

Doc. Emília Perez, PhD.

**ZÁKLADY AUDIOVIZUÁLNEJ
PRÍSTUPNOSTI
V PREKLADATEĽSKEJ
TEÓRII A PRAXI**

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta

Emília Perez

**Základy audiovizuálnej prístupnosti
v prekladateľskej teórii a praxi**

Nitra 2025

Recenzenti

prof. Mgr. et Mgr. Adriána Ingrid Koželová, PhD.

Mgr. Eva Križková, PhD.

Jazykový redaktor

Doc. PhDr. Andrej Zahorák, PhD.

Návrh obálky

PhDr. Ľuboslav Horvát

Technická redakcia

PhDr. Ľuboslav Horvát

Publikácia je výstupom projektu VEGA2/0092/23 *Preklad a prekladanie v dejinách a súčasnosti slovenského kultúrneho priestoru. Premeny podôb, statusu a funkcií: texty, osobnosti, inštitúcie.*

© Emília Perez, 2025

ISBN 978-80-558-2299-0

EAN 9788055822990

OBSAH

Podakovanie6

Úvod..... 10

**1 Prístupnosť ako predpoklad efektívnej
a inkluzívnej komunikácie 17**

1.1. Prístupnosť ako koncept a termín 18

1.2. Prístupnosť ako ľudské právo 22

1.3. Prístupnosť v kontexte komunikácie..... 23

1.4. Prístupnosť ako nová špecializácia

2 Audiovizuálna prístupnosť optikou translatológie.. 37

2.1. Prístupnosť v kontexte myslenia o preklade..... 38

2.2. Od audiovizuálneho prekladu k audiovizuálnej
prístupnosti 48

2.3. Aktuálne tendencie v uvažovaní o prístupnosti
(integrovanej, participatívnej a kolaboratívnej
spôsob riešenia prístupnosti)..... 58

3 Audiovizuálna prístupnosť v praxi 81

3.1. Od teórie k aplikácii 83

3.1.1. Základné riešenia 85

3.1.2. Priestorové a organizačné riešenia..... 91

3.2. Čo hovorí zákon 94

3.3. Nové kariérne trajektórie?..... 104

Ako áno, ako nie – záverečné praktické cvičenia 118

Záver	125
Použitá literatúra	127
O autorke	142

Pod'akovanie

Vysokoškolská učebnica *Základy audiovizuálnej prístupnosti v prekladateľskej teórii a praxi* pozýva čitateľstvo do sveta (nielen) audiovizuálnej prístupnosti, v ktorom sa autorka s nadšením pohybuje už niekoľko rokov. Predkladaný text je médiom, ktorým by do tohto sveta chcela pozvať aj ďalších a zároveň vytvára priestor pre pochopenie podstaty, komplexnosti a uplatniteľnosti prístupnosti v kontexte komunikácie, prekladového transferu a audiovizie. Na tomto mieste autorka ďakuje tým, ktorí ho predstavili jej – výskumníkom, učiteľom a profesionálom, ktorých nadšenie, zaoberanosť a zodpovedná práca ju inšpirujú dodnes.

Úprimné pod'akovanie patrí profesorovi Jorge-mu Dízazovi Cintasovi, ktorý bol pre autorku tejto publikácie od samotných začiatkov jej akademickej cesty zdrojom obrovskej inšpirácie ako výskumník, učiteľ a profesionál – ale taktiež ako úžasný človek, priateľ a kolega. Rovnako autorka ďakuje prvej dáme slovenského audiovizuálneho prekladu – Miroslave Brezovskej, ktorá je pre ňu prekladateľským vzorom č.1 a ktorej dôslednú prácu, zaoberanosť a obetavosť pre profesijnú komunitu by si mala slovenská audiovizia nadovšetko vážiť. Miroslave zároveň patrí obrovská vďaka za podporu v autorkiných prekladateľských a akademických začiatkoch, pretože bez nej by mnohé autorkine méty zostali nesplnené.

Za prvé praktické skúsenosti s prístupnosťou po ukončení magisterského vysokoškolského štúdia a nástupe na doktorandúru ďakuje kolegom z profesijných kurzov University College v Londýne a slovenským kolegom, pánovi Martinovi Šaušovi, pani Anne Bartalovej a pánovi Karolovi Trnkovi.

Za nekonečnú podporu v čase autorkinho prvotného nadšenia pre audiovíziu a prístupnosť v slovenskom translatickom prostredí patrí obrovské ďakujem trom dámam slovenského myslenia o preklade – profesorkám Edite Gromovej, Daniele Müglovej a Márii Kusej, ktoré jej poskytli priestor realizovať vytúžené inovácie vo výskume aj vo vzdelávaní budúcich generácií študentov prekladateľstva. Zároveň poskytli autorky ten najlepší základ, aby vedela, ako na to. Bez nich by to nešlo. Vôbec.

Za dlhodobú spoluprácu a podporu v presadzovaní prístupnosti, spoločné rozvíjanie vzdelávacích a výskumných aktivít i profesijných iniciatív v kultúrnej sfére patrí veľké poďakovanie profesorky Elene Di Giovanni a Francesce Raffi. Svojou zodpovednou prácou rozvíjajú prístupnosť a inklúziu v kontexte kultúry tak, že rezonuje ďaleko za hranicami Talianska, kde pôsobia. Svojou prácou zároveň prispievajú k inklúzii ľudí so sensorickým znevýhodnením do sveta tvorby a umenia a menia ho tak k lepšiemu. Možnosť spolupracovať s nimi a môcť ich považovať za kolegyne a priateľky je pre autorku nesmierna česť.

Autorka by zároveň rada poďakovala kolegom, učiteľom a priateľom, vďaka ktorým dokázala prístupnosť pochopiť hlbšie. Srdečné vďaka preto patrí združeniu Myslím – Centrum kultúry Nepočujúcich a učiteľskému kolektívu študijného programu Slovenský jazyk v komunikácii nepočujúcich na Trnavskej univerzite. Menovite ďakuje Michalovi a Angele Hefty za zdieľanie skúseností, hodnotného know-how a spoluprácu na rozvíjaní spoločných vízií a Romanovi Vojtechovskému a Jaroslavovi Cehlárikovi za všetko, čo ju naučili o slovenskom posunkovom jazyku a kultúre Nepočujúcich. Autorka taktiež ďakuje Barbare Randuškovej za úprimnú podporu a priateľstvo, ako aj ukážku profesionality a rešpektu v práci prekladateľa a tlmočníka v kontexte prístupnosti *par excellence*. Za pozvanie do sveta nevidiacich a inšpiratívne perspektívy ďakuje Zuzana Hrebičíkovej z Divadla Zrakáč a Dušane Blaškovej, ktorej prácu môže sledovať v rámci iniciatív Jedného sveta. Za prejavenu dôveru, motiváciu, ale aj trpezlivosť by sa chcela poďakovať celému tímu medzinárodného filmového festivalu dokumentárnych filmov Jeden svet, s ktorým na audiovizuálnej prístupnosti a inklúzii spolupracuje už šiesty rok.

Za spoluprácu pri vzniku tejto učebnice, ale aj dlhodobú podporu v rozvíjaní audiovizuálneho prekladu, prístupnosti a inklúzie v prekladateľskom výskume, vzdelávaní a praxi ďakuje autorka recenzentkám Adriáne Ingrid Koželovej a Eve Križkovej. Ich cenné rady, postrehy a pripomienky významne

prispeli k finálnej podobe textu a stali sa pre autorku dôležitou inšpiráciou aj povzbudením do ďalšej práce. Autorka taktiež ďakuje obom recenzentkám za to, že ju dlhodobo podporujú a dôverujú jej práci, za spoločné diskusie o audiovizíi a prístupnosti, ako aj spoločné snahy v ich rozvíjaní. Za pomoc pri jazykovej redakcii textu, ale aj za povzbudenie a cenné rady autorka ďakuje svojmu kolegovi a dlhoročnému priateľovi Andrejovi Zahorákovi.

Uvedený zoznam poďakovaní ani zďaleka nezahŕňa všetkých, ktorí autorku tejto učebnice na jej ceste inšpirovali či podporili. Už aj v tejto podobe však naznačuje, že oblasť audiovizuálnej prístupnosti k sebe privádza odborníkov z rôznych oblastí – či už výskumných, vzdelávacích alebo profesijných. Aj z pohľadu prekladateľstva ide totiž o veľmi komplexný koncept, o ktorého dôsledné predstavenie sa usiluje práve táto učebnica. Zostáva preto veriť, že čitateľstvo osloví a motivuje k ďalšiemu rozvíjaniu vedomostí, znalostí a zručností v predmetnej oblasti.

Úvod

Audiovizia je jedným z najrozšírenejších médií informačnej a kultúrnej výmeny či spoločenskej komunikácie, pričom v súčasnosti výrazne presahuje hranice klasickej kinematografie či televízie. Audiovizuálny obsah dnes už totiž neuplatňujeme len v kontexte umenia a kultúry alebo v kontexte zábavného priemyslu, ale čoraz viac ho používame aj ako nástroj komunikácie vo verejnom, aj súkromnom sektore. Audiovizuálny mediálny obsah v súčasnosti nachádza svoje uplatnenie v nespočetných oblastiach – v rôznych aspektoch vzdelávania, marketingu a reklamy, v politickej komunikácii, žurnalistike, ale aj v každodennom živote a komunikácii, napríklad na sociálnych sieťach. Zároveň sa vďaka novým technológiám vieme k audiovizuálnemu obsahu dostať takmer nepretržite, bez akýchkoľvek obmedzení – samozrejme, pokiaľ máme k dispozícii potrebné zariadenie a internet. Audiovizuálnemu mediálnemu obsahu sme vystavení takmer bez prestávky a pokiaľ chceme, môžeme ho využívať ako zdroj poznania, zábavy či komunikácie.

Aby sme v našej rozprave boli konkrétnejší, pre názornosť uvádzame údaje z nemeckej správy o používateľskom správaní (2024), podľa ktorej v roku 2023 strávili ľudia v Nemecku sledovaním mediálneho audiovizuálneho a audio obsahu v priemere 9 hodín a 43 minút denne. To je priam neuveriteľné číslo!

Tento údaj potvrdil kontinuálne stúpajúcu časovú tendenciu, kedy prijímame obsah z audiovizuálnych médií. Pokrýva pritom čas strávený sledovaním televízie, streamingových platforiem, internetového obsahu, hraním videohier, ale aj návštevou kina, sledovaním DVD, či sledovaním streamingovej hudby a hudobných videoklipov, počúvaním podcastov a audiokníh. Zaiste však nebude prekvapením, že najviac stráveného času možno pripísať audiovizuálnemu obsahu sledovaného v TV a na online streamingu, kde diváctvo sleduje obrovské množstvo audiovizuálneho obsahu takmer nepretržite.

V dôsledku takéhoto vývoja sa čoraz pálčivejšou stáva otázka rovnocenného prístupu k obsahu, informáciám, komunikácii a službám, ktoré audiovizuálny mediálny obsah šíria. Sú naozaj dostupné vždy a pre každého? Určite nie. Avšak práve v súčasnosti zaznamenávame doposiaľ azda najväčší rozmach iniciatív smerujúcich k podpore prístupnosti týchto služieb, či prístupnosti audiovizuálneho mediálneho obsahu ako takého.

V kontexte Európskej únie práve v roku vydania tejto učebnice vstupuje do platnosti *Európsky akt o prístupnosti* (2019), ktorý stanovuje nové požiadavky na sprístupňovanie digitálnych služieb a produktov – vrátane audiovizuálneho obsahu. Tento právny rámec predstavuje významný krok k zabezpečeniu rovnocenného prístupu k informáciám, službám a kultúre pre všetkých občanov EÚ a zároveň vytvára tlak na poskytovateľov médií či tvorcov obsahu, aby

systematicky uplatňovali princípy prístupnosti. Čo to znamená v praxi? Napríklad, že audiovizuálny a digitálny obsah musí byť systematicky sprístupňovaný ľuďom so zrakovým, sluchovým či iným znevýhodnením, a to v omnoho väčších objemoch ako doposiaľ. Tvorený obsah má zároveň predchádzať tomu, aby sa v prístupe k nemu recipienti či používatelia stretávali s komunikačnými bariérami (napríklad jazykovými, senzorickými, kognitívnymi). Naprieč EÚ sa v súčasnosti výrazne zvyšujú podiely programov a obsahu s titulkami či audiopopisom v televíznom vysielaní či v rámci európskeho streamingu (Cabrera Blázquez et al. 2023). Čoraz viac sa upriamuje pozornosť na zrozumiteľnosť a čitateľnosť textov, či ďalšie podporné stratégie pre recipientov so špecifickými potrebami. Tento dosah preniká do kinematografie, televízie, ale aj webového prostredia. Rovnako sa prístupnosť týka vzdelávacích audiovizuálnych materiálov a využitia obsahu v rámci verejných služieb, ktoré musia byť rovnako dostupné všetkým používateľom. Stáva legálne záväznou pre každý členský štát, verejnú inštitúciu či komerčné subjekty. A čo to znamená pre oblasť komunikácie, preklad a tlmočenie? Osobne sme presvedčení, že obrovskú príležitosť.

Prístupnosť totiž považujeme za jednu z línií v špecializácii prekladateľov, ktorá môže zvýšiť ich konkurencieschopnosť dnes, ale aj v budúcnosti. S rastúcim dopytom po službách, ktoré prinášajú riešenia prístupnosti, adekvátne rastie aj dopyt

po profesionáloch, ktorí disponujú špecifickými zručnosťami a odbornými znalosťami v oblasti audiovizuálneho prekladu, titulkovania, tvorby audiopopisu či adaptácie multimedialného obsahu tak, aby bol dostupný pre osoby so zrakovým, sluchovým alebo iným znevýhodnením. Zároveň vznikajú nové pozície na úrovni dizajnu, kontroly, supervízie, či manažmentu prístupnosti. Táto príležitosť prichádza v čase, keď sa v prekladateľskom svete šíri istá skepsa ohľadom budúcnosti či udržateľnosti prekladateľskej profesie v dôsledku masívneho a najmä rapidného rozmachu umelej inteligencie (Perez – Secară 2025), avšak oblasť prístupnosti – ktorá hľadá odborníkov so špecializovanými znalosťami a citom pre kultúrne, jazykové a inkluzívne aspekty audiovizuálneho obsahu – túto perspektívu značne vyvažuje.

Samozrejme, nové technológie môžu čiastočne automatizovať procesy pri sprístupňovaní audiovizuálneho mediálneho obsahu, avšak kreatívna, kultúrne a jazykovo citlivá adaptácia obsahu pre rôzne skupiny používateľov je nenahraditeľná a dokáže ju zabezpečiť len človek s potrebnými znalosťami a zručnosťami, ktorý dôsledne pozná a vníma potreby cieľového publika či recipientov. V uvažovaní o prístupnosti ako novej možnej špecializácii prekladateľov však nemožno zostať len pri povrchu. Ak chcú prekladatelia v tejto oblasti pôsobiť, musia problematiku zabezpečenia a tvorby prístupu – v našom prípade k primárne audiovizuálnemu ob-

sahu – chápať komplexne, vrátane poznania legislatívnych rámcov, sociologických a kulturologických východísk, musia pochopiť podstatu inkluzívnych modelov prístupnosti a práce na nej a zároveň sa dôsledne oboznámiť s potrebami recipientov a používateľskými aspektmi. Práve tieto východiská pre budúcich prekladateľov predstavujeme v učebnici, ktorú držíte v rukách.

Ako napovedá jej názov *Základy audiovizuálnej prístupnosti v prekladateľskej teórii a praxi*, učebnica sa usiluje poskytnúť ucelený teoretický a metodologický rámec pre štúdium a reflexiu audiovizuálnej prístupnosti ako dynamicky sa rozvíjajúcej oblasti myslenia o komunikácii, preklade a tlmočení. Učebnica spája teoretické východiská so systematickým prehľadom základných pojmov a prístupov, ktoré sa uplatňujú pri sprístupňovaní audiovizuálneho obsahu. Predstavuje ich v kontexte širších prekladateľských a translatologických diskusií. Text zároveň prináša poznatky o legislatívnych rámcoch a praktických výzvach, ktoré sprevádzajú sprístupňovanie audiovizuálneho obsahu, a ukazuje, ako tieto faktory formujú každodennú prax – od plánovania a tvorby obsahu až po jeho efektívne sprístupnenie rôznym skupinám používateľov.

Text je členený do troch hlavných tematických celkov, radených v troch ucelených kapitolách. Prvá kapitola s názvom *Prístupnosť ako predpoklad efektívnej a inkluzívnej komunikácie* predstavuje prístupnosť ako koncept ukotvený už vo *Všeobecnej*

deklarácii ľudských práv (1948). Prístupnosti sa ďalej venuje v kontexte jazyka a komunikácie, pričom vysvetľuje, ako preniká do sveta a profesie prekladateľov. Druhá kapitola *Audiovizuálna prístupnosť optikou translatológie* reflektuje prístupnosť v rámci myslenia o preklade a ukotvuje jej pozíciu v prepojení na audiovizuálny preklad. Následne sa venuje aktuálnym tendenciám v uvažovaní o prístupnosti a zameriava sa na integrovaný, participatívny a kolaboratívny spôsob riešenia prístupnosti, ktoré v dnešnom dizajne prístupnosti začínajú rezonovať. Tretia teoretická kapitola *Audiovizuálna prístupnosť v praxi* sa zameriava na konkrétne aspekty implementácie princípov prístupnosti v audiovizuálnom obsahu. Teoretické prístupy prenáša do reálnych situácií a reflektuje legislatívne, praktické i profesijné aspekty. Na záver sa venuje novým kariérnym trajektoriám v oblasti dizajnu, koordinácie, manažmentu, supervízie či kontroly kvality.

Okrem teoretických východísk obsahuje učebnica aj viacero cvičení a úloh, ktoré študentstvu umožňujú prehĺbiť nadobudnuté poznatky a zamyslieť sa nad ich možnou aplikáciou v praxi. Využitie môžu byť priamo v rámci hodín či zadaní pre študentov na doma. Tieto aktivity podporujú kritické myslenie a reflektovanie princípov prístupnosti v reálnych situáciách a zároveň pomáhajú lepšie pochopiť potreby rôznych skupín recipientov či používateľov audiovizuálneho obsahu. Cieľom takéhoto interaktívneho prístupu je zároveň zvýšiť motiváciu a an-

gažovanosť pri štúdiu audiovizuálnej prístupnosti. Súčasťou učebnice sú taktiež záverečné praktické cvičenia, ktoré umožňujú študentom aplikovať nadobudnuté vedomosti komplexnejšie – samostatne, už mimo výučbových hodín. Ponúkajú zamyslenie sa nad príkladmi dobrej a zlej praxe, pričom kladú dôraz na praktické aplikácie, etické otázky a potrebu citlivého prístupu k rôznorodým potrebám recipien-
tov či používateľov audiovizuálneho obsahu.

Základy audiovizuálnej prístupnosti v prekladateľskej teórii a praxi sú určené predovšetkým študentom a študentkám prekladateľstva a tlmočníctva, ale aj výskumníkom a profesionálom, ktorí sa chcú zorientovať v základných východiskách problematiky. Užitočným nástrojom môžu byť aj pre pedagógov, ktorí by radi zaradili prístupnosť do vzdelávania v rámci predmetov zameraných na výučbu prekladu, audiovizuálneho prekladu, inkluzívnej komunikácie, či v rámci samostatného predmetu zameraného na audiovizuálnu prístupnosť. Svojím spracovaním chce otvárať priestor pre ďalšie vzdelávanie a implementáciu prístupnosti v translatologicky orientovaných študijných programoch a zároveň prispieť k profesionalizácii v tejto oblasti.

Príjemné čítanie.

1 Prístupnosť ako predpoklad efektívnej a inkluzívnej komunikácie

Problematika zabezpečenia prístupu ku komunikácii, obsahu a informáciám či službám si postupne získava záujem translatológie už vyše dve desaťročia. V počiatkoch sa spájala najmä s oblasťou audiovizuálneho prekladu, prevažne v súvislosti so zabezpečením prístupu k audiovizuálnemu obsahu pre divákov s poruchou sluchu alebo zraku – v podobe špeciálnych popisných titulkov, tlmočenia do posunkového jazyka či audiopopisu¹. Dnes však o prístupnosti uvažujeme v širšom kontexte a zdá sa, že sme svedkami tendencie, kde prístupnosť pomaly prekračuje hranice audiovizie a stáva sa pojmom nadradeným audiovizuálnemu prekladu, podľa niektorých dokonca i prekladu ako takému.

Súčasný chápanie prístupnosti testuje hranice komunikácie z pohľadu rôznorodých jazykových, sensorických či recepčných potrieb rôznych skupín divákov v rôznych situáciách. Taktiež sa neobmedzuje výlučne na špecifické typy transferu pre ľudí so zdravotným znevýhodnením, ale zaznamenáva, že bariéram v komunikácii či nedostatočnému prístupu k obsahu a informáciám môže čeliť každý z nás, či už dočasne alebo trvalo. Ako tento koncept preniká do myslenia o preklade a tlmočení, ale aj sa-

¹ V praxi sa rovnocenne uplatňuje aj označenie audiokomentár, audiodeskripcia alebo hlasové komentovanie.

motnej prekladateľskej praxe, vysvetlíme v úvodnej kapitole našej učebnice.

V tejto kapitole sa dozviete:

- Čo je to prístupnosť
- Na čo všetko sa zameriava
- Komu je určená
- Čo znamená prístupnosť pre prekladateľskú profesiu

1.1. Prístupnosť ako koncept a termín

Prístupnosť je vo všeobecnosti stav alebo proces, ktorý zabezpečuje, aby informácie, komunikácia, služby a prostredie boli použiteľné a zrozumiteľné pre všetkých ľudí bez ohľadu na ich individuálne potreby či znevýhodnenia (Perez – Secarã 2025). V kontexte translatológie sa prístupnosť v súčasnosti profiluje ako jeden z kľúčových konceptov. Jej etablovanie ako samostatného konceptu či terminologickej jednotky však neprebiehalo veľmi priamočiara, najmä v slovenskom prostredí. Hoci dnes už s označením prístupnosť pracujeme jednoznačnejšie, štúdium starších prác a kedysi rozkolísanej terminológie v tejto oblasti môže byť pre čitateľa máťúce. Z tohto dôvodu považujeme za potrebné začať krátkym exkurzom, ktorý objasní vývoj a kontext používania tohto označenia.

V slovenskej odbornej i legislatívnej praxi sa problematika prístupnosti istý čas spájala s pojmami ako *bezbariérovosť* a *debarierizácia*. Najmä v 90. rokoch 20. storočia a na začiatku nového milénia dominoval diskurz zameraný na prostredie a odstraňovanie, resp. nevytváranie fyzických, priestorových bariér. Termín *bezbariérovosť* sa uplatňoval primárne v stavebníctve a architektúre a označoval v tej dobe pomyselný ideálny stav, keď fyzické prostredie neobsahuje prekážky pre ľudí s obmedzenou mobilitou². Termín *debarierizácia* následne označoval samotný proces odstraňovania bariér v priestore, ak sa v ňom nachádzajú.

Postupne sa toto označenie prenieslo v metaforickom označení aj do iných oblastí, kde už neoznačovalo fyzické, resp. priestorové bariéry, ale pomyselné bariéry v komunikácii, kultúrnom či spoločenskom dianí. Čitateľstvu sú isto známe zaužívané pomenovania ako napríklad *bezbariérová komunikácia*, *bezbariérová spoločnosť*, *bezbariérová služba*, ba dokonca aj *bezbariérový prístup k informáciám*. V týchto kontextoch je *bezbariérovosť* často

² Pozri napríklad: Zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (Stavebný zákon) alebo Vyhlášku Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky 532/2002 o všeobecných technických požiadavkách na výstavbu a o všeobecných technických požiadavkách na stavby užívané osobami s obmedzenou schopnosťou pohybu a orientácie
<https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1976/50/20190101>
<https://static.slov-lex.sk/pdf/SK/ZZ/2002/2002c208.pdf>

chápaná ako synonymum pre otvorenosť, inkluzívnosť, zrozumiteľnosť, efektívnosť pre konkrétne potreby, či jednoduchosť. V starších textoch sa teda pojem *bezbariérovosť* niekedy používa takmer synonymicky s tým, čo dnes označujeme ako *prístupnosť*, zatiaľ čo v novších je tento vzťah čoraz častejšie oddlíšený: *bezbariérovosť* je vo svojej podstate jednou zo zložiek širšie chápanej *prístupnosti* (t. j. *priestorová prístupnosť*).

Výraznejší zlom a postupné prenikanie označenia *prístupnosť* nastáva po slovenskej ratifikácii *Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím* v roku 2010. Tento dokument v slovenčine v niektorých statiach uplatňuje širšie, metaforické označovanie *bariér* a *bariérovosti*, avšak ako ich náprotivok už zavádza termín *prístupnosť*. Od toho času sa v právnom diskurze postupne presadzuje práve tento koncept, keďže je univerzálnejší a zahŕňa nielen priestorové, ale aj informačné, komunikačné a kultúrne dimenzie. Jeho cesta do prác slovenskej translatológie však bola o čosi kľukatejšia.

Absencia jednotného ustáleného slovenského ekvivalentu v anglofónnej translatológii zaužívaného pomenovania *accessibility*, resp. *media accessibility* z diachronického hľadiska súvisela s oblasťou skúmania v rámci slovenského myslenia o preklade. Primárny translatologický záujem sa v tomto kontexte sústredil na špecifiká titulkov pre diváctvo s poruchou sluchu či tvorbu audiopopisu pre diváctvo s poruchou zraku. Prístupnosť v implicitnej

podobe začíname v našej translatológii registrovať v polovici druhej dekády 21. storočia, v prácach kolegov, ktorí sa v danom období primárne zameriavali na audiovizuálny preklad. V rámci týchto prác napríklad Kozáková pracuje s označením *sprístupnenie diel nepočujúcim a nevidiacim divákom* (2014). Želonka (2015) hovorí v súlade s terminológiou použitou vo vtedy platnej slovenskej legislatíve o *multimodálnom prístupe k audiovizuálnym programom* v kontexte televízneho vysielania. Perez (2015) sa sústreďí konkrétne na *zabezpečenie prístupu pre sluchovo znevýhodnené publikum* a všeobecnejší, strešný pojem najprv nezapracováva, no v roku 2016 v práci jej a jej kolektívu výraznejšie rezonuje spojenie *sprístupnenie audiovizuálneho obsahu*, resp. opisne zvolené riešenie *bezbariérový prístup k obsahu / médiám* (Perez et. al. 2016). Koželová a Kulbak (2019) vo svojej práci reflektujú novšie varianty a pracujú so spojením *prístup k médiám*, *prístupnosť médií* či obdobným variantom *dostupnosť médií*, s ktorým sa stretávame aj neskôr v práci Perez, Brezovskej a Jánošíkovej (2021). Dnes sa však použitie ustáľuje na termíne *prístupnosť* (Zahorák – Perez 2024, Perez 2025), a to aj pod vplyvom ustálenia jeho používania v rámci najnovšej legislatívy a postupného výraznejšieho prenikania do kontextu komunikácie, kultúry a médií.

1.2. Prístupnosť ako ľudské právo

Na pochopenie podstaty prístupnosti vo všeobecnosti je potrebné začať od základného východiska: *prístupnosť je ľudským právom*. To vychádza z presvedčenia, že každý človek má právo na prístup k informáciám, kultúrnym hodnotám a verejným službám v rovnakom rozsahu. Akýkoľvek nedostatok v tejto oblasti následne znamená hrubé porušenie princípov rovnosti a ľudskej dôstojnosti. Medzinárodný legislatívny rámec tento nárok explicitne potvrdzuje. Základy preň nachádzame už vo *Všeobecnej deklarácii ľudských práv* (1948), ktorá v článku 27 garantuje každému právo „slobodne sa zúčastňovať na kultúrnom živote spoločnosti“, čo implikuje povinnosť odstrániť komunikačné bariéry brániace plnohodnotnej účasti. *Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím* (2006), ratifikovaný v roku 2010 aj Slovenskou republikou, v článku 9 vyžaduje od zmluvných štátov prijatie primeraných opatrení na zabezpečenie prístupu „k informáciám, komunikácii a iným službám, vrátane služieb v oblasti elektronických a núdzových služieb“. Ako iniciatíva zameraná na práva osôb so zdravotným znevýhodnením bola globálne prijatá *Stratégia OSN pre inklúziu osôb so zdravotným postihnutím* (2019), ktorá zdôrazňuje podporu ich začlenenia a rovnej účasti v rôznych oblastiach spoločnosti, vrátane zamestnania, vzdelávania a každodenného života.

V európskom kontexte v súčasnosti rezonujú právne záväzné dokumenty, ktoré uvažovanie o prístupnosti rozširujú na široké spektrum špecifických komunikačných potrieb používateľov v širšom slova zmysle. Pozornosť cielia na rôzne oblasti spoločenského a kultúrneho života, obchodu či vzdelávania. K tejto problematike sa najnovšie vzťahujú *Európsky akt o prístupnosti* (2019) či *Akt o digitálnych službách* (2022), ktoré ukladajú členským štátom povinnosti v oblasti dostupnosti digitálneho a audiovizuálneho obsahu. Na ich východiská nadväzujú taktiež národné legislatívne dokumenty na Slovensku ako v členskom štáte Európskej únie. Zabezpečovanie prístupnosti tak už nemožno považovať za dobrovoľný či fakultatívny krok zo strany poskytovateľov obsahu alebo inštitúcií. Naopak, ide o právnu a etickú povinnosť vyplývajúcu z medzinárodného, európskeho i národného rámca, ktorú treba chápať ako integrálnu súčasť ochrany ľudských práv.

1.3. Prístupnosť v kontexte komunikácie

V kontexte komunikácie vo všeobecnosti možno prístupnosť chápať ako mieru zrozumiteľnosti a dostupnosti pre rôzne skupiny recipientov s rôznymi potrebami. Ak je táto miera nedostatočná, potrebným sa stáva zabezpečenie prístupu, teda uvedomelé odstraňovanie jazykových, sensorických či recepčných bariér, ktoré by negatívne ovplyvňovali jej úspešnosť.

V ideálnejšom nastavení taktiež začíname čoraz viac volať po stratégiách a dizajne (nielen) komunikácie, ktoré by takéto bariéry nevytvárali vôbec a pri ktorých by sme na rôznorodosť potrieb rôznorodého publika mysleli od samotného počiatku (Romero-Fresco 2018, Perez – Secarã 2025).

Pri hodnotení prístupnosti je potrebné vychádzať zo zohľadnenia charakteristík recipienta, situácie či komunikácie, ktoré recipient nemôže ľahko zmeniť či ovplyvniť. Tieto charakteristiky môžu byť trvalé alebo dočasné (Greco 2018), a môžu prameniť z rôznych okolností, pričom týkať sa môžu každého z nás – ak napríklad nemáme prístup k zvukovej či obrazovej zložke komunikácie, ak neovládame jazyk, v ktorom sa komunikácia realizuje alebo ak nám problémy robí písaná podoba toho-ktorého jazyka.

V takomto vymedzení sa dnes už prístupnosť výrazne odkláňa od tradičného ukotvenia v hegemonických a ableistických perspektívach, často stereotypne vyčleňujúcich ľudí na tých, ktorí *niečo môžu* a *dokážu* a tých, *čo nie*. Účastníkov komunikácie, resp. recipientov chápe ako ľudí s rôznymi potrebami, ktoré primárne nenadväzuje na medicínske chápanie poruchy či postihnutia. Ako totiž už dávnejšie uviedol Gambier (2006), v prístupnosti nejde o snahu o hľadanie vizuálnych či zvukových pomôcok pre špecifické cieľové publikum, ale o komplexnú úvahu o zabezpečení prístupu k obsahu a informáciám pre všetkých, bez rozdielu. Prístupnosť tak chápeme ako základný predpoklad efektívnej, inkluzívnej komuni-

kácie, ktorá rešpektuje možné špecifické komunikačné potreby svojich účastníkov, ktorí z nej kvôli nim nie sú vylúčení. Hlavným cieľom je podľa Gambiera (2006) poskytnúť služby a informácie dostupné, použiteľné a pochopiteľné pre cieľové publikum, ktoré treba v komunikácii za každých okolností vnímať ako rovnocenného partnera, čo je koncept, ktorý je v tejto oblasti plne rešpektovaný v súčasnosti.

Gambierov – možno v minulosti pre niekoho idealistický – postoj teda implikuje zásadné aspekty v dnešnom uvažovaní o prístupnosti. Neguje chápanie transferu ako príležitostnej pomoci „slabším“, ktorí ju „potrebujú“, alebo jej vnímanie ako altruistickej činnosti, pomoci majority menšine s implikáciou mocenských vzťahov, resp. skupine recipientov stereotypne vnímanej ako skupiny so zdravotným postihnutím – ľudí „slabších“, „menej schopných“. Z pôvodného zamerania na publikum s poruchou sluchu alebo zraku sa tak fokus postupne rozširuje aj na príjemcov s rôznymi potrebami prístupu, ktoré nemusia byť založené na medicínskom chápaní zdravotného postihnutia a vyvíja sa do univerzálnejšieho rámca, ktorý rieši komplexnejšie stratégie zamerané na prekonanie bariér v komunikácii vo všeobecnosti (Romero-Fresco 2018, Greco 2019). Zároveň možno registrovať iniciatívy smerujúce k vyššej a komplexnejšej profesionalizácii v danej oblasti – či už začleňovaním prístupnosti do vzdelávania v rámci vysokoškolských programov, vzniku nových profesijných a rekvalifikačných kurzov či na

rastajúcich možnostiach rozšírenia zručností v rámci kontinuálneho vzdelávania.

1.4. Prístupnosť ako nová špecializácia

Gambierovo komplexné vnímanie prístupnosti zasaďujúce sa o zabezpečovanie prístupu k obsahu a informáciám pre všetkých potvrdzuje po takmer dekáde a pol vo svojich akademických prácach aj jeden z najvýraznejších presadzovateľov prístupnosti z obdobia minulej dekády Gian Maria Greco. Ten úlohu prístupnosti chápe ako „zabezpečenie adekvátnej recepcie a prístupu k informáciám, objektom, službám a prostrediam pre každého, pre koho by v pôvodnej podobe prístupné neboli, resp. boli by prístupné len čiastočne“ (Greco 2019, s. 18). Prístupnosť sa tak v jeho ponímaní začína sústreďovať na zabezpečenie primeranej recepcie pre rôzne skupiny ľudí, s rôznym spektrom potrieb v rôznorodých situáciách. V tomto zmysle sa prístupnosť chápe ako nástroj odstraňovania jazykových, zmyslových a recepcných bariér, pričom sa posilňuje rozprava o samotnom predchádzaní ich vzniku.

Grecovi nasledovníci zdôrazňujú, že úvaha o prístupnosti by mala byť prítomná už v rámci koncipovania obsahu či komunikácie ako takej, a nie iba ako doplňujúce riešenie na záver (Romero-Fresco 2019, Oncins – Orero 2020, Fryer – Cavallo 2021, Secarã – Perez 2022). Ukazuje sa totiž, že doplnkové riešenia

v zabezpečení prístupu, kde v závere niekto akoby chce *mávnúť čarovnou paličkou a všetko vyriešiť*, môžu mať negatívny vplyv na jeho funkčnosť a efektívnosť (Fryer – Cavallo 2021). Takéto riešenia často idú ruka v ruku s podcenením rozpočtového zabezpečenia prístupu, s nedostatočným či neadekvátnym profesionálnym zabezpečením a taktiež nedostatočným pochopením či rešpektovaním potrieb publika, recipientov či účastníkov komunikácie. Mnohokrát sa uplatňujú, len aby splnili požiadavku prístupnosti formálne. Koncipovanie riešení prístupu súbežne s pôvodnou komunikáciou, službou či obsahom však môže viesť nielen k lepšiemu výsledku, ale aj k lepšiemu recipientskemu či používateľskému zážitku, ako dokladujú početné príklady dobrej praxe naprieč Európou. Zároveň tiež indikujú, že takéto koncepcie v tvorbe prístupu potrebujú nových, špecializovaných odborníkov, s veľmi špecifickými znalosťami a zručnosťami, s vysokým poznaním cieľových komunít, ako aj rôznorodých komunikačných kontextov (Mével 2020, Fryer – Cavallo 2021, Di Giovanni – Raffi 2022, Perez 2023).

Aktuálny vývoj v tejto oblasti dokladuje nielen narastajúci záujem o oblasť prístupnosti v teórii a praxi, ale aj rozširujúce sa kontexty, v ktorých sa prístupnosť uplatňuje. Počnúc mediálnym a umeleckým diskurzom, kultúrными inštitúciami, turizmus až po digitálny sektor možno v súčasnosti očakávať rozšírenie na webové stránky, verejné služby, obchodnú sféru či vzdelávanie (Perez – Secarã 2025).

Súčasný trendy v komunikácii, nová EÚ legislatíva, ako aj snaha osloviť čo najširšie skupiny recipientov už dnes prispievajú k zavádzaniu typov transferu, kedysi tradične spájaných s mediálnym a kultúrnym kontextom (ako sú napríklad inkluzívne titulky a audiopopis) do nových sektorov a oblastí, čo následne zvyšuje dopyt po profesionáloch v tejto oblasti. V rámci prekladateľstva sa prístupnosť chápe ako rozšírenie tradičného ponímania prekladu, kde nejde „iba“ o prenos medzi jazykmi, ale aj medzi modalitami, zmyslovými kanálmi a rôznymi úrovňami kognitívnej náročnosti. Praktické aplikácie zahŕňajú tvorbu audiopopisu, popisných titulkov, tlmočenie do posunkového jazyka, či úpravu textov do ľahko čitateľného jazyka. Súčasný trendy v praxi ukazujú rastúci dopyt po odborníkoch schopných navrhovať a implementovať riešenia prístupnosti v kontexte kultúrnych inštitúcií, médií, digitálnych platforiem a vo vzdelávacom prostredí. Prístupnosť preniká taktiež do oblasti priemyslu, obchodu a služieb.

V profesionálnej rovine sa tak čoraz viac profiluje ako špecifická kvalifikácia, ktorá popri znalostiach a zručnostiach z lingvistiky a translatológie vyžaduje znalosti z oblasti informačných technológií, sociológie, kulturológie či kognitívnej psychológie. Sledujeme taktiež ďalšie prepájanie translatológie s oblasťami umelej inteligencie, multimodálnej komunikácie a univerzálneho dizajnu, pričom vznikajú nové profesijné roly, s dopytom na dizajnérov, konzultantov, manažérov či koordinátorov prístupnosti.

Práve tento vývoj si dovoľujeme považovať za jeden zo zásadných medzníkov vo vývoji prekladateľskej profesie. Porozumenie východiskám a stratégiám v kontexte prístupnosti a nadobudnutie vedomostí a rozšírenie zručností v tejto oblasti preto môže byť pre prekladateľov novej generácie veľkou devízou. Cieľom v tomto vývoji je príprava špecialistov oblasti zabezpečenia komunikácie, ktorí poznajú rôzne potreby rôznych skupín účastníkov komunikácie v rôznych situáciách, dokážu ich identifikovať a vedia, aké riešenia prístupu možno uplatniť. Stavebným kameňom prípravy takýchto špecialistov je zároveň budovanie exaktnejšieho poznania rôznorodých komunikačných potrieb a dodržiavanie zásad inkluzívneho a participatívneho dizajnu, ktoré sa dnes v oblasti prístupnosti stávajú nosnými.

Zhrnutie

Prístupnosť predstavuje základné ľudské právo, ktoré vychádza z princípov rovnosti a ľudskej dôstojnosti. Jej zabezpečenie znamená odstránenie, resp. nevytváranie bariér v jazyku a komunikácii a umožnenie plnohodnotného prístupu ku kultúre, informáciám a službám pre všetkých. Skúmanie prístupnosti v komunikácii (v najširšom zmysle slova) reflektuje snahu zabezpečiť, aby bol obsah zrozumiteľný a dostupný pre účastníkov komunikácie, resp. recipientov s rôznymi komunikačnými potrebami. Je základným

predpokladom efektívnej inkluzívnej a rovnocennej komunikácie, ktorá odstraňuje alebo predchádza vzniku jazykových, sensorických a recepcných bariér. Prístupnosť sa tak čoraz viac vníma ako integrálna súčasť tvorivého a komunikačného procesu, ktorá prináša pridanú hodnotu v podobe inkluzívnejšieho obsahu, širšieho dosahu a udržateľného rozvoja odborných aj spoločenských praktík.

V procese koncipovania prístupu – pokiaľ je miera prístupnosti nedostatočná – by mala byť súčasťou už samotného procesu tvorby obsahu, nie len jeho dodatočným doplnkom, čo prispieva k vyššej kvalite aj lepšiemu používateľskému zážitku a úspešnosti komunikácie. V súčasnosti sa tento prístup uplatňuje nielen v médiách či kultúre, ale čoraz viac aj v digitálnych službách, vzdelávaní, obchode či verejnej správe, čím vytvára nové výzvy a príležitosti pre prekladateľov aj ďalších odborníkov v komunikácii. V dôsledku rastúceho dopytu po inkluzívnej a multimodálnej komunikácii sa profesia prekladateľa postupne transformuje, pričom narastá predpoklad, že odborníci so znalosťami a zručnosťami v tejto oblasti budú mať širšie možnosti uplatnenia nielen v jazykových, ale aj v digitálnych službách, vzdelávaní, médiách, vo verejnej správe či v súkromnom sektore.

Otázky a úlohy

1. Vyberte si bežnú situáciu z vášho života, ktorú dobre poznáte (napríklad cestu do školy, zápis na štúdium, návštevu múzea, divadelného predstavenia, vyplňanie formulára na stránke fakulty). Predstavte si, že nemáte dostatočný prístup k informáciám a významom, prenášaných v podobe obrazu alebo zvuku. Popíšte, s akými prekážkami by ste sa stretli v tejto situácii a aké riešenia by pomohli, aby bola pre daná situácia pre vás prístupnejšia.
2. Predstavte si, že pripravujete krátke informačné video pre široké publikum. Vymenujte konkrétne opatrenia, ktoré by ste urobili, aby bolo video prístupné pre čo najširší okruh recipientov.
3. Zamyslite sa nad tým, ako prístupnosť ovplyvňuje naše vnímanie rozmanitosti v komunikácii. Môže dôraz na rešpektovanie rôznych komunikačných potrieb prispieť k väčšej sociálnej inklúzii? Uvedte príklady alebo argumenty, ktoré vaše tvrdenie podpora.

Užitočné zdroje

- Di Giovanni, E. – Raffi, F. 2022. Inclusive Theatres as Boosters of Well-being: Concepts and Practises. In *Journal of Audiovisual Translation*. Roč. 5, č. 1, s. 166–185.
- Fryer, L. – Cavallo, A. 2021. *Integrated Access in Live Performance*. Londýn: Routledge.
- Gambier, Y. 2006. Multimodality and Audiovisual Translation. In *MuTra 2006 – Audiovisual Translation Scenarios: Conference Proceedings*. 2006, s. 1-8. Dostupné na internete: https://www.euroconferences.info/proceedings/2006_Proceedings/2006_proceedings.html.
- Greco, G. M. 2018. The nature of accessibility studies. In *Journal of Audiovisual Translation*. Roč. 1, č. 1, 2018, s. 205-232.
- Greco, G. M. 2019. Accessibility studies: Abuses, misuses and the method of poietic design. In *HCI International 2019 – Late Breaking Papers: 21st HCI International Conference, HCII 2019, Orlando, FL, USA, July 26–31, 2019, Proceedings*. Cham: Springer, 2019, s. 15-27.
- Koželová, E. – Kul'bak, G. 2019. *Vybrané problémy prekladu: prekladateľské kompetencie a audiovizuálny preklad*. Prešov: Prešovská univerzita.
- Kozáková [Paulínyová], L. 2014. Kam až siahla práca audiovizuálneho prekladateľa? Formy sprístupnenia audiovizuálnych diel nepočujúcim

- a nevidiacim. In *Prekladateľské listy 3*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 53-65.
- Mével, P. A. 2020. Accessible Paratext: Actively Engaging (With) D/Deaf Audiences. In *Punctum – International Journal of Semiotics*. Roč. 6, č. 1, s. 203–219.
- Oncins, E. – Orero, P. 2020. No Audience Left behind, One App Fits All: An Integrated Approach to Accessibility Services. In *The Journal of Specialised Translation 34*. Roč. 34, č. 1, s. 192–211.
- Perez, E. – Gromová, E. – Hodáková, S. – Zahorák, A. 2016. *Audiovizuálny preklad a nepočujúci divák: Problematika titulkovania pre nepočujúcich*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.
- Perez, E. – Brezovská, M. – Jánošíková, Z. 2021. *Slovenský dabing a titulkovanie v premenách času*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
- Perez, E. 2015. Nie sú titulky ako titulky. Špecifická titulkov pre nepočujúcich. In *Letná škola prekladu 14: minulosť a budúcnosť prekladu – od Ľudovíta Štúra po strojový preklad. Zborník z podujatia 37. ročníka usporiadaného v Piešťanoch 6.-8. novembra 2015*. Bratislava: SSPUL, s. 125-135.
- Perez, E. 2023. A Participatory Approach in Enhancing Accessibility at a Film Festival: A Case Study. In *I-LanD Journal – Identity, Language and Diversity*. Roč. 7, č. 1, s. 71-86.

- Perez, E. 2025. Ako (ne)rozmýšľať o inkluzívnych tituloch. In: *Zimná škola prekladu 2025*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela. (v tlači).
- Remael, A. – Orero, P. – Carrol, M. 2012. *Audiovisual Translation and Media Accessibility at the Crossroads*. Amsterdam: Rodopi.
- Romero-Fresco, P. 2019. *The Accessible Filmmaking Guide*. Archer's Mark. Dostupné na internete: <http://galmaobservatory.webs.uvigo.es/projects/accessible-filmmaking-guide/>
- Romero-Fresco, P. 2018. In Support of a Wide Notion of Media Accessibility: Access to Content and Access to Creation. In *Journal of Audiovisual Translation*. Roč. 1, č. 1, s. 187–204.
- Secarã, A. – Perez, E. 2022. Addressing Content, Technical and Collaboration Concerns in Providing Access to the D/Deaf and Hard of Hearing Audience: Integrated Theatre Captioning and Theatre Sign Language Interpreting. In *inTRAlinea*, špeciálne číslo, nečíslované. Dostupné na internete: <https://www.intraline.org/specials/article/addressing-content-technical-and-collaboration-concerns-in-providing-access-to-the-d-deaf-and-hard-of-hearing-audience>
- Zahorák, A. – Perez, E. 2024. *Teoretické, praxeologické a didaktické aspekty dabingového prekladu a úpravy dialógov*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.

Želonka, J. 2015. Multimodálny prístup k programovým štruktúram slovenských televíznych vysielateľov: právne normy verzus prax. In *Audiovizuálny preklad 2: Za hranicami prekladu*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, s. 11-34.

Legislatívne dokumenty:

- DE 01/48 Všeobecná deklarácia ľudských práv. Dostupné na internete: https://www.narodnostnemensiny.vlada.gov.sk/site/assets/files/3577/vseobecna_deklaracia_ludskych_prav_1948.pdf?csrt=1959618261381494
- EU 2019/882 Smernica Európskeho parlamentu a Rady EÚ o požiadavkách na prístupnosť výrobkov a služieb (Európsky akt o prístupnosti). Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0882>
- EU 2022/2065 Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady EÚ o jednotnom trhu s digitálnymi službami (Akt o digitálnych službách). Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022R2065>
- Stratégia OSN pre inklúziu osôb so zdravotným postihnutím. [United Nations Disability Inclu-

sion Strategy]. Dostupné na internete: <https://www.un.org/en/content/disabilitystrategy/>
317/2010 Z.z. Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/71376/1/2/oznamenie-c-317-2010-zz-o-uzavreti-dohovoru-o-pravach-osob-so-zdravotnym-postihnutim/oznamenie-c-317-2010-zz-o-uzavreti-dohovoru-o-pravach-osob-so-zdravotnym-postihnutim>

2 **Audiovizuálna prístupnosť optikou translatológie**

Na postupne silnejúce iniciatívy v oblasti prístupnosti či zabezpečenia prístupu v praxi, ako aj na zvýšený záujem akademickej obce reaguje aj translatológia, obzvlášť jedna z jej z mladších subdisciplín – audiovizuálny preklad. Po svojom rozmachu na začiatku 21. storočia táto oblasť zaznamenáva neskôr istú diverzifikáciu. Primárna pozornosť sa presúva od špecifik jazykového transferu na televíznych obrazovkách či plátnach kín k špecifickým transferovým, technologickým a kultúrnym javom v preklade audiovizuálnych textov. Tento posun reflektuje vývoj v mediálnej a prekladovej praxi, technologický pokrok a vznik nových metód transferu či spotreby audiovizuálnej produkcie a prekladovej komunikácie (Chaume 2013, 2018). Postupne sa pridružuje aj záujem o prístupnosť audiovizuálneho obsahu a mediálnych služieb – najprv zameraný na konkrétne transferové modalítity pre publikum s poruchou zraku alebo sluchu, neskôr rozšírený o komplexnejšie koncepty, smerujúce k hľadaniu univerzálnych riešení. Zaznamenávame presah, ktorý v rámci myslenia o preklade posúva prístupnosť za hranice audiovizie v tradičnom ponímaní – keď tvoríme titulky či audiopopis ako nástroj porozumenia konkrétnemu audiovizuálnemu mediálnemu obsahu (Oncins – Orero 2020, Black 2020).

Dnes vidíme, ako sa tieto stratégie audiovizuálneho transferu stávajú nástrojom komunikácie aj mimo mediálneho priestoru – či už v kultúrnej, odbornej, verejnej alebo obchodnej sfére. V tejto kapitole predstavíme, ako dané trajektórie uchopiť v rámci myslenia o preklade a aké aktuálne tendencie zaznamenávame v uvažovaní o prístupnosti v súčasnosti.

V tejto kapitole sa dozviete:

- Ako na prístupnosť nazerá translatológia
- Aký je vzťah medzi audiovizuálnym prekladom a prístupnosťou
- Ako ideálne k prístupnosti pristupovať
- Kam sa prístupnosť posúva

2.1. Prístupnosť v kontexte myslenia o preklade

Prístupnosť, resp. pôvodne konkrétnejšie mediálna prístupnosť, bola spočiatku vnímaná prevažne ako subdisciplína v rámci audiovizuálneho prekladu či ako špecifický aspekt pri skúmaní všeobecnejšie koncipovaných dabingových alebo titulkovacích postupov (pozri Chaume 2018). V popredí dlhodobo stojí najmä transfer pre diváctvo s poruchou sluchu a zraku, pri ktorých otázka dostupnosti z pohľadu prístupu k obsahu, komunikácii a službám zastáva osobitné miesto. Prenikanie týchto aspektov do myslenia o preklade

a tlmočení sme sledovali v našich skorších prácach (Perez 2021, Zahorák – Perez 2024). V tejto publikácii by sme však naše uvažovanie radi rozšírili o vlastnú polemiku prameniacu z poznania aktuálnych trendov v audiovizuálnom preklade a prístupnosti, ktorá umožňuje reflektovať nielen metodologický vývoj v uvažovaní o prístupnosti v translatológii, ale aj širšie kultúrne a spoločenské kontexty ovplyvňujúce prístup k audiovizuálnemu obsahu.

V prípade absencie alebo obmedzeného prístupu k významom z roviny obrazu a/alebo zvuku a ich kompenzácie v podobe audiopopisu, audiotitulkov alebo popisných titulkov, ku ktorým translatológia pôvodne obrátila svoju pozornosť, translatológovia, ale aj praktici, prirodzene nadviazali na poznatky a skúsenosti získané z interlingválneho titulkovania a dabingu. Rozšírili tak metodologické i praktické rámce audiovizuálneho prekladového transferu z pohľadu lingvistického či technického, a zároveň otvorili dvere širšej anticipácii potrieb recipientov.

V snahe identifikovať postupy a stratégie, ktoré by zabezpečili plnohodnotný prístup k obsahu a zároveň zachovali komplexnosť pôvodného audiovizuálneho diela preukázali, že prístupnosť nie je len otázkou špecifických formálnych či technických parametrov, ale z pohľadu prekladového transferu ju treba vnímať ako integrálnu – či už by šlo o transfer inter- alebo intralingválny. Spôsob, akým sa takýto transfer realizuje, bol pritom pôvodne definovaný v rámci klasického zaradenie postupov (Chaume

2013). Do úvahy totiž v súlade s Jakobsonovou (1959) metodológiou interpretácie znakov a ich reprezentácie vstúpil popri vymedzení interlingválneho a intralingválneho prevodu aj prístup k intersemiotickému chápaniu transferu. Jakobson sa síce vo svojej práci primárne zameriava na transfer verbálnych znakov z pohľadu interlingválnej a intralingválnej translácie, resp. v prípade intersemiotického prekladu ako transmutácie na prenos smerom od verbálnych znakov k neverbálnym znakovým systémom. Nepojednáva však priamo o preklade audiovizuálnom, ako sa mnohokrát mylne konštatuje. V rozšírenom chápaní ale môžeme uvažovať o aplikácii jeho rámcov na audiovizuálny preklad, či už v opísanom, alebo v opačnom smere (Koželová – Kulbak, 2019), teda pri interpretácii a prenose významov prezentovaných na neverbálnej rovine do podoby verbalizovanej. Prístup inšpirovaný Jakobsonom umožňuje systematicky analyzovať a zhodnotiť procesy transferu významov medzi rôznymi semiotickými rovinami, čím sa otvára priestor pre hlbšie pochopenie mechanizmov audiovizuálneho prekladu a jeho prístupnosti pre rôznorodé skupiny divákov či recipientov.

V zaradení takýchto translačných postupov však v popredí stojí skôr samotná metóda realizácie transferu. Takúto klasifikáciu nachádzame napríklad u Chaumeho (2013, 2018), ktorý na základe metódy transferu vymedzuje dabing a titulkovanie ako dva základné spôsoby transferu. Ostatné postupy pova-

žuje za ich odvodené podtypy. Ako sme sumarizovali v našej skoršej práci (Perez 2021), tie ďalej člení podľa toho, či uplatňujú *zmenu / doplnenie zvukovej zložky* alebo *doplnenie textovej zložky na vizuálnej rovine*. Do prvej kategórie postupov zaraďuje popri dabingu voice-over, simultánne tlmočenie filmov, komentár, amatérsky dabing, audiokomentár pre divákov s poruchou zraku. Do druhej popri prekladových titulkoch radí napríklad titulky v divadle a opere, titulkovanie v priamom prenose a respeaking, amatérske titulky, ako aj titulky pre divákov s poruchou sluchu (popisné titulky). V rámci samostatnej kategórie Chaume vyčleňuje tlmočenie do posunkového jazyka, lokalizáciu multimediálnych diel a programov, ale aj tvorbu scenárov k animovaným dielam (ibid.), no bližšie sa týmto kategóriám nevenuje. Obdobný prístup v slovenskom translatologickom priestore predstavuje klasifikácia Paulínyovej (2017), ktorá audiovizuálny preklad rozdeľuje na dva hlavné typy podľa uplatňovaného spôsobu transferu: *preklad titulkov a dabingový preklad*. Modality určené pre recipientov so špecifickými potrebami zaraďuje v rámci príslušných postupov. V rámci kategórie preklad titulkov vyčleňuje titulkovanie pre počujúcich a pre nepočujúcich, zatiaľ čo v rámci dabingového prekladu zaraďuje okrem televízneho a filmového dabingu aj slepý dabing³ (voice-over), preklad hovoreného komentára a tvorbu audiokomentára. Iné modality v rámci svojej klasifikácie explicitne nevymedzuje.

³ Nomenklatúru uvádzame podľa Paulínyovej (2017)

Obe predstavené klasifikácie (Chaume 2013, 2018, Paulínyová 2017) poskytujú systematický rámec pre vymedzenie audiovizuálneho prekladu, s prvými zmienkami o postupoch zabezpečujúcich prístupnosť v – v tom čase – komplexnejšom ponímaní. Z pohľadu dnešnej praxe však nemožno opomenúť, že jednotlivé modalitty sa často kombinujú alebo prekrývajú a v ich tvorbe a následne recepcii dochádza k viacerým prienikom. Obe klasifikácie sú totiž viac zamerané na lingvistické a technické aspekty transferu, resp. vychádzajú z tradičnejšieho vymedzenia anticipovanej skupiny príjemcov než komplexnej inklúzie rôznych skupín divákov, pričom v súčasnosti už dostatočne neodrážajú dynamiku moderných mediálnych formátov a platforiem či transferových postupov na nich uplatňovaných. Zásadné posuny v súčasnosti v tomto smere vidíme napríklad v narastajúcom dopyte po inkluzívnych popisných titulkoch, čoraz častejšie kombinujúcich interlingválny transfer s úpravou textu tak, aby titulky zároveň zabezpečili adekvátny prístup pre divákov s obmedzeným prístupom k zvukovej zložke audiovizuálneho diela – ktorí napríklad nemusia spravidla trpieť poruchou sluchu. V zahraničí taktiež narastá dopyt po titulkoch v ľahko čitateľnom jazyku, a to najmä vo verejnom sektore. Tradičnejšie klasifikácie taktiež nedokážu jednoznačne pokryť nové postupy, ktorých rozmach umožňujú modernejšie technológie, ako napríklad respeaking, imerzívne či adaptívne modalitty. Samozrejme, konkrétne

klasifikácie vždy vychádzajú z konkrétneho stavu poznania v danej oblasti a stavu aktuálnej praxe, preto v žiadnom prípade nespochybňujeme ich dobovú relevantnosť, práve naopak. Chceme však demonštrovať, ako rýchlo sa situácia v audiovizuálnom preklade mení a ako dynamicky sa uvažovanie o stratégiách a postupoch v rámci prístupnosti vyvíja.

S kontinuálnym technologickým pokrokom, rozširovaním cieľových skupín recipientov a integráciou nových multimodálnych prístupov sa pôvodné rámce a kategórie dopĺňajú a upravujú, čím sa vytvára flexibilnejší a inkluzívnejší prístup k sprístupňovaniu audiovizuálneho obsahu. Aktuálne translátologické prístupy v zahraničí svoj záber rozširujú ešte ďalej, smerujú k odstráneniu akýchkoľvek obmedzení prístupu a popri recipientoch s poruchou sluchu a zraku sa sústreďujú aj na osoby so špecifickými potrebami z hľadiska neurodivergencie, kognitívnych schopností, porúch vnímania či čítania, na starších divákov, detské publikum, ako aj na recipientov v špecifických situačných kontextoch (Oncins – Otero 2020). Čoraz viac taktiež reflektujú, že špecifické potreby sa môžu týkať každého jednotlivca, a to nielen v dôsledku zdravotného problému, ale aj rôznych okolností (napríklad hlučné prostredie, situácia, v ktorej dočasne nemáme prístup k obrazovej zložke, nechceme rušiť okolie, nemôžeme sa sústrediť, a pod.). Zároveň v tomto sektore pozorujeme tak v praxi ako aj vo výskume výraznejšiu variabili-

tu vo vývoji, ktorá sa podľa Greca (2018) premieta do troch hlavných tendencií, konkrétne:

- *hľadanie univerzálií* – teda rozšírenie záujmu z pôvodných vybraných skupín recipientov primárne so senzoricou poruchou (nepočujúce a nevidiace publikum), k prekonávaniu jazykových, komunikačných i kognitívnych prekážok v komunikácii vo všeobecnosti,
- *fokus na používateľa a príjemcu* – teda prenos výskumného fokusu smerom ku skupine cieľových recipientov a potenciálu priamej spolupráce s nimi,
- *uplatňovanie proaktívnych riešení* – teda postupnú zmenu v uvažovaní o hľadaní riešení *ad hoc* a preferencii návrhu a zabezpečenia prístupnosti v skorších fázach (napríklad pri začiatku plánovania podujatia, divadelného predstavenia, konferencie, premietania filmu, a pod.).

Prístupnosť sa tak dnes zameriava na zabezpečenie adekvátnej recepcie a prístupu k mediálnym (aj nemediálnym) objektom, službám, komunikácii a informáciám – v čo najširšom zmysle slova (Greco 2019).

Postupne sa rozvíja od úzko špecializovaných modalít, ako sú titulky alebo audiokomentár pre diváctvo s poruchou sluchu alebo zraku k omnoho širšiemu, komplexnejšiemu chápaniu. Tento posun reflektujú aj Szarkowska a Wasylczyk (2018), ktorí

okrem tradičných foriem prístupnosti zdôrazňujú aj využívanie konceptov prístupnosti v širšom význame, nad rámec samotného audiovizuálneho prekladu, čo zodpovedá smerovaniu uvedenému už v úvode tejto publikácie. Prístupnosť je v tomto kontexte chápaná ako spôsob odstraňovania akýchkoľvek jazykových, sensorických či recepčných bariér a vystupuje ako nadradený koncept voči samotnému prekladu, ktorý tradične vnímame predovšetkým ako interlingválny transfer (Greco 2018, Romero-Fresco 2018). Ako strešný pojem totiž prístupnosť ukazuje svoj potenciál zahrnúť oblasť prekladu a tlmočenia ako jeden z podtypov zabezpečenia prístupu, a to napríklad prostredníctvom interlingválneho prekladového transferu alebo tlmočenia.

Prístupnosť sa v posledných rokoch v Európe vyprofilovala z pôvodného kontextu audiovizuálneho prekladu na samostatnú subdisciplínu, ktorá presahuje hranice jazykového transferu (Dawson 2020). Tento posun súvisí nielen s technickým a digitálnym rozvojom médií, umenia a kultúry, ale aj s rastúcim záujmom o inkluzívnosť a sociálnu integráciu v širšom spoločenskom kontexte. Podľa Richart-Marssetovej a Calamitovej (2020) ide pritom o otvorený a dynamický koncept, ktorý nemožno pevne vymedziť, keďže jeho jadro spočíva v odstraňovaní bariér a zabezpečovaní rovnocenného prístupu pre rôzne skupiny recipientov. To znamená, že prístupnosť bude aj naďalej vyžadovať neustále prehodnocovanie, redefinície a aktualizácie metodologických po-

stupov, aby mohla reagovať na nové technologické, kultúrne a spoločenské výzvy.

V slovenskej translatológii sa tento koncept udomácňoval pomalšie, pričom výraznejšia pozornosť bola v tomto smere v akademickom prostredí primárne venovaná práve základným typom transferu pre diváctvo s poruchou sluchu alebo zraku, a to prevažne v televíznom vysielaní (pozri Kozáková 2014, Želonka 2015, Perez 2015, Perez et al. 2016; Perez – Zahorák 2016, 2020, Perez – Klimková – Zahorák 2018; a i.). Užitočné východiskové práce zároveň nachádzame aj v oblasti skúmania slovenského posunkového jazyka a kultúry N/nepočujúcich (pozri Tarciová 2004, Tarciová – Domancová 2007, Vojtechovský 2011, Hefty – Hefty 2022). Domáca translatológia v tejto oblasti aplikuje kľúčové prístupy k prekladu ako intralingválnemu a intersemiotickému transferu (Perez – Brezovská – Jánošíková 2021), pričom skúma jeho recepčné, komunikačné a technologické či formálne osobitosti. Novšie tendencie zamerané na prístupnosť mimo mediálneho sektora zaznamenávame až v ostatných rokoch, kde sa pozornosť prenáša ku komplexnejšiemu uchopeniu problematiky v prostredí filmových festivalov (Perez 2023) či v divadelnom priestore (Verebová – Perez 2024, Čuláková 2025). Oveľa väčší dôraz sa kladie na otázku inkluzívneho chápania prístupnosti, či už v jej skúmaní, dizajne, alebo tvorbe (Perez 2025).

Obdobné trendy v tomto smere zaznamenávame aj v oblasti vzdelávania. V minulosti sa vzde-

lávania odborníkov na audiovizuálnu prístupnosť vo svete uskutočňovalo interne v rámci inštitúcií a spoločností poskytujúcich služby zabezpečujúce prístup, a to najmä v kontexte médií a distribúcie audiovizuálnych diel (Cerezo Merchan 2019, Mazur a Vercauteren 2020). Spočiatku sa takéto vzdelávanie zameriavalo na zaškolenie profesionálov na základné postupy a stratégie, či formálne a technické osobitosti potrebné pre sprístupňovanie mediálneho obsahu osobám s poruchou sluchu alebo zraku – predovšetkým prostredníctvom titulkov a audio-komentára. Akékoľvek vzdelávacie aktivity v tomto smere boli spočiatku realizované mimo prekladateľských študijných programov a ponúkané boli skôr v rámci samostatných špecializovaných kurzov, napríklad o titulkovaní, dabingu alebo voice-overi. Tak sa aj v praxi utužilo prepojenie medzi audiovizuálnym prekladom a prístupnosťou, vďaka čomu si následne prístupnosť našla popri audiovizuálnom preklade miesto v univerzitných študijných študijných plánoch v rámci prekladateľstva naprieč Európou (Valdez et al. 2023). Od roku 2010 sa vzdelávanie v oblasti mediálnej prístupnosti začalo postupne začleňovať do predmetov a modulov audiovizuálneho prekladu vo viacerých regiónoch Európy (Mazur – Vercauteren 2020, Perez – Secarã – Zahorák 2022; Valdez et al. 2023).

Na Slovensku ostáva v tejto oblasti vo vzdelávaní priekopníkom Katedra translatológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, ktorá

v roku 2014 do výučby začlenila samostatný modul zameraný na titulkovanie pre diváctvo s poruchou sluchu a tvorbu audiopopisu pre divákov s poruchou zraku. Prístupnosti v širšom smere sa v súčasnosti pracoviisko venuje aj v rámci samostatného modulu Preklad a lokalizácia multimodálnych textov a v nadjazykovom module Inklúzia v prekladovej komunikácii, kde sa zaoberá jazykovými, sensorickými i kognitívnymi potrebami prístupnosti. Reaguje tak rýchlu transformáciu v oblasti audiovizuálneho prekladu – či prekladu ako takého, ktorý bezpochyby volá po rozširovaní prekladateľských znalostí a zručností (Nikolić – Bywood 2021, ELIA a kol. 2022, 2025, Djovčoš 2025).

2.2. Od audiovizuálneho prekladu k audiovizuálnej prístupnosti

V predošlej stati sme vysvetlili, že translatologické počiатky prístupnosti sú v mnohých zreteľoch ukotvené práve v audiovizuálnom preklade. Ten ponúka vo vymedzení konceptu prístupnosti fundamentálne východiská, ktoré na základe poznatkov z nášho predchádzajúceho výskumu (Perez 2021) pre komplexnejšie porozumenie audiovizuálnej prístupnosti v prekladateľskej teórii a praxi predstavíme aj nášmu čitateľstvu.

Audiovizuálny preklad sa začal dostávať do pozornosti akademickej obce už na prelome 50.

a 60. rokov 20. storočia. Za prvé významnejšie práce z tejto oblasti sa považuje kniha *Le sous-titrage des films. Sa technique. Son esthétique* (Laks, 1957) a špeciálne číslo časopisu *Babel* z roku 1960, ktoré bolo vôbec prvým akademickým textom venovaným tejto téme vo väčšom rozsahu (Chaume 2018). V úvodníku tohto čísla šéfredaktor Pierre-François Caillé (1960) konštatoval, že dovtedy neexistovala žiadna serióznejšia štúdia o audiovizuálnom preklade (najmä dabingu a titulkovaní). Podľa neho bola táto oblasť skôr zaznávaná, nedocenená a chýbali jej teoretické východiská. Aj preto sa časopis rozhodol otvoriť priestor pre diskusiu, ktorá v prekladateľskom svete vyvolala pozoruhodný ohlas. Od tohto momentu sa audiovizuálny preklad začal postupne rozvíjať.

V 60., 70. a 80. rokoch 20. storočia sa výskum sústredil najmä na jazykové, prekladové a pragmatické aspekty dabingu a titulkov. Dôležitý impulz prišiel v 80. rokoch s prácou Titforda (1982), ktorý predstavil zásadný *koncept obmedzeného prekladu* (constrained translation). Tento koncept vychádzal z analýzy titulkov a ukazoval na rôzne obmedzenia v preklade, teda aspekty, ktoré jazykový transfer výrazne ovplyvňujú. Vyplývajú jednak z charakteru pôvodného textu, jednak z technických obmedzení pri titulkovaní a tiež zo súčasnej prítomnosti pôvodného a cieľového jazyka na obrazovke. Svoje uplatnenie nachádza v uvažovaní o audiovizuálnom preklade (ako aj o prístupnosti) tento koncept až dodnes.

Koncom 80. rokov Titfordove myšlienky ďalej rozvinuli Mayoral-Asensio, Kellyová a Gallardová (1988), ktorí koncept aplikovali nielen na titulkovanie, ale aj na audiovizuálny preklad v širšej perspektíve. Zamerali sa na to, že v audiovizuálnom preklade text nie je jediným nositeľom významu – je len jednou zo zložiek celého komunikačného procesu (popri obraze, zvuku, hudbe, atď.). Tento prístup sa ukázal ako veľmi vplyvný a dodnes má svoje miesto vo výskume aj praxi audiovizuálneho prekladu.

Ďalším zásadným konceptom z obdobia 80. rokov minulého storočia je *koncept synchronie*. Zavádzajú ho Titfordovi nasledovníci Mayoral-Asensio, Kellyová a Gallardová (1988) ako kľúčový aspekt pri analýze audiovizuálneho prekladového transferu. Potvrdzujú ním, že audiovizuálne dielo ako komplexný zdrojový text komunikuje na viacerých úrovniach zároveň a uvažovanie o audiovizuálnom preklade nemožno obmedziť len na úvahy o lingvistickom transfere. Synchroniu vnímajú ako kľúčovú črtu tohto špecifického typu transferu a ďalej ju klasifikujú na nasledovné podtypy:

- izosynchronia – zosúladenie dĺžky prekladu s dĺžkou pôvodného textu (napríklad pri titulovaní, kde je potrebné, aby sa text objavil a zmizol v rovnakom čase ako reč postavy),
- kinetická synchronia – súlad medzi pohybom postáv alebo rečou a preloženým

- textom (typická pri dabingu, keď musí byť dialóg prispôsobený pohybu pier),
• prozodická synchronia – zosúladenie zvukovej stránky reči (intonácie, rytmu, melódie) s obsahom prekladu.

To, že audiovizuálny preklad nie je len prevodom slov z jedného jazyka do druhého, ale že musí rešpektovať rôzne komunikačné vrstvy diela – obraz, zvuk, text a ich vzájomné prepojenie, preukazujú aj v súvislosti s ďalšími aspektmi. Východiskový text totiž chápú ako semiotický konštrukt, ktorý sprostredkúva komunikáciu na viacerých úrovniach súčasne. Vyčleňujú pritom aspekt času, miesta a obsahu. Aspekt času reflektuje, že audiovizuálne dielo komunikuje prostredníctvom viacerých rovín naraz a tieto musia byť zosúladené. Aspekt miesta poukazuje na prepojenosť významov z rôznych rovín (obraz, zvuk, text) a aspekt obsahu upozorňuje, že jednotlivé zložky sa navzájom dopĺňajú a vytvárajú jednotný významový celok. Osobitne sa taktiež venujú zvukovej stránke reči, ktorú spájajú s fonetickou synchronnosťou, teda s prepojením medzi vysloveným slovom a vizuálnou reprezentáciou pohybov úst (Mayoral-Asensio, Kellyová a Gallardová 1988, s. 359). Zo širšej perspektívy je podľa autorov vhodné zahrnúť do rozpravy aj intonáciu, expresívne zafarbenie či modalitu výpovede, pretože aj tie významne ovplyvňujú komunikačný prenos a mali by byť v procese prekladu rovnako rešpektované.

Treba si uvedomiť, že v čase, keď bola vydaná práca Mayoral-Asensia, Kellyovej a Gallardovovej (1988), sa preklad tradične chápal predovšetkým ako prenos slov, gramatiky a syntaxe z jedného jazyka do druhého. Títo autori však práve na príklade audiovizuálneho prekladu preukázali, že takýto pohľad je nepostačujúci, pretože prehliada nejazykové prvky. Významy z roviny obrazu, texty v obraze, zvukové efekty, zafarbenie výpovede, kultúrny kontext – tie všetky ovplyvňujú interpretáciu významu a musia byť zohľadnené v procese prekladového transferu. Ich prístup poukázal na zložitosť prekladového procesu v kontexte transferu audiovizuálnych textov a svoje uplatnenie bezpochyby nachádza aj v uvažovaní o audiovizuálnej prístupnosti.

Osobitostiam semiotickej štruktúry audiovizuálneho diela, resp. audiovizuálneho textu, sa v tomto období venuje aj Delabastita (1989), ktorý vyčleňuje štyri hlavné zložky audiovizuálneho textu, konkrétne:

- akusticko-verbálnu zložku (prehovory postáv, texty spievaných piesní),
- akusticko-neverbálnu zložku (zvukové efekty, suprasegmentálne javy, rôzne šумы a ruchy),
- vizuálno-neverbálnu zložku (fotografie, obrazy, gestá, neverbálna komunikácia),
- vizuálno-verbálnu zložku (plagáty, transparenty, nápisy, titulky, a pod.).

V našich skorších prácach (Perez 2021) taktiež pozitívne hodnotíme, že obdobnú problematiku nachádzame spracovanú aj v domácich zdrojoch, konkrétne u Hochela (1990). So zacielením na dabingový preklad takisto zdôrazňuje synchrónnu prezentáciu významov audiovizuálneho diela na viacerých rovinách – konkrétne na rovine obrazu, hovoreného slova a zvuku, ktorý vyčleňuje samostatne mimo pásma prehovorov postáv. Hochel (1990) upozorňuje, že ak sa prekladateľ v prípade audiovizuálneho prekladu sústreďí len na preklad hovoreného slova, nepracuje s celým audiovizuálnym textom v jeho komplexnom chápaní, ale len s jednou jeho časťou, čo je premisa, ktorú nachádzame aj u Mayoral-Asensia, Kellyovej a Gallardovovej (1988). Takmer dve dekády neskôr ich východiská potvrdzuje aj Días Cintas (2005), ktorý v nadväznosti na Delabastitu (1989) špecifikuje, že z pohľadu komunikácie sú rovnako podstatné všetky vyčlenené zložky.

Vymedzenie špecifických zložiek v komunikácii a prekladovom transfere či definovanie synchronie v komunikácii významov obsiahnutých na jednotlivých rovinách audiovizuálneho diela položilo základy vnímaniu osobitostí audiovizuálneho textu, ich transferu, ako aj obmedzení v tomto procese. Ich reflexiu nachádzame v koncepte multimodálneho charakteru audiovizuálnych diel, ako aj ich prevodu, či v úvahách o zabezpečení prístupu k audiovizuálnym textom. Vo všeobecnosti ide v počiatkoch o aplikáciu konceptu multimodality

z pohľadu teórie komunikácie, ktorá rešpektuje, že komunikácia pozostáva aj z iných ako jazykových zložiek, ktoré sú prezentované na rôznych séman- tických úrovniach (Kress – Van Leeuwen 2001). V prí- pade audiovizuálnych diel ide práve o zložky reflek- tované v analyzovaných prístupoch, teda o ďalšie významy prezentované na zvukovej a obrazovej rovine. Následne tento koncept nachádza uplat- nenie aj v úvahe o prekladovom transfere, pričom Gambier (2006) na mikro úrovni hovorí aj o multi- modalite jednotlivých spôsobov transferu, prezen- tovaných prevažne na jednom semiotickom kanáli, no komunikujúcich v rámci audiovizuálneho diela súčasne. Konkrétne spôsoby transferu vymedzuje ako individuálne modalities, ktoré následne komuni- kujú s divákom v istej synchrónii, multimodálne. Tie- to východiská aplikujeme aj v uvažovaní o transfere v prípade dostupnosti médií, s uplatnením optiky interlingválneho, intralingválneho a intersemiotic- kého prekladového transferu.

Hodnotné východiská identifikujeme aj v prí- stupoch so základmi položenými v 90. rokoch a na prelome storočí. V nadväznosti na rozvíjajúce sa prístupy k chápaniu audiovizuálneho textu, komu- nikácie a transferu (ešte vždy s primárnym zamera- ním na dabingový preklad a preklad titulkov) možno v tomto období zaznamenať deskriptívne prístupy k prekladateľskej realite a prekladovému transferu v audiovizuálnych médiách, s neskorším zameraním na otázku odporúčaní a štandardov či konkrétnych

technik prevodu (pozri napríklad Ivarsson 1992, Ivarsson – Carroll 1998, Karamitroglou 1998). Súhlasíme so Chaumem (2018), ktorý uvádza, že takýto vývoj predstavuje v oblasti audiovizuálneho prekladu významný prvok, vďaka ktorému dnes dokážeme z diachrónneho hľadiska identifikovať vývinové zmeny a tendencie v prekladateľskej a mediálnej praxi a ktorý zároveň položil základy pre ďalšie uvažovanie o štandardizácii a otázke kvality pri transfere v audiovizuálnych médiách. Tie naprieč Európou rezonujú v mnohých prácach v nasledujúcom období až dodnes, či už so zameraním na oblasť dabingového prekladu alebo prekladu titulkov v tradičných i tých najaktuálnejších kontextoch (pozri napríklad Georgakopoulou 2019, Pedersen 2020, Zabalbesco 2025). Zároveň tieto prístupy následne podnietili výskum zameraný na otázku kvality, štandardizáciu a odporúčané postupy aj v základných spôsoboch transferu pre zdravotne znevýhodnené diváctvo, ktorých rozmach zaznamenávame vo svete v ostatných dvoch dekádach či v najnovších komplexnejších odporúčaníach pre rôzne skupiny divákov s rôznymi potrebami (pozri Romero-Fresco – Keeble 2018, Di Giovanni 2018). V nadväznosti na ne taktiež vznikajú prvé práce zamerané na otázku kvality prístupu v kontexte audiovizuálnych médií a prístupnosti (primárne jazykovej a senzorickej), primárne z pera Giana Maria Greca a jeho kolegov (Greco 2018, Romero-Fresco 2018, Greco – Jankowska

2019), ktorých dosahu sa budeme venovať v ďalších častiach tejto publikácie.

Samozrejme, vyčleniť by sme mohli omnoho viac prístupov a tendencií, ktoré vo vývoji audiovizuálneho prekladu ako subdisciplíny translológie zaznamenávame, či už z pohľadu kulturologického, praxeologického alebo sociologického. Sústredíme sa však na tie, ktoré položili základy a hlavné východiská konceptu audiovizuálnej prístupnosti, ktorý je počnúc minulou dekadou výrazne na vzostupe. Remaelová, Orerová a Carrollová (2012) už na jej začiatku zhodnotili, že audiovizuálny preklad – či dokonca „audiovizuálna translológia“, ako vtedy uviedli (2012, s. 13), je samostatnou a regulárnou oblasťou vedy o preklade a tlmočení, s pevnými teoretickými základmi, výskumnými metódami a korpusom získaných poznatkov. Postupne tak otvorili dvere ďalšiemu posunu v chápaní (sub)disciplíny, ktorá sa naplno otvára interdisciplinárnym podnetom. V dôsledku jej presahov sa neskôr DÍaz-Cintas a Nevesová (2015) zamýšľajú, či táto subdisciplína nepresahuje limity translológie a nezačína sa posúvať za jej hranice. Tento rozmer vnímali už aj Remaelová, Orerová a Carrollová (2012), ktoré upozorňovali na rozširovanie subdisciplíny smerom k prístupnosti ako takej, čo podľa nich reflektuje všeobecný vývin v myslení o preklade – príznačný kontinuálnou diverzifikáciou a rozširovaním svojej pôsobnosti Tento trend súvisí – tak ako v translológii

samotnej – s meniacou sa realitou prekladateľskej profesie, extrémne dynamickým technologickým vývojom a jeho dopadom na prekladateľský proces. Ako totiž konštatujú Gromová a Mügllová (2018), každé povolanie sa postupne kontinuálne vyvíja, mení alebo aspoň modifikuje svoju obsahovú náplň, inovuje formy i prostriedky svojej realizácie, pričom práve prekladateľská profesia podľa nich „veľmi citlivo reflektuje meniaci sa politicko-spoločenský kontext, často aj dynamiku trhových požiadaviek“ (2018, s. 12). Vzhľadom na kontinuálne zmeny sa prekladateľská profesia sa dlhodobo profiluje ako interdisciplinárna a tvorivá, pričom si zachováva svoju nezastupiteľnú úlohu sprostredkovateľa medzi kultúrami a jazykmi v podmienkach technologicky vyspelého sveta (Koželová – Jenčíková – Drengubiak 2024). K dynamickému vývoju v tomto smere prispieva rozmach prekladateľských technológií, pričom i v tejto oblasti praktickú realitu začínajú ovplyvňovať automatizované nástroje, ktoré sú zamerané či už na preklad samotný, ale aj na prepis reči, spracovanie textu či obrazu či personalizáciu riešení pre spotrebiteľa. To prináša ešte výraznejší rozmach interdisciplinárnych iniciatív z rôznych oblastí, ktoré ovplyvňujú nielen audiovizuálny preklad, ale aj oblasť audiovizuálnej prístupnosti.

2.3. Aktuálne tendencie v uvažovaní o prístupnosti (integrovaný, participatívny a kolaboratívny spôsob riešenia prístupnosti)

Takmer pred dvoma desaťročiami Días Cintas, Orerová a Remaelová (2007) predvídali potenciál rozvíjajúcich sa nových médií a vznikajúcich profesionálnych praktík pri zlepšovaní prístupu k informáciám, komunikácii a zábave naprieč rôznymi platformami, podujatiami a fórami. Už vtedy adekvátne poukázali na to, že rastúce množstvo obsahu a informácií bude hodnotné len v prípade, ak bude prístupné rôznorodému publiku, s garantovanou kvalitou prístupu a komunikácie. Tvrdili, že „prístupnosť je formou prekladu a preklad je formou prístupnosti“ (2007, s. 13-14). Ako totiž už predtým v kontexte audiovizuálneho mediálneho priemyslu uvažoval z praktického hľadiska Días Cintas, „či už ide o jazykovú alebo senzorickú bariéru, cieľ prekladateľského procesu je rovnaký: umožniť prístup k inak neprístupnému zdroju informácií a zábavy“ (Días Cintas 2005, s. 4). Medzi audiovizuálnym prekladom a prístupnosťou totiž existuje priame prepojenie – audiovizuálny preklad je kľúčovým nástrojom, ktorý umožňuje, aby bol audiovizuálny mediálny obsah prístupný ľuďom s rôznymi potrebami, teda podporuje inkluzívny prístup k médiám.

Aktuálne tendencie v uvažovaní o prístupnosti v translatologickej reflexii nadväzujú na čoraz širšie chápanie samotného konceptu prístupnosti a na

rozširujúci sa okruh recipientov, ktorí z nej môžu profitovať. Z prístupu pôvodne zameraného predovšetkým na osoby so zmyslovým znevýhodnením sa diskusia posúva k univerzálnemu dizajnu a inkluzívnym stratégiám (Di Giovanni 2018, Oncins – Orerová 2020), ktoré zohľadňujú rôznorodé potreby používateľov v rozličných kontextoch – od ľudí s dočasnými obmedzeniami až po tých, ktorí využívajú prístupné riešenia ako praktickú alternatívu v špecifických situáciách.

Zásadným impulzom v tomto smere sa pre myslenie o prístupnosti koncom minulej dekády stávajú dva legislatívne dokumenty: návrh úpravy EÚ *Smernice o audiovizuálnych mediálnych službách* (2018) a norma *ISO/IEC DIS 20071-23 o informačných technológiách* (2018). Vo svete audiovizuálnej mediálnej prístupnosti oba predstavujú signál nastupujúceho odklonu od vnímania prístupnosti ako čiastkovej, doplnkovej služby k jej chápaniu ako základného štandardu, ktorý podporuje inklúziu, univerzálny dizajn a rovnocenný prístup všetkých používateľov.

Prvé signály tohto druhu vyslal v roku 2018 návrh úpravy EÚ *Smernice o audiovizuálnych mediálnych službách*. Prístupnosť sa v ňom dostáva do popredia oveľa výraznejšie než v pôvodnej verzii smernice z roku 2010, pričom návrh upozorňuje na rôzne skupiny divákov so špecifickými potrebami, popri sensoricky znevýhodnených divákoch, napríklad i na seniorov. Požiadavky pritom smerujú k postupnému zlepšovaniu dostupnosti audiovizu-

álnych mediálnych služieb prostredníctvom titulkovania pre divákov s poruchou sluchu – tvorby popisných titulkov, tlmočenia do posunkového jazyka a audiopopisu primárne využívaného pre potreby divákov s poruchou zraku. Rovnako sa zároveň zavádza povinnosť kontroly dodržiavania tohto zámeru na úrovni členských štátov. Do popredia explicitne taktiež vystúpila nevyhnutnosť zabezpečenia prístupnosti informácií v prípade núdzových a mimoriadnych oznámení v rovnakej miere pre všetkých príjemcov, bez ohľadu na ich zdravotné obmedzenia. Prístupnosť sa tak z kedysi odporúčaného nástroja v mediálnej praxi v Európskej únii stala legislatívne definovaným kritériom kvalitnej, efektívnej a plnohodnotnej audiovizuálnej mediálnej služby.

V roku 2018 tieto iniciatívy ďalej ukotvuje prijatie normy ISO/IEC DIS 20071-23 o *informačných technológiách*. Určená je producentom audiovizuálneho obsahu, organizátorom prehliadok a premietaní či distribútorom audiovizuálneho obsahu, pričom v sekcii venovanej používateľským rozhraniám a prístupnosti komponentov sa primárne zameriava na titulkovanie. Zaoberá sa sprístupňovaním zvukových informácií prostredníctvom ich vizuálneho zobrazenia v podobe textu – teda *a priori* formou titulkov, prepisov a popisov, pričom poskytuje odporúčania na ich tvorbu tak, aby boli zrozumiteľné, presne načasované a prístupné čo najširšiemu spektru používateľov. Norma kladie dôraz na konzistentnú typografiu, jednoznačnú identifikáciu hovoria-

cich osôb, vhodné umiestnenie textu bez rušivého prekryvania obrazu a na možnosti prispôsobenia podľa individuálnych potrieb. Takto definované zásady sú kľúčové nielen pre ľudí s poruchou sluchu, ale zlepšujú používateľskú skúsenosť aj v situáciách, keď zvuk nie je dostupný alebo žiaduci či vhodný, čím podporujú univerzálny dizajn a posilňujú princípy inklúzie v oblasti digitálneho a audiovizuálneho obsahu.

Nejde pritom len o všeobecné odporúčania pre prístupňovanie obsahu. Norma prináša konkrétne technické a dizajnové usmernenia, ktoré reflektujú reálne potreby používateľov. Dokument taktiež z pohľadu prístupnosti definuje rôzne skupiny príjemcov titulkov (pozri Romero-Fresco 2018, s. 188), a to nielen osoby s poruchou sluchu, ale aj osoby s poruchami učenia, osoby s kognitívnymi poruchami, osoby, ktoré sledujú obsah v inom ako ich rodnom jazyku, osoby s potrebou prístupu v inom jazyku, osoby, ktoré majú zvukový komponent rušený vzhľadom na okolnosti či prostredie, v ktorom sa nachádzajú (rušné okolie), alebo osoby v situáciách, kedy nie je vhodné, resp. možné, aby bol zvukový komponent zapnutý (napríklad v knižnici / v situácii bez reproduktorov). Skupiny používateľov teda norma reflektuje komplexnejšie, ako jeden z prvých oficiálnych dokumentov so širokými presahmi mimo zdravotného znevýhodnenia. A hoci tento dokument nezaznamenal až takú akademickú pozornosť, treba vyzdvihnúť jeho výnimočnosť,

najmä z hľadiska posunu k univerzálnemu dizajnu, ktorý zohľadňuje rôznorodosť situácií a potrieb všetkých používateľov audiovizuálnych mediálnych služieb a ktorý, napríklad, v kontexte prístupnosti internetových stránok rezonoval už omnoho skôr (pozri Clark 2002).

Východiská dvoch predstavených záväzných dokumentov v legislatívnej i mediálnej praxi v širšom meradle rozvíja najnovšia EÚ legislatíva. Výrazne v súčasnosti rezonuje najmä zatiaľ najaktuálnejší legislatívny dokument v kontexte EÚ – *Európsky akt o prístupnosti* (2019), ktorý od roku 2025 zaväzuje výrobcov a poskytovateľov služieb v EÚ, aby svoje produkty a služby sprístupnili pre všetkých občanov, rešpektujúc ich rôzne potreby prístupu. Tomuto a ďalším dokumentom sa budeme bližšie venovať v ďalších častiach publikácie. Už v tomto momente však uvedené dokumenty zaznamenávajú chápanie otázky prístupu ako zohľadňovanie charakteristík recipienta a komunikácie, ktoré recipient nemôže ľahko zmeniť či ovplyvniť. Tento rozmer paralelne preniká i do teoretických prístupov, v počiatočnom období výrazne najmä z pera Pabla Romera-Fresca (2018), ktorý do centra pozornosti prináša recipienta a anticipáciu jeho potrieb, pričom z pohľadu komunikácie zámerne a explicitne v širšej definícii nepracuje výlučne s konceptom odstraňovania bariér.

Romero-Fresco (2018) ako prvý začína rozlišovať dva póly spôsobov riešenia audiovizuálnej prístupnosti – *tradičný* a *integrovaný*. V *tradičnom* spôsobe

riešenia prístupnosti, ktorý v praxi často prevláda, sa podľa neho pozornosť zameriava na dodatočné odstraňovanie bariér. Tento spôsob riešenia považuje Romero-Fresco za menej efektívny, keďže opätovne vznikajúce bariéry nemožno vždy dôsledne odstrániť rovnakými riešeniami. Za lepší spôsob považuje *integrováný prístup*, ktorý v jeho prácach rezonuje najmä (ale nielen) v oblasti prístupnej filmovej tvorby⁴. Zdôrazňuje, že v riešení prístupnosti je oveľa efektívnejším riešením snaha zbytočné bariéry nevytvárať. To možno podľa neho dosiahnuť lepšou anticipáciou rôznorodých potrieb recipientov už v procese tvorby audiovizuálneho obsahu, ideálne prostredníctvom spolupráce s predstaviteľmi rôznych skupín publika. Integrovaný prístup tak podľa neho priamo volá po spolupráci s ľuďmi s rôznorodými schopnosťami a zručnosťami, hoci vieme, že začlenenie napríklad ľudí so zmyslovým znevýhodnením v rámci filmového priemyslu a sveta médií – vrátane riešenia prístupnosti – je dlhodobo v mnohých regiónoch mizivé, ba priam neexistujúce (Pedersen – Aspevig 2014, Uzzo 2020, Perez 2023). Predstavitelia niektorých skupín, pre ktoré sa prístup zabezpečuje, tak dlhodobo ostávajú výlučne externými prijímateľmi či pozorovateľmi sveta audiovizuálneho mediálneho obsahu, čo preukázateľne posilňuje negatívne dopady hegemonistických, *top-down* spôsobov riešenia audiovizuálnej prístupnosti a jej pretrvávajúcich nedostatkov (Romero-Fresco 2018, Uzzo 2020,

⁴ Z angl. Accessible Filmmaking

Fryer – Cavallo 2021, Perez 2023). Práve preto volá Romero-Fresco (2021) po chápaní prístupu orientovaného na používateľa, kde sa recipient dostáva do centra pozornosti nielen ako príjemca prístupu, ale aj jeho spolutvorca.

S vymedzením *tradičného vs. integrovaného spôsobu riešenia prístupnosti* pracujú v umeleckom kontexte aj Fryerová a Cavallo (2021). Tradičný prístup k sprostredkovaniu prístupu chápu ako výber a uplatnenie stratégií na zabezpečenie prístupu (napríklad titulkovanie, tlmočenie do posunkového jazyka či audiopopis) v záverečnej fáze kreatívneho, resp. organizačného procesu – ako čiastkové, doplnkové riešenie. Kritizujú, že v prípade takýchto riešení v profesionálnych tímoch takmer spravidla absentujú špecialisti na prístup, resp. sú k nim prizývaní neskoro a bez hlbšej spolupráce s tvorivým tímom. Vo výsledku tradičné riešenia prístupu často pôsobia nesúrodno, mnohokrát dokonca rušivo voči umeleckému celku, mnohokrát sú nedostačujúce či neefektívne. V nešťastnej snahe „vyhnúť sa interferencii“ pre majoritného diváka (napríklad obavami z prekrytia obrazu titulkami, rušivého zvuku zo slúchadiel s audiopopisom, výraznosti tlmočníka posunkového jazyka a pod.) takéto prístupy mnohokrát sami kompromitujú postupy v rámci tvorby prístupnosti a recipientom ponúkajú nedostatočnú a neuspokojivú kvalitu prístupu. Takýto prístup môže tak mať viacero negatívnych dôsledkov. Oslabuje estetický a umelecký zážitok, vedie k ne-

dorozumeniam a bráni vzniku inovatívnych riešení, ktoré by rešpektovali tvorivý zámer. Navyše prináša aj organizačné problémy, keďže zodpovednosť za kvalitu nebýva jasne určená, a cieľová komunita má často pocit, že jej potreby sú riešené až dodatočne, okrajovo, pričom nie sú akceptovaní ako prirodzená súčasť publika.

Do protipólu tradičného spôsobu riešenia prístupu Fryerová a Cavallo (2021) stavajú integrovaný prístup. Ten je na rozdiel od tradičného postavený na úzkej spolupráci medzi tvorivým tímom (napríklad divadelným súborom, organizačným tímom podujatia, tvorcami audiovizuálneho diela), odborníkmi na prístup a samotnou cieľovou komunitou už od začiatku tvorivého procesu. Postupy na zabezpečenie prístupnosti sú predmetom diskusie od samotnej iniciácie tvorby či organizácie a sú prirodzene zakomponované do umeleckého diela. Vytvára novú, zmiešanú umeleckú skúsenosť, pričom neprekrýva špecifiká jednotlivých komunikačných nástrojov či prístupových riešení, ale práve naopak – zvýrazňuje ich jedinečnosť, inakosť, osobitosť. Výsledkom je prístup, ktorý nielen plní svoju funkciu sprostredkovania obsahu či informácií, ale zároveň rešpektuje umelecký zámer, estetiku a expresivitu diela alebo podujatia. Takto chápaný prístup zvyšuje kvalitu umeleckého zážitku pre všetkých divákov, predchádza organizačným problémom a zároveň posilňuje pocit inklúzie u ľudí so špecifickými potrebami, ktorí sa stávajú plnohodnotnou súčasťou publika.

Integrovaný prístup má zároveň okrem praktických a umeleckých výhod aj dôležitý spoločenský rozmer. Posúva vnímanie prístupnosti z úzkeho rámca legislatívnej, často len formálne riešenej povinnosti na úroveň kreatívneho a hodnotového princípu. Prístup sa stáva súčasťou umeleckej identity diela a zároveň jasným vyjadrením rešpektu k rozmanitosti publika. Takýto spôsob práce podporuje inklúziu, otvára nové možnosti umeleckého experimentovania a prispieva k rozširovaniu publika o skupiny, ktoré boli pri tradičnom prístupe často marginalizované. Zároveň zvyšuje vzájomnú vnímavosť publika k rôznorodým potrebám iných a zvyšuje rešpekt k nim.

	Tradičný prístup	Integrovaný prístup
Iniciácia	Väčšinou až dodatočne	Od začiatku tvorivého procesu
Spolupráca	Obmedzená, formálna, žiadna	Úzka, systematická spolupráca s tvorivým tímom
Cieľ	Dodržanie legislatívnych požiadaviek a štandardov, marketing	Funkcia aj umelecká kvalita, estetika a integrita zážitku

Riziká	Oslabenie umeleckého výrazu, nejasná zodpovednosť a nižšia kvalita prístupu	Vysoká kvalita prístupu, zachovanie, resp. rozšírenie umeleckého výrazu, naplnenie potrieb cieľovej komunity a inkluzívny zážitok pre celé publikum
---------------	---	---

Tab. 1: Porovnanie tradičného a integrovaného prístupu podľa Fryerovej a Cavallo (2021)

Na prácu Romera-Fresca (2018) a Fryerovej a Cavallo (2021) v oblasti integrovaného spôsobu riešenia prístupnosti nadväzuje popredná talianska expertka na prístupnosť Elena Di Giovanni. Ich východiská aplikuje v širšom kontexte audiovizuálneho prekladu a kultúrnej inklúzie, pričom zdôrazňuje koncept *participatívnej prístupnosti*, ktorá predpokladá zapojenie cieľovej komunity nielen ako pasívnych príjemcov, ale aj ako spolutvorcov riešení prístupnosti (Di Giovanni 2018). Takýto prístup potom výrazne presahuje rámec čisto formálneho plnenia požiadaviek zabezpečenia, pričom dôraz kladie aj na sociálnu inklúziu, participáciu a spoluprácu, čím obohacuje diskusiu o prístupnosti a inklúzii v oblasti audiovizuálneho prekladu a kultúrnej produkcie. Cieľových recipientov totiž pozýva do centra návrhu a tvorby prístupu ku konkrétnym obsahom dielam či podujatiam, čím taktiež zároveň výrazne posilňuje postavenie marginalizovaných skupín v kultúrnom priestore. V prelomovej štúdii za-

meranej na efekty participatívnej prístupnosti na cieľové skupiny príjemcov spolu s Francesou Raffi (2022) skúmali dopad participatívnej prístupnosti na životy ľudí v strednodobom a dlhodobom horizonte, teda nielen bezprostredne po kultúrnom či umeleckom podujatí, ale aj následne. Dvojmesačný experiment, v ktorom boli mladí ľudia so sensorickým znevýhodnením zaškolení a následne aktívni ako inkluzívni sprievodcovia v divadle, preukázal, že participatívna prístupnosť mala pozitívny dopad na ich dlhodobé sebavedomie a spoločenskú angažovanosť. Vykonaný experiment v Taliansku doširoka otvoril dvere inklúzii v kultúrnych a divadelných priestoroch, kde účastníci so sensorickými znevýhodneniami získavajú aktívnu rolu a prispievajú k tvorbe zážitku pre celé, nielen sensoricky znevýhodnené, publikum.

Kľúčový aspekt	Prínos
Spolupráca	Koncoví používatelia (napríklad deti, osoby so sensorickým znevýhodnením) sú aktívne zapojení do návrhu a tvorby prístupových služieb (napríklad AD, tvorba titulkov, tľmočenie).
Psychologický a spoločenský dopad	Participácia podporuje dlhodobé pozitívne účinky, ako je pocit zmysluplnosti, rozvoj komunity a emocionálne uvoľnenie.

Transformácia prístupnosti	Prístupnosť je publiku predstavovaná ako tvorivý, spoločenský, prirodzený proces, a nielen ako formálne plnená, technická či doplnková služba.
-----------------------------------	--

Tab. 2: Prínosy participatívnej prístupnosti podľa Di Giovanni a Raffi (2022)

Zapojenie komunity a špecialistov na prístupnosť ešte bližšie k tvorivému procesu ďalej rozvíja *kolaboratívny spôsob riešenia prístupnosti* alebo *kolaboratívna prístupnosť* podľa Di Giovanni, Fryerovej a Raffi (2023). Tento spôsob zdôrazňuje absolútne rovnocennú spoluprácu medzi tvorcami, špecialistami na prístupnosť a publikom, čo zvyšuje kvalitu, efektívnosť, relevanciu a estetickú hodnotu prístupových riešení. Zakotvený je v známom hesle aktivistov za práva osôb s postihnutím „nič o nás bez nás“ a zdôrazňuje, že navrhovanie a realizácia prístupnosti musí byť výsledkom spoločného úsilia odborníkov z rôznych oblastí, s rôznymi schopnosťami a rôznymi talentami. Súčasne je tento spôsob výrazne zameraný na sociálnu inklúziu, podporu komunitnej emancipácie a propagáciu prístupnosti (Di Giovanni – Fryer – Raffi 2023). Tieto aspekty prenikajú do praxe, ale aj do akademického skúmania prístupnosti, pričom reflektujú aktívnu úlohu používateľov pri dizajne a realizácii audiovizuálnej prístupnosti – či už v kontexte médií, kín, divadla, opery alebo vo všeobecnosti. Dokladujú pritom,

že skúsenosti, potreby a preferencie používateľov sa prirodzene stávajú integrálnou súčasťou procesu tvorby a celkového zlepšovania prístupnosti.

Na záver ešte ostáva zdôrazniť, že aktuálne tendencie v uvažovaní o prístupnosti dokladujú dva zásadné posuny. Oba boli pôvodne anticipované Grecom (2018), ktorý – ako sme už uviedli – rámcovo posun smerom *k používateľsky orientovanému a proaktívnemu prístupu* k (mediálnej) prístupnosti, čo sa neskôr odrazilo práve v integrovanom (Fryer a Cavallo 2021), v participatívnom (Di Giovanni 2018, Di Giovanni – Raffi 202), a kolaboratívnom chápaní prístupnosti (Di Giovanni, Fryer a Raffi 2023). Spoločné prieniky týchto novších tendencií preukazujú, že zatiaľ čo sa tradičné spôsoby riešenia prístupnosti sústredia skôr na procedurálne aspekty (čo sa robí a *ako*, takmer *vždy profesionálni bez postihnutia*, resp. *bez spolupráce s cieľovými recipientmi*), novšie prístupy kladú do centra publikum, recipienta či používateľa – teda nielen *pre koho*, ale aj *s kým* alebo dokonca *kým* by mal byť prístup vytváraný. Aktuálne tendencie v spôsoboch riešenia prístupnosti sú tiež proaktívne, teda nehľadajú riešenia prístupu *ad hoc*. Namiesto toho dokazujú, že spoluvytváranie riešení prístupu spolu s recipientmi môže viesť k lepšiemu výsledku a používateľskému zážitku. A hoci sa integrovaný, participatívny a kolaboratívny prístup pôvodne viažu primárne ku kultúrnemu a umeleckému sektoru (primárne k svetu divadla a filmu), ďalej možno predpokladať ich aplikácie i v rámci návrhu riešení prístupnosti v širšom verejnom, ale aj

súkromnom alebo obchodnom kontexte. Zhrnutie ich špecifik pre prehľadnosť uvádzame nižšie.

	Integrovaný prístup	Participatívny prístup	Kolaboratívny prístup
Zapojenie cieľovej komunity	Od začiatku tvorivého procesu, komunita je súčasťou konzultácií	Aktívne spolutvorcovstvo, komunita sa podieľa na tvorbe riešení prístupu	Komunita sa stáva rovnocenným tvorivým partnerom, aktívne spoluprotvára obsah
Spolupráca s tvorcami	Úzka spolupráca s tvorivým tímom, odborníkmi na prístup	Spolupráca s tvorcami a odborníkmi, s dôrazom na spätnú väzbu	Rovnocenná spolupráca tvorcov, odborníkov a komunity počas celého procesu
Hlavný cieľ	Zabezpečiť funkčný aj estetický prístup	Zapojenie komunity, spoločná tvorba prístupu, zvýšenie relevantnosti a inklúzie	Maximálna inklúzia, participácia a tvorivý prínos komunity

Výsledok pre publikum / recipientov	Funkčný, esteticky hodnotný zážitok	Funkčný a relevantný zážitok, s pozitívnym dopadom na komunitu	Vysoko kvalitný, inkluzívny zážitok, ktorý reflektuje potreby komunity a zvyšuje jej angažovanosť
Psychologický a spoločenský dopad	Mierny až stredný efekt, predovšetkým na kvalitu prístupu	Zvýšené sebavedomie, pocit zmysluplnosti účasti	Výrazné zlepšenie sebavedomia, angažovanosti a dlhodobého sociálneho prosperity účastníkov

Tab. 3: Integrovaný, participatívny a kolaboratívny spôsob riešenia prístupnosti

Tabuľka poskytuje prehľad hlavných charakteristík v zapojení cieľovej komunity, spolupráci s tvorcami a hlavných cieľoch jednotlivých spôsobov riešenia prístupnosti. Zobrazuje aj očakávané výsledky a prínosy pre publikum či recipientov a psychologické či spoločenské dopady na recipientov. Integrovaný prístup zdôrazňuje začlenenie prístupových prvkov

už od začiatku tvorivého procesu. Participatívny prístup kladie dôraz na aktívne spolutvorcovstvo cieľovej komunity a jej spätnú väzbu. Kolaboratívny prístup posúva zapojenie komunity na úroveň rovnocenného partnerstva, čím maximalizuje inklúziu, relevantnosť a kvalitu prístupových riešení.

Prezentované aktuálne tendencie v myslení o prístupnosti, ktoré sú ukotvené primárne v kreatívnom kontexte, reflektujú, ako sa prístupnosť posúva od tradičných postprodukčných a doplnkových služieb k integrácii prístupnosti priamo do tvorivého procesu prostredníctvom spolupráce medzi kreatívnymi tímami, osobami zodpovednými za poskytovanie prístupu a zástupcami cieľových komunit. Tento trend možno v súčasnosti pozorovať aj v praxi (Romero-Fresco 2018, Fryer a Cavallo 2021, Secarã a Perez 2022, Perez 2023).

Dve dekády po vizionárskych vyjadreniach Díaz Cintasa, Orerovej a Remaelovej (2007) sledujeme, ako sa prístupnosť dostáva do centra pozornosti uvažovania o preklade v súčasnosti, a to nielen v rámci akademickej diskusie, ale aj v profesionálnych kruhoch. Dnes, keď digitálna transformácia výrazne formuje spôsoby, akými sa audiovizuálne obsahy produkujú a šíria, na čo sa používajú a ako ich konzumujeme (Lopes da Costa et al. 2022), získava mediálna a audiovizuálna prístupnosť čoraz väčšie uznanie v akademickom výskume, vo vzdelávaní, ale predovšetkým aj v praxi. Ako sme vysvetlili, súčasná prax otvára čoraz širší koncept chápania prí-

stupnosti a presúva pozornosť od individuálneho *ad hoc* poskytovania prístupu k audiovizuálnej tvorbe či produkcii k navrhovaniu a tvorbe inkluzívneho obsahu, informácií a komunikácie pre všetkých (Oncins – Orero 2020, Di Giovanni 2021). V akademickom kontexte ju preto dnes definujeme ako oblasť zaoberajúcu sa „teóriami, praktikami, službami, technológiami a nástrojmi, ktoré umožňujú prístup k mediálnym i nemediálnym produktom, službám a prostrediam ľuďom, ktorí k tomuto obsahu nemajú, alebo nemajú adekvátny, prístup v jeho pôvodnej podobe“ (Greco 2016, s. 22).

Zdôrazniť pritom treba, že audiovizuálna prístupnosť nesúvisí len s kreatívnym prostredím a začína byť chápaná ako nástroj komunikácie v rôznorodejších diskurzoch. Pri snahách o zohľadnenie interdisciplinárneho charakteru otázok prístupu sa jej zameranie pretína viacerými oblasťami (Fresno a Greco 2024) a vo vzdelávaní či profesionalizácii si vyžaduje špecifickú odbornosť. Zároveň pozorujeme posun smerom k odmietaniu binárneho rozdelenia recipientov na tých, ktorí niečo môžu, dokážu a tých čo nie a potrebujú pomoc. Uznanie, že všetci ľudia môžu čeliť mnohostrannému spektru potrieb prístupu (Black 2020, Eardley a Jones 2025) – od fyzických, senzorických a emocionálnych až po kognitívne, sociálne a kultúrne – robí prístupnosť užitočnou pre mnoho ľudí a rozširuje dopad iniciatív zameraných na prístup.

Zhrnutie

Prístupnosť, pôvodne chápaná najmä ako subdisciplína audiovizuálneho prekladu, sa historicky sústredila predovšetkým na transfer obsahu pre diváctvo s poruchou sluchu alebo zraku prostredníctvom titulkovania či audiopopisu. S odkazom na klasifikácie Chaumeho (2013, 2018) či Paulínyovej (2017) sa tieto modalitty radili do inter- alebo intralingválnych typov transferu, pričom hlavným cieľom bolo zabezpečiť dostupnosť významov audiovizuálneho diela aj v prípade nedostatočného prístupu k vizuálnej alebo zvukovej zložke audiovizuálneho obsahu. Súčasné tendencie však prístupnosť posúvajú do širšieho kontextu, reflektujú potreby rôznych skupín recipientov vrátane kognitívnych či situačných obmedzení a zdôrazňujú proaktívne riešenia a inkluzívny dizajn. Audiovizuálna prístupnosť má svoje korene v audiovizuálnom preklade, ktorý poskytuje kľúčové východiská pre jej chápanie.

Práve prostredníctvom prekladu sa definujú základné postupy a stratégie sprístupňovania obsahu pre rôzne skupiny recipientov. Tento rámec umožňuje komplexnejšie porozumenie prístupnosti v prekladateľskej teórii aj praxi. Zároveň tvorí základ pre ďalší rozvoj inkluzívnych prístupov v mediálnom a kultúrnom prostredí. Audiovizuálna prístupnosť naberá konkrétnu metodologickú a praktickú podobu, pričom postupne sa vo svete začína profilovať ako (relatívne) samostatná, dynamická disciplína,

ktorá integruje audiovizuálny preklad, preklad, lokalizáciu a často i tlmočenie, pričom sa neustále adaptuje na nové technologické, spoločenské a mediálne podmienky.

Najnovšie tendencie v audiovizuálnej prístupnosti presúvajú pozornosť od tradičných, procedurálnych metód k používateľsky orientovaným a proaktívnym prístupom, v ktorých sa prístup vytvára v spolupráci s cieľovými recipientmi. Integrovaná, participatívna a kolaboratívna prístupnosť zdôrazňuje spoluprácu kreatívnych tímov, odborníkov na prístupnosť a cieľových komunít, čím sa zlepšuje používateľský zážitok a funkčnosť obsahu. Tieto prístupy podporujú sociálnu inklúziu, postavenie komunít a propagáciu prístupnosti naprieč rôznymi médiami. Celkovo pritom posilňujú význam prístupnosti ako interdisciplinárneho a kooperatívneho procesu.

Otázky a úlohy

1. Zamyslite sa, ako technológie a digitalizácia ovplyvňujú rozvoj audiovizuálnej prístupnosti. Uvedte konkrétne situácie či príklady z vášho života.
2. Prečo je pojem prístupnosť považovaný za otvorený koncept, ktorý si vyžaduje neustále aktualizácie? Kam až by sa podľa vás mohol posunúť a aké komunikačné bariéry by

mohla prístupnosť odstraňovať alebo prekonávať? Ktorým skupinám recipientov a akým spôsobom?

3. Predstavte si, že pracujete na zabezpečení audiovizuálnej prístupnosti filmovej premiéry. Ako konkrétne by vyzeralo tradičné vs participatívne a kolaboratívne riešenie prístupnosti? Aké by podľa vás boli ich plusy a mínusy? Spíšte konkrétny zoznam.

Užitočné zdroje

- Di Giovanni, E. 2018. Participatory accessibility: Creating audio description with blind and non-blind children. In *Journal of Audiovisual Translation*. Roč. 1, č. 1, s. 155–169.
- Di Giovanni, E. 2021. Audiovisual translation, audiences and reception. In *The Routledge Handbook of Translation and Media*. Londýn: Routledge.
- Di Giovanni, E. 2022. Inclusive theatre-making: Participation, empowerment and well-being. In *inTRAlinea*, špeciálne číslo (2022).
- Di Giovanni, E. –Raffi, F. 2022. Inclusive Theatres as Boosters of Well-being: Concepts and Practices. In *Journal of Audiovisual Translation*. Roč. 5, č. 1, s. 166–185.
- Di Giovanni, E. – Fryer, L. – Raffi, F. 2023. Collaborative Media Accessibility: Actors on the Col-

- laborative Stage. In *I-LanDJournal - Identity, Language and Diversity*. Roč. 7, č. 1, s. 3-11.
- Díaz Cintas, J., Orero, P. and Remael, A. 2007. Media for all: a global challenge. In *Media for All: Subtitling for the Deaf, Audio Description and Sign Language*. Amsterdam - New York: Rodopi, s. 11-20.
- Eardley, A. F. – Jones, V. E. 2025. *The Museum Accessibility Spectrum: Re-imagining Access and Inclusion*. Taylor & Francis.
- Fresno, N. – Greco, G. M. 2024. Media accessibility: in search for alliances. In *Universal Access Information Society*. Roč. 23, č. 1., s. 505-510.
- Fryer, L. – Cavallo, A. 2021. *Integrated Access in Live Performance*. Londýn: Routledge.
- Greco, G. M. 2018. The nature of accessibility studies. In *Journal of Audiovisual Translation*. Roč 1, č. 1, s. 205-232.
- Greco, G. M. 2019. Accessibility studies: Abuses, misuses and the method of poietic design. In *HCI International 2019 – Late Breaking Papers: 21st HCI International Conference, HCII 2019, Orlando, FL, USA, July 26–31, 2019, Proceedings*. Cham: Springer, s. 15-27.
- Greco, G. M. 2022. *The Emergence of Accessibility Studies in Translation Studies and beyond: From Methodology to Pedagogy*. Londýn: University of Roehampton. [dizertačná práca].
- Mazur, I. – Vercauteren, G. 2020. Media accessibility training. In *Linguistica Antverpiensia, New*

- Series – Themes in Translation Studies*. Roč. 18, č. 1, s. 1-22.
- Neves, J. 2007. A world of change in a changing world. In *Media for All: Subtitling for the Deaf, Audio Description and Sign Language*, Amsterdam - New York: Rodopi, s. 89-98.
- Oncins, E. – Orero, P. 2020. No Audience Left behind, One App Fits All: An Integrated Approach to Accessibility Services. In *The Journal of Specialised Translation* 34. Roč. 34, č. 1, s. 192–211.
- Perez, E. – Secară, A. 2025. Media Accessibility Educators in the Era of Digital Transformation – finding a home within translation studies. In *Confronting Digital Dilemmas in Translator and Interpreter Training*. Londýn: Routledge.
- Richardson, M. 2020. To Be or Not to Be? Towards a Performance Model of Interpreting. In *Solving the Riddle of Interpreting Quality: Dimensions and Challenges*. Granada: Comare, s. 59–86.
- Romero-Fresco, P. 2012. Respeaking in translator training curricula: Present and future prospects. In *The Interpreter and Translator Trainer*. Roč. 6, č. 1, s. 91–112. Romero-Fresco, P. 2018. In Support of a Wide Notion of Media Accessibility: Access to Content and Access to Creation. In *Journal of Audiovisual Translation*. Roč. 1, č. 1, s. 187–204.
- Romero Fresco, P. 2019. *Accessible Filmmaking: Integrating translation and accessibility into*

the filmmaking process. Londýn & New York: Routledge.

Szarkowska, A. and Wasylczyk, P. 2018. Five things you wanted to know about audiovisual translation research but were afraid to ask. In *Journal of Audiovisual Translation*. Roč. 1, č. 1, s. 8-25.

Valdez, S. et al. 2023. Audiovisual Translation and Media Accessibility Training in the EMT Network. In *Journal of Audiovisual Translation*. Roč. 6, č. 1, s. 19–44.

Zabalbescoa, P. 2025. *Audiovisual Translation*. Londýn: Routledge.

Legislatívne dokumenty:

EU 2018/1808 úprava Smernice o audiovizuálnych mediálnych službách. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018L1808>

ISO/IEC 20071-23:2018 *Information technology — User interface component accessibility*. Dostupné na internete: <https://www.iso.org/standard/70722.html>

3 **Audiovizuálna prístupnosť v praxi**

V predošlých kapitolách sme čitateľstvu predstavili koncept prístupnosti, jeho integráciu v myslení o preklade, ako aj základné spôsoby riešenia prístupnosti, ktoré umožňujú sprostredkovať audiovizuálny obsah a informácie rôznorodému publiku. Demonštrovali sme, že prístupnosť vo všeobecnosti sa môže týkať rôznorodých situácií a kontextov. Následne ju preto taktiež môžeme deliť na viacero typov. Európsky projekt EASIT – Easy Acces for Social Inclusion (2018) klasifikuje konkrétne prístupnosť fyzickú, kognitívnu alebo senzorickú. Do klasifikácie taktiež možno začleniť prístupnosť jazykovú, kam zahŕňame preklad a tlmočenie ako nástroje riešenia prístupnosti pre ľudí, ktorí prístup nemajú kvôli jazykovej bariére. Ďalej je tu prístupnosť sociálna, kedy hovoríme o otázke prístupu pre ľudí, ktorí ho majú obmedzený pre socio-ekonomické faktory. Ďalšia možná klasifikácia sa odvodzuje od typu obsahu, ktorý je sprístupňovaný. Tu možno vyčleniť audiovizuálnu prístupnosť, ale aj prístupnosť písaného textu. EASIT (2018) taktiež predstavuje klasifikácie prístupnosti na základe prostredia, kde sa konkrétny obsah uplatňuje, v rámci ktorého špecifikuje prístupnosť webu, prístupnosť v kontexte scénických umení, prístupnosť múzeí, galérií a podobne.

V centre nášho záujmu stojí audiovizuálna prístupnosť, ktorá sa zameriava na komunikáciu, obsah či informácie sprostredkované dvomi kanálmi – obrazovým, ktorý vnímame zrakom a zvukovým, ktorý vnímame sluchom. Ako sme predstavili v prvej kapitole, takého typu komunikátov zväčša prenášajú význam či výraz simultánne, ako komplexný semiotický konštrukt. Ak z rozličných dôvodov prístup k jednému či druhému kanálu nemáme, resp. je čiastočne obmedzený, audiovizuálna prístupnosť ponúka riešenia na kompenzáciu významov, ktoré by inak absentovali. Jej cieľom je, aby každý človek, bez ohľadu na zdravotné obmedzenie, resp. iné obmedzenie prístupu k zvukovým alebo obrazovým elementom, mohol sledovať a porozumieť audiovizuálnemu obsahu, či už v televízii, kine, divadle, ale aj na internete, v mobilných aplikáciách, v umeleckom aj neumeleckom diskurze.

Pokiaľ ide o audiovizuálnu prístupnosť, špecifikovať ju možno v rámci širšej oblasti mediálnej prístupnosti. Tá sa zameriava na rôzne typy médií, napríklad web, tlač, videohry, video, obsah na sociálnych sieťach a pod. Audiovizuálna prístupnosť ako podtyp upriamuje svoju pozornosť priamo na spôsoby riešenia prístupu k audiovizuálnemu mediálnemu obsahu, teda primárne sa sústreďuje na film či video obsah (Villanueva-Jordán – Moura 2025). V nasledujúcich štádiách predstavíme konkrétne formy audiovizuálnej prístupnosti, ich praktické využitie a špecifiká.

V tejto kapitole sa dozviete:

- Aké sú praktické možnosti riešenia audiovizuálnej prístupnosti
- Na čo nás upozorňuje zákon, resp. kde už zákon nestačí
- Aké profesie audiovizuálna prístupnosť potrebuje

3.1. Od teórie k aplikácii

Audiovizuálna prístupnosť funguje na princípe pridávania špecifických podporných prvkov k audiovizuálnemu obsahu, ktoré pomáhajú kompenzovať nedostatočný prístup k významom audiovizuálneho diela prezentovaným na jeho obrazovej alebo zvukovej rovine (Villanueva-Jordán – Moura 2025).

Spravidla využíva viaceré stratégie. Jednou z nich je jednoznačne titulkovanie (či už inter- alebo intralingválne), v rámci ktorého podporuje jazykovú prístupnosť, sensorickú prístupnosť, ale aj kognitívnu prístupnosť. Titulky sú tak nástrojom transferu, ktorý prenáša významy recipientovi, ktorý hovorí iným jazykom ako jazyk originálu, resp. ich uprava do ľahšie čitateľnej alebo ľahšie zrozumiteľnej podoby, či prenáša relevantné informácie z roviny zvuku potrebné pre adekvátne pochopenie audiovizuálneho obsahu. Pre divákov s poruchou sluchu komunikujúcich primárne v posunkovom jazyku využíva aj tlmočenie do posunkového jazyka. Pre kompenzáciu významov z obrazovej roviny uplat-

ňuje použitie audiopopisu, teda hovoreného popisu vizuálneho zobrazenia či diania, často doplneného aj audiotitulkami, ak pôvodné audiovizuálne dielo obsahuje textové elementy.

Audiovizuálna prístupnosť taktiež využíva ďalšie podporné metódy. Sem patria napríklad technické úpravy ako vhodný kontrast, čitateľné písmo či ľahšia personalizácia zvukového prevedenia, ktoré si recipient vie upraviť na zariadení, kde audiovizuálny obsah sleduje. Patria sem aj priestorové opatrenia, ktoré uľahčujú, napríklad, prenos zvuku, resp. celkovo uľahčujú prístup k riešeniam pre rôzne skupiny recipientov.

Doposiaľ relatívne najucelenejšiu špecifikáciu spôsobov sprostredkovania obsahu divákovi so špecifickými potrebami ponúkajú na základe sledovania trendov v audiovizuálnej prístupnosti Rocío Bernabé Caroová a Pilar Orerová (2019). Reflektujú súčasné stratégie uplatňované nielen v mediálnej oblasti, ale aj v širšom kultúrnom a spoločenskom priestore. Konkrétne spôsoby riešenia prístupnosti pre divákov so špecifickými potrebami preto predstavujeme podľa ich základného zoznamu, avšak vo vlastnej, prehľadnejšej, klasifikácii a rozšírení podľa ich aktuálneho uplatnenia⁵.

⁵ Týmto stratégiám sme sa venovali i v našej skoršej práci (Perez 2021). V učebnom texte ich však aktualizujeme, klasifikujeme a doľňame o v pôvodnej práci absentujúce postupy.

3.1.1. Základné riešenia:

Medzi základné riešenia radíme tie postupy predstavené Bernabé Caro a Orerovou (2019), ktoré tvoria jadro odstraňovania bariér a umožňujú priamy prenos či sprostredkovanie informácií, konkrétne: interlingválne titulkovanie a titulkovanie (nielen) pre osoby s poruchou sluchu (tvorba tzv. popisných titulkov), tlmočenie do posunkového jazyka, audiopopis (nielen) pre osoby s poruchou zraku, audiotitulky alebo prevod textu do hovorenej reči, úvodný audiopopis, prepis textu do Braillovho písma, internetovú prístupnosť a ľahko čitateľný text. Osobne by sme taktiež navrhovali k jednotlivým riešeniam zaradiť aj *dabing a dabingový preklad a simultánne tlmočenie filmov a audiovizuálneho obsahu* (Perez 2021). V oboch prípadoch ide o riešenia jazykovej prístupnosti pomocou interlingválneho transferu – v prvom prípade tak, že sa čiastočne (voice-over) alebo úplne alternuje pôvodná zvuková stopa, v druhom formou orálneho transferu realizovaného v priamom prenose, ktorý v minulosti nachádzal svoje uplatnenie najmä na filmových festivaloch.

Interlingválne titulkovanie a titulkovanie (nielen) pre osoby s poruchou sluchu (tvorba tzv. popisných titulkov), predstavujú spôsob transferu, ktorý sprístupňuje informácie z pohľadu nedostatočného jazykového či senzorického (zvukového) prístupu. Oboje v zásade využívajú rovnaké techniky, no je potrebné

reflektovať aj ich konkrétne špecifiká. Tento transfer sa uplatňuje v rôznych typoch médií, napríklad v televízii, kinách, ale aj na novších typoch médií ako na obrazovke tabletov či mobilných telefónov, kde väčšinou uvažujeme o doplnkovom prekladovom (inter- či intralingválnom) texte umiestnenom v spodnej časti obrazovky. Bernabé Caroová a Orerová (2019) ako špecifický podtyp vyčleňujú taktiež titulkovanie v divadelnom kontexte, kde titulky môžu byť umiestnené aj v hornej časti obrazu (v minulosti nazývané ako nadtitulky). V prípade interlingválnych titulkov ide o primárne jazykový transfer z východiskového do cieľového jazyka. V prípade titulkov pre divákov s poruchou sluchu, tzv. popisných titulkoch, o úpravu komunikátu tak, aby bola v podobe písaného slova prezentovaná aj inak absentujúca zvuková zložka. Popri prehovoroch postáv takéto titulky teda zohľadňujú aj ďalšie významné významy z roviny zvuku, zásadné pre pochopenie audiovizuálneho obsahu (napríklad emocionálne zafarbenie výpovede, hlasitosť výpovede, špecifické informácie o výpovedi ako prízvuky či iné jazyky, informácie o zvukov kľúčových pre dej, hudbe, atď.). Takéto titulky môžu byť prínosné nielen pre recipientov s poruchou sluchu, ale aj pre recipientov, ktorí aktuálne nemajú prístup k zvukovej zložke, nachádzajú sa v hlučnom prostredí, resp. obsah sledujú na verejnosti a zapnutie zvuku nepovažujú za vhodné.

Tlmočenie do posunkového jazyka je interlingválnym a interkultúrnym transferom z hovoreného jazyka do konkrétneho posunkového jazyka (Bernabé Caro – Orero 2019). Môže ísť zväčša o simultánne tlmočenie konferenčného typu, vopred pripravené tlmočenie z listu, ale aj umelecké tlmočenie v kontexte kreatívneho obsahu, uplatňované napríklad pri rozprávkach, tlmočených divadelných hrách alebo tlmočenej hudbe a piesňach (Hefty – Hefty 2022). Ide o spôsob riešenia prístupnosti, ktorý garantuje prístup, ale aj inkluzívne stratégie v prístupnosti k audiovizuálnemu obsahu, ktorý spoločne môžu sledovať počujúci a nepočujúci, resp. posunkujúci recipienti.

Audiopopis⁶ (nielen) pre osoby s poruchou zraku možno definovať ako vloženie krátkych slovných popisov ilustrujúcich základné vizuálne prvky audiovizuálneho produktu (Bernabé Caro – Orero 2019). Audiopopis sa uplatňuje v rôznych typoch umenia či v médiách. Stratégie sa líšia v závislosti od kontextu, v ktorom sa realizuje (Maszerowska, Matamala a Orero, 2014). V prípade opisov statického umenia (obrazy, sochy, umelecké artefakty) je poskytovaný buď naživo ako súčasť prehliadky so sprievodcom alebo ako vopred pripravená nahrávka cez staničky alebo mobilné aplikácie. Pri dielach vyžadujúcich dynamické opisy sa pozornosť sústreďuje na opisy kľúčových prvkov prezentovaných na vizuálnej rovine, napríklad v prí-

⁶ Resp. hlasové komentovanie, audiokomentár alebo audiodeskripcia (v praxi sa používajú všetky označenia)

pade filmov, seriálov, ale aj divadelných predstavení. Audiopopis sa potom vkladá ako nahrávka do prirodzených páuz v pôvodnej zvukovej stope audiovizuálneho diela, resp. je prednesený priamo na mieste napríklad v prípade divadelných či operných predstavení (Bernabé Caro – Orero 2019). Svoj prínos má pre recipientov s poruchou zraku, ale aj pre recipientov, ktorí majú obmedzený prístup k obrazovej zložke diela z rôznych situačných dôvodov, resp. ktorí preferujú sledovanie obsahu s audiopopisom.

Audiotitulky alebo prevod titulkov do hovorenej reči, sú typom transferu, ktorý primárne zohľadňuje potreby recipienta s poruchou zraku, avšak čoraz používanějšími sa stávajú aj recipientmi s dočasne obmedzeným prístupom k vizuálnej zložke audiovizuálneho obsahu či diela. Prístup zabezpečujú z pohľadu senzorickej i jazykovej prístupnosti. Audiotitulky sú formou sprostredkovania audiovizuálneho obsahu, ktorá vznikla spojením princípov titulkov a audiokomentára (Bernabé Caro – Orero 2019). Ich úlohou je vo zvukovej podobe zaznamenať text titulkov (väčšinou v prípade inojazyčných diel) a tak plne sprístupniť film, seriál či iný program ľuďom, ktorí nedokážu titulky pohodlne sledovať – najmä nevidiacim, slabozrakým, ale aj osobám s ťažkosťami pri čítaní alebo deťom, ktoré ešte nevedia čítať. V praxi to funguje tak, že osobitý hlas (ľudský alebo syntetický) načítava text titulkov a ten sa synchronizuje so zobrazenými titulkami na obrazovke. Audiotitulky tak umožňujú

vnímať dialóg či iný textový obsah nielen vizuálne (prostredníctvom textového zobrazenia v diele alebo titulkov), ale aj sluchom, čím sa rozširujú možnosti prístupu pre širšie spektrum divákov.

Úvodný audiopopis je súvislý text, ktorý poskytuje faktografické informácie o audiovizuálnom diele a základné informácie o jeho vizuálnom nastavení (Bernabé Caro – Orero 2019). Využíva sa pre potreby zrakovo znevýhodneného publika, prevažne v prípade divadelných (a najmä operných) predstavení s dvomi cieľmi. Prvým je poskytnúť zrakovo znevýhodnenému recipientovi prístup k informáciám, ktoré divák bez zrakového znevýhodnenia nachádza, napríklad, v bulletine. Druhým je kontextualizácia významov z obrazovej roviny (opis scény), keďže na iných miestach (napríklad počas divadelného či operného predstavenia) takýto priestor nevzniká. Úvodný audiokomentár však nachádza svoje uplatnenie aj v odlišných oblastiach, napríklad na filmových predstaveniach, ale aj odborných podujatiach či konferenciách. V umeleckom a mediálnom sektore je k nemu prístup zabezpečený buď priamo na mieste, kde sa realizuje naživo, alebo pomocou internetových aplikácií, ku ktorým je divákovi vopred zabezpečený prístup cez mobilnú aplikáciu. Využívaný je osobami s poruchou zraku, ľuďmi s nedostatočným prístupom k obrazovej zložke, ľuďmi s poruchami čítania či pozornosti či ľuďmi, ktorí jednoducho preferujú jeho využitie.

Prepis písaného textu do Braillovho písma je spôsob zabezpečenia prístupu k textovým informáciám pre nevidiaceho diváka, ktorý sa uplatňuje v rámci dostupnosti k obsahu a informáciám v múzeách, galériách, ale aj divadlách, v širšom kontexte prevažne vo verejných inštitúciách.

Internetová prístupnosť sa zameriava na zabezpečenie prístupu k obsahu na internete pre všetky skupiny recipientov tak, aby ho dokázali používať, interpretovať a ovládať (Bernabé Caro – Orero 2019). Spája pritom stratégie uplatňované v audiovizuálnej prístupnosti, najmä v prípade využitia videí, stratégie pre ľahko čitateľný text, ako aj ďalšie formálne a technické aspekty ľahkej ovládateľnosti a navigovateľnosti webu. Využívaná je širokou skupinou používateľov, bez ohľadu na znevýhodnenie.

Ľahko čitateľný text ako spôsob zabezpečenia prístupu je spôsob, ktorému sa Caroová a Orerová (2019) venujú samostatne. Ide o typ transferu významov, ktorému sa pôvodne v akademickom prostredí a v praxi venovala pozornosť najmä v Taliansku, Španielsku a vo Švédsku, no v súčasnosti stojí v centre pozornosti Európskej komisie a celej EÚ. Jeho intenciou je zabezpečenie prístupu k písanému obsahu, s primárnym zameraním na recipientov s kognitívnymi poruchami alebo s poruchami čítania. Uplatňované postupy sa nesústreďujú na zjednodušovanie textu ako takého, ale na podporné stratégie napomáhajúce adekvát-

nej recepcii textu, a to aj z pohľadu formálnej úpravy textu.

3.1.2. Priestorové a organizačné riešenia:

Bernabé Caroová a Orerová (2019) vo svojej špecifikácii uvádzajú aj ďalšie postupy v riešení prístupnosti, ktoré v našej práci bližšie kategorizujeme ako priestorové a organizačné. Ide o doplnkové riešenia, ktoré podporujú základné transferové stratégie a sú spojené s vybavením, dizajnom, plánovaním a dôslednou organizáciou. Zaradiť sem možno nasledovné:

Sluchová indukčná slučka predstavuje technické riešenie, ktoré výrazne uľahčuje prístup k zvukovým informáciám pre osoby s poruchou sluchu využívajúce načúvacie prístroje alebo kochleárne implantáty. Funguje na princípe elektromagnetického poľa, ktoré v adekvátne nastavenom režime prenáša zvukový signál priamo do sluchovej pomôcky. Vďaka tomu dochádza k eliminácii rušivých zvukov z prostredia a k zrozumiteľnejšiemu príjmu hovoreného slova či iných zvukových zdrojov. Okrem jej samotnej inštalácie je dôležitá aj systematická organizácia a označenie priestorov, v ktorých je indukčná slučka k dispozícii. Používatelia o tejto službe musia byť jednoznačne informovaní prostredníctvom medzinárodne uznávanej piktogramovej značky (symbol ucha s písmenom „T“). Ide o riešenie, ktoré môžeme čiastočne zaradiť aj do kategórie priestorovej prístupnosti.

Vibračné sedadlá sú doplnkové riešenie pre sluchovo znevýhodnené publikum, ktoré pomáha vnímať intenzitu zvukových efektov v audiovizuálnom diele. V praxi ide o špeciálne upravené sedadlá vybavené vibračným mechanizmom, ktorý reaguje na zvukový signál (napríklad hudbu alebo hovorené slovo zosilnené mikrofónom) a prevádza ho na hmatové vnemy. Používajú sa najmä v kinách, divadlách, či koncertných sálach, hoci na Slovensku je ich využitie ojedinelé.

Úprava zvukovej stopy je taká technická alebo obsahová modifikácia zvukového záznamu (napríklad vo filme, v divadle, v prezentácii či na verejných podujatiach), ktorá umožňuje lepšie sprostredkovanie informácií a zážitku aj ľuďom so zníženou schopnosťou počuť (Bernabé Caro – Orero 2019). Zväčša sa pri takejto úprave zvýrazní hlasitosť hlasového pásma tak, aby bol prehovor zrozumiteľnejší a dosiahla sa aspoň čiastočná eliminácia rušivých zvukov a šumov.

Dotykové prehliadky sú samostatným doplnkovým elementom v rámci prípravy a organizácie, realizovaným napríklad v múzeách, ale aj v divadelnom prostredí, pred samotným predstavením. V kontexte scénických foriem umenia ide o sprevádzanú prehliadku pre zrakovo znevýhodnené publikum, v rámci ktorej má divák možnosť oboznámiť sa prostredníctvom hmatu napríklad s maketou scény, priestormi divadla, s rekvizitami, s kostýmami, tvármi hercov a pod.

Dostupnosť prístupných materiálov je aspektom, ktorý sa v priestore kultúrnych či verejných inštitúcií v našom regióne často prehliada, hoci v západnej Európe mu je venovaná oveľa väčšia pozornosť. Ide o zabezpečenie prístupu k materiálom obsahujúcim sprievodné informácie o audiovizuálnych dielach a obsahoch (napríklad programy, inštrukcie, opisy, pokyny, a pod.) pre všetky skupiny recipientov, vo všetkých komunikačných formách potrebných pre zabezpečenie prístupnosti.

K riešeniam menovaným Bernabé Caro a Orerovou (2019) by sme v rámci tejto kategórie pridali taktiež náš dôraz na *prístupnosť komunikácie, informácií a reklamy*, čo je opäť oblasť, ktorej v praxi v našom regióne nie je vždy venovaná dostatočná pozornosť. Tento aspekt nadväzuje na priestorovú prístupnosť a organizačné riešenia, kedy sa treba ubezpečiť, že prebehlo dostatočné zaškolenie tímov na osobitosti komunikácie s ľuďmi so špecifickými potrebami (jazykovými, senzorickými, kognitívnymi), postavenej na porozumení a rešpekte k týmto potrebám. Vopred či priebežne šírené informácie alebo reklama (napríklad o konaní podujatia, zmene programu, samotnej prístupnosti) by vždy mali byť komunikované v prístupnej podobe na hlavných komunikačných kanáloch, ale taktiež cez komunikačné kanály rôznych skupín publika – ideálne v spolupráci s predstaviteľmi cieľových komunit.

Uvedené riešenia naznačujú, že komplexná prístupnosť je výsledkom kombinácie základných, priestorových a organizačných stratégií, ktoré sa navzájom dopĺňajú. Zatiaľ čo základné opatrenia tvoria nevyhnutný predpoklad audiovizuálnej prístupnosti a inklúzie, doplnkové priestorové a organizačné prístupy podporujú jej praktickú realizáciu v každodennom prostredí. Spolu tak vytvárajú komplexný rámec umožňujúci plnohodnotnú participáciu osôb so špecifickými potrebami.

3.2. Čo hovorí zákon

V skorších častiach tejto publikácie sme naznačili, audiovizuálna prístupnosť nie je len otázkou dobrej praxe, ale aj legislatívnej povinnosti. Právny rámec v tejto oblasti si kladie za cieľ jasne stanoviť požiadavky na odstraňovanie bariér a zabezpečiť rovnaké podmienky pre prístup k obsahu, informáciám či službám pre všetkých občanov. Aby sme čitateľstvu poskytli komplexný prehľad o aktuálnej situácii, na nasledujúcich stranách priblížime, aké východiská sa uplatňujú, čo sa požaduje od tvorcov obsahu, vysielateľov a distributérov, a v ktorých oblastiach má slovenská legislatíva ešte určité nedostatky.

Ako sme konštatovali v našich skorších prácach (Perez 2021), z pohľadu hodnotenia zabezpečenia prístupu a kvality výsledného komunikátu do našich úvah vstupuje aspekt základnej štandardizácie.

Zásadné podnety v tomto aspekte pôvodne pri-niesla *Smernica Európskeho parlamentu a Rady o audiovizuálnych mediálnych službách* (2010). Naprieč členskými štátmi vtedy vyslala impulz k zjednoteniu požiadaviek v oblasti fungovania rôznych typov audiovizuálnych mediálnych služieb a stanovila základné pravidlá pre vybrané javy v EÚ. V zásadnej aktualizácii z roku 2018 sa jej záber rozširuje, a to nielen smerom k novým typom vysielateľov (streamingové platformy a sociálne médiá), ale aj z pohľadu prístupnosti služieb. Smernica poskytovateľov zaväzuje zvyšovať dostupnosť služieb a venovať zvýšenú pozornosť podnetom vyjadrujúcim nedostatky a nespokojnosť.

Do tohto vývoja zároveň vstupuje *Smernica Európskej únie 2019/882 o požiadavkách na prístupnosť výrobkov a služieb*, už spomínaný *Európsky akt o prístupnosti*, ktorý podporuje a štandardizuje prístupnosť v ešte väčšom rozsahu. Cieľom *Európskeho aktu o prístupnosti* je okrem iného harmonizovať a rozšíriť požiadavky na prístupnosť služieb v Európe. Vzťahuje sa pritom explicitne aj na oblasť audiovizuálnej prístupnosti a audiovizuálnych mediálnych služieb, pričom smeruje k optimálne absolútnemu zabezpečeniu prístupu k službám a ich vysielaniu. Do platnosti vstúpil v júni roku 2025.

Vzhľadom na situáciu na Slovensku vnímame tento impulz pozitívne. V domácej mediálnej praxi sme síce ako krajina uplatňovali v oblasti audiovizuálnej prístupnosti základné východiská aj legis-

latívne už predtým, avšak príznačné boli viacerými nedostatkami – terminologickými, koncepčnými, i regulačnými. V nasledujúcich častiach práce ponúkame analýzu súčasného stavu a venujeme sa analýze požiadaviek na audiovizuálnu prístupnosť v slovenskom televíznom vysielaní, streamingu a distribúcii, ktorá je v platnosti dnes.

Legislatívne je prístupnosť audiovizuálneho obsahu v médiách na viacerých úrovniach na Slovensku ukotvená z pohľadu jazykovej prístupnosti, ale aj v legislatíve zameranej na zabezpečenie prístupu pre divákov s poruchou zraku alebo poruchou sluchu. Ďalšie skupiny recipientov so špecifickými potrebami domáca legislatíva v súčasnosti explicitne nereflektuje.

Za najzásadnejší v tejto chvíli považujeme *Zákon o mediálnych službách 264/2022 Z.z.*, ktorý od 1. augusta 2022 nahradil predchádzajúci *Zákon o vysielaní a retransmisii 308/2000 Z. z.* Jeho cieľom je modernizovať právny rámec v oblasti audiovizuálnych mediálnych služieb a zabezpečiť ich súlad s legislatívou EÚ, najmä v kontexte digitálnej transformácie. Viaceré dopady však má aj na oblasť dostupnosti prístupného audiovizuálneho mediálneho obsahu. Vztahuje sa na subjekty poskytujúce mediálne služby, konkrétne vysielateľov (rozhlasových a televíznych), poskytovateľov audiovizuálnych mediálnych služieb na požiadanie (napríklad video na požiadanie), prevádzkovateľov retransmisie, poskytovateľov multiplexu, poskytovateľov platforiem na zdieľanie

videí a ďalších poskytovateľov obsahovej služby. Audiovizuálnu prístupnosť vymedzuje cez základné požiadavky na multimodálny prístup k programovej službe, ktorý definuje ako službu umožňujúcu prístup pre nepočujúcich alebo nevidiacich⁷ k programom vysielania alebo iným zložkám programovej služby – a to najmä prostredníctvom titulkov pre osoby s poruchou sluchu⁸, tlmočenia do slovenského posunkového jazyka a audiopopisu pre divákov s poruchou zraku.⁹

Multimodálnemu prístupu, teda audiovizuálnej prístupnosti sa tento zákon detailne venuje v ôsmej časti s názvom *Multimodálny prístup a služby multimodálneho prístupu*, v ktorej ako prvé stanovuje základné formálne a technické požiadavky na titulky pre divákov s poruchou sluchu a audiopopis pre divákov s poruchou zraku. Ide však len o východiskové definície týchto riešení prístupu, ktoré napríklad pri titulkoch hovoria o ich synchronizácii so zvukovou stopou audiovizuálneho diela alebo programu, o tom, že by mali zachytávať hovorený prejav v audiovizuálnom diele alebo v programe spôsobom, ktorému recipienti dokážu porozumieť a že by nemali obsahovať gramatické či technické chyby. Pre audiopopis definuje, aby bol umiestňovaný do pasáží audiovizuálneho diela alebo programu

⁷ Uvádzame podľa znenia v zákone.

⁸ Znenie zákona pracuje s pomenovaním *titulkovanie pre sluchovo postihnutých*.

⁹ Znenie zákona pracuje s pomenovaním *hlasové komentovanie pre nevidiacich*.

bez hlasových prejavov účinkujúcich a prednášaný hlasom odlišným od originálnych hlasov v diele, plus aby popisoval neverbálne prejavy a činnosti účinkujúcich, scénu, situácie, predmety, odevy a ďalšie obrazové prvky, ktoré sú dôležité pre celkové pochopenie audiovizuálneho diela alebo programu. Hoci v prípade titulkov sú požiadavky na spracovanie a kvalitu doplnené samostatnou *Vyhláškou o titulkoch pre osoby so sluchovým postihnutím 318/2023 Z.z.*, v prípade audiopopisu takýto legislatívny dokument na Slovensku absentuje.

Ďalej tento zákon stanovuje požiadavky na podiely programov s multimodálnym prístupom (teda audiovizuálne prístupných programov), a to:

- pre verejnoprávneho televízneho vysielateľa na 100% programov s popisnými titulkami pre divákov s poruchou sluchu, tlmočením do slovenského posunkového jazyka alebo v slovenskom posunkovom jazyku a na 50% všetkých vysielaných programov sprevádzaných audiopopisom pre divákov s poruchou sluchu,
- pre oprávnených vysielateľov, kam patria, ľudovo povedané, súkromné televízie, stanovuje povinnosť na 25% všetkých vysielaných programov sprevádzaných popisnými titulkami pre divákov s poruchou sluchu, tlmočených do slovenského posunkového jazyka alebo v slovenskom posunkovom jazyku a na 10 % všetkých

vysielaných programov sprevádzaných audiopopisom pre divákov s poruchou zraku.

Veľmi pozitívne pritom vnímame, že vysielateľ je podľa zákona vždy povinný zabezpečiť multimodálny prístup ku všetkým vysielaným častiam programu, ktorý je seriálom alebo sériou v prípade, ak zabezpečil multimodálny prístup čo i len k jednej jeho časti a že o prístupných programoch musí riadne informovať a označiť ich, aby boli informácie o ich dostupnosti aj pre divákov so špecifickými potrebami prístupu zřejmé.

Pokiaľ ide o poskytovateľov audiovizuálnych mediálnych služieb na požiadanie (archívy, streaming), tým sa zákon venuje skôr okrajovo. Takýto poskytovatelia majú povinnosť vypracovať akčný plán na obdobie troch rokov, zameraný na trvalé a postupné zabezpečenie multimodálneho prístupu k audiovizuálnej mediálnej službe na požiadanie osobám so zdravotným postihnutím v súlade s týmto zákonom. Hoci bližšie špecifikácie ostávajú nateraz nejasné, ide v tomto smere o prvý legislatívny dokument, ktorý v oblasti prístupnosti vôbec upriamuje priamu pozornosť aj na takýchto poskytovateľov.

Zákon taktiež zriaďuje Radu pre mediálne služby, ktorá vykonáva regulačné a monitorovacie funkcie v oblasti mediálnych služieb. Táto rada zodpovedá za zabezpečenie súladu mediálnych služieb s právnymi predpismi a za ochranu verejného záujmu v oblasti médií, pričom pravidelne kontroluje kvalitu

multimodálneho prístupu, dodržiavanie stanovenných kvót, sleduje podnety od recipientov. V prípade porušenia poskytovateľov služby a vysielateľov pokutuje.

Doplňujúcim materiálom k tomuto zákonu je už spomínaná *Vyhláška o titulkoch pre osoby so sluchovým postihnutím* 318/2023 Z.z., ktorá sa zameriava na formálne požiadavky kvality titulkov pre divákov s poruchou sluchu. Vyhláška stanovuje konkrétne pravidlá pre umiestnenie titulkov na obrazovke, maximálny počet znakov a riadkov, dotýka sa času zobrazenia, rieši kontrast a farebné odlíšenie, postupy pri identifikácii zvukov a zvukového zafarbenia, identifikácii autorov prehovorov a identifikácii špecifických zvukov. Cieľom vyhlášky je zabezpečiť štandardizované, čitateľné a zrozumiteľné titulky, ktoré umožnia divákovi s poruchou sluchu plnohodnotne vnímať audiovizuálny obsah, avšak zároveň je nástrojom na monitorovanie takto definovanej kvality kontrolným orgánom už spomenutej Rady pre mediálne služby.

V kontexte distribúcie je tu ešte *Zákon o audiovizii* 40/2015 Z.z., ktorý si kladie za cieľ podporiť rozvoj a ochranu audiovizuálnej kultúry, zabezpečiť ochranu audiovizuálneho dedičstva a podporiť nezávislú tvorbu v oblasti audiovizie. Zameriava sa teda na slovenské diela a ich kinematografickú distribúciu. V jeho úprave z 24. júla 2024 sa vo štvrtej časti *Osobitné ustanovenia o jazykovej úprave* explicitne venuje jazykovej prístupnosti, ktorou garantuje zrozumiteľnosť z pohľadu

štátneho jazyka pre diela pôvodne vytvorené v inom jazyku – prostredníctvom slovenského dabingu alebo titulkov. V tejto časti taktiež nachádzame v predmetnej úprave definovanú povinnosť pre distribútorov audiovizuálnych diel, ktorí verejne rozširujú slovenské audiovizuálne dielo alebo audiovizuálne dielo v slovenskej pôvodnej jazykovej úprave, zabezpečiť pre toto audiovizuálne dielo aj úpravu titulkami pre osoby s poruchou sluchu¹⁰ a audiopopisom pre divákov s poruchou zraku¹¹, čo pokladáme za veľmi pozitívny moment.

Slovenská legislatíva o audiovizuálnej prístupnosti, najmä v súčasných úpravách reflektujúcich požiadavky *Európskeho aktu o prístupnosti* (2019), explicitne menuje požiadavky na zabezpečenie prístupu jazykového a sensorického.

V jej znení v aktuálnej podobe pozitívne hodnotíme tri kľúčové aspekty. Prvým je zvýšenie podielov programov prístupných pre divákov so sensorickým znevýhodnením – v prípade verejného vysielateľa až dvojnásobne. Dôležitým aspektom je aj otázka kvality, za ktorú sa zodpovedným stáva poskytovateľ služby, pričom legislatíva jasne definuje aj systém kontroly kvality Radou pre mediálne služby. Hodnotným krokom pri kontrole kvality je taktiež stanovenie požiadaviek na kvalitu v prípade titulkovania pre divákov s poruchou sluchu samostatnou vyhláškou.

¹⁰ Znenie zákona pracuje s pomenovaním *titulkovanie pre sluchovo postihnutých*.

¹¹ Znenie zákona pracuje s pomenovaním *hlasové komentovanie pre nevidiacich*.

Bežnou rečou povedané – ak teda Rada pre mediálne služby bude v prípade titulkov kvalitu skúmať, má k dispozícii relatívne jasné kritériá, čo kvalita titulkov, aspoň z formálneho hľadiska, znamená.

V rovnakých aspektoch našej legislatívy však možno identifikovať aj isté nedostatky, resp. nejasnosti. Čitateľ môže zaznamenať napríklad nižšiu požiadavku na šírenie programov s audiopopisom – a to na úrovni 50% obsahu, hoci pre obsah s titulkami pre divákov s poruchou sluchu je požiadavka na úrovni 100%. Tento aspekt prakticky môže súvisieť s náročnosťou výroby komentára, hoci veríme, že dnes dostupné technologické riešenia prispejú k tomu, aby sa tento podiel postupne zvyšoval. V porovnaní s ostatnými krajinami v EÚ sme však v tomto smere v skupine ambicióznejších, keďže v mnohých krajinách je predmetný podiel určený v menších hodnotách, resp. je jasne definovaný výlučne pre obsah v inom ako národnom jazyku (Cabrera Blázquez et al. 2023). V tomto prípade, najmä v tradične titulkových krajinách, ide o vyššie hodnoty, niekedy až na úrovni 100%, avšak len pre inojazyčný obsah, ktorý by bol inak pre diváka bez prístupu k obrazovej zložke ťažko recipovateľný. Ďalší otázný aspekt je spojený s otázkou kontroly kvality, kde disponujeme jasnou legislatívnou definíciou na základné požiadavky kvality v prípade titulkov, ale žiadnou definíciou základných požiadaviek na kvalitu v prípade audiopopisu. Akým spôsobom teda bude hodnote-

ná jeho kvalita, resp. vyhodnocované podnety o nedostatkoch Radou pre mediálne služby, je nejasné.

Pokiaľ ide o vymedzenie audiovizuálnej prístupnosti v prípade kinodistribúcie, pozitívne vítame jasne definovanú požiadavku na zabezpečenie prístupu pre divákov so sensorickým znevýhodnením. Za problematickú však považujeme absolútnu absenciu akejkoľvek zmienky o požiadavkách na kvalitu zabezpečených audiopopisov a titulkov. Úprava platná vo *Vyhláske o titulkoch pre osoby so sluchovým postihnutím 318/2023 Z.z.* totiž nemá priamy právny dopad na oblasť distribúcie a požiadavky kvality definované v nej nepodliehajú kontrole Rady pre mediálne služby, napríklad pri šírení diela v kine alebo na DVD. Ďalším slovenským problémom kinodistribúcie, resp. skôr kinopremietania je, že slovenské kiná nemajú právne definovanú povinnosť diela s multimodálnym prístupom aj premietañ. Príkladom môžu ísť kinosály ako napríklad bratislavské Kino Lumiére, ktoré v tomto smere vo vlastnej iniciatíve prístupné premietania ponúkajú, avšak na Slovensku ani zďaleka stále nejde o bežnú prax.

Ak by sme chceli sledovať naplnenie audiovizuálnej prístupnosti komplexne, určite máme stále čo zlepšovať. Existujúca legislatíva implicitne naznačuje, že o audiovizuálnej prístupnosti (multimodálnom prístupe) u nás stále uvažujeme skôr optikou tradičných prístupov, zameraných okrem jazykovej prístupnosti výlučne na prístupnosť sensorickú. Stanovujeme plnenie povinností, avšak

pokiaľ ich nestanovíme dôsledne, môže sa ľahko stať, že budú v niektorých prípadoch plnené len formálne. Na dosiahnutie reálnej audiovizuálnej prístupnosti a inklúzie divákov s rôznorodými potrebami prístupu je preto potrebné vnímať audiovizuálnu prístupnosť širšie – a to nielen ako doplnkovú službu pre osoby s poruchou sluchu alebo zraku. V budúcnosti bude taktiež dôležité zabezpečiť kontrolovateľné a merateľné štandardy kvality, aby poskytovanie titulkov, tlmočenia posunkového jazyka či audiopopisu nemalo za cieľ len formálne splnenie požiadavky či kvóty, ale prinášalo skutočný úžitok – a to v tradičných aj novodobých formách šírenia obsahu, ktoré už dnes čoraz viac nahrádzajú tradičné vysielanie.

3.3. Nové kariérne trajektórie?

Na viacerých miestach tohto textu sme vyjadrili naše presvedčenie, že audiovizuálna prístupnosť, resp. prístupnosť vo všeobecnosti, môže pre budúcich prekladateľov predstavovať významnú profesijnú príležitosť. Hoci v prekladateľskom svete momentálne prevládajú diskusie o dopade umelej inteligencie, práve oblasť prístupnosti poukazuje na potrebu ľudskej kreativity, empatie, schopnosti komplexnej interpretácie a schopnosti prispôsobiť obsah rôznorodému publiku (Perez – Secarã 2025). V tomto smere pre nás rezonujú existujúce výskumy, ktoré potvrdzujú,

že najrozšírenejšou obavou je momentálne pre prekladateľov hrozba spojená s automatizáciou (Moorrens 2020, Sakamoto et al. 2024). Zásadné zmeny, ktoré priniesli PEMT, ako aj nové rýchle procesy pri tvorbe textov s využitím LLM, vyvolávajú nielen strach z nahradenia, ale aj nespokojnosť, že sa kreatívne jazykové a prekladateľské schopnosti prekladateľov prehliadajú, berú ako samozrejmosť a nie sú dostatočne docenené. Úkony v prostredí audiovizuálnej prístupnosti však pokrývajú činnosti, ktoré zostávajú ťažšie automatizovateľné, práve pre komplexnosť, ktorá je pre ne príznačná (Perez – Secarã 2025).

Vezmime si ako príklad už spomínané audiopopisy, ktoré kompenzujú nedostatočný prístup k významom z obrazovej roviny. Tie po dôslednej interpretácii dôsledne popisujú napríklad reč tela, mimiku a pohyby, dopĺňajú opisy diania – či už na obrazovke, javisku alebo pri live podujatiach, a to všetko v obmedzenom priestore, kde sa audiopopis môže realizovať. Audiopopisy pritom nemôžu byť repetitívne, musia byť prezentované s absolútnou presnosťou, zároveň musia byť stručné, ale aj, výrazovo adekvátne a expresívne. Preto je na ich tvorbu potrebná vysoká jazyková, interpretačná a kultúrna zdatnosť, kreativita v hľadaní riešení, v dôsledku čoho je takáto úloha momentálne neautomatizovaná, aj napriek tomu, že existujú nástroje, ktoré pri nej môžu poskytnúť čiastočnú podporu (ibid.). To je len jeden príklad, ktorý demonštruje, akým smerom môže prekladateľ, dajme tomu už so znalosťou po-

stupov v dabingovom preklade a úprave dialógov, rozšíriť svoje zručnosti, dajme tomu, smerom k tvorbe audiopopisu, výrazne tak zvýšiť svoju odbornú hodnotu na trhu práce a rozšíriť spektrum služieb, ktoré dokáže poskytovať.

Rovnako by sme mohli uvažovať aj o oblasti titulkovania, kde prekladatelia môžu uplatniť svoje jazykové, interpretačné, prekladateľské či technické znalosti a zručnosti. Oblasť interlingválneho titulkovania, titulkovania pre recipientov s obmedzeným prístupom k zvukovej zložke diela, kontroly kvality titulkov, či dokonca uplatnenie v novovznikajúcich oblastiach ako napríklad titulkovanie v imerzívnej realite, multilingválne titulkovanie, ale aj pozície na úrovniach editovania či novovznikajúcich pozíciách v rámci automatizácie, to všetko sú príležitosti, ktoré sa prekladateľom a titulkárom dnes otvárajú. Pripomíname pritom, ako výrazne sa zvýšil dopyt po audiovizuálnej prístupnosti práve v dôsledku opatrení zavedených *Európskym aktom o prístupnosti* (2019), aj to, že vo viacerých oblastiach sa bude tento dopyt ešte zvyšovať. Ako príklad uvádzame už len úpravu na úrovni povinností slovenského verejno-právneho vysielateľa, kde je požiadavka na podiel programov s multimodálnym prístupom aktuálne dvojnásobná. Zároveň tak vystupuje do popredia potreba expertov na komplexné hodnotenie kvality, supervíziu, či koordináciu v jednotlivých procesoch a úlohách.

Uvažovať však môžeme aj ďalej. Čoraz viac sa v oblasti audiovizuálnej prístupnosti, resp. prístupnosti ako takej, stretávame s profesiami v rámci manažmentu, koordinácie a riadenia prístupnosti. Už pred takmer dekadou definoval európsky projekt ACT – Accessible Culture & Training (2015) napríklad profil *koordinátora prístupnosti a manažéra prístupnosti*. Hoci tieto pozície projekt definuje v kontexte audiovizuálnej prístupnosti v prostredí umenia a kultúry, vymedzenie špecifických zručností je možné aplikovať aj na iné oblasti.

Manažéra prístupnosti projekt vymedzuje ako riadiacu a strategickú pozíciu. Zodpovedá za plánovanie, implementáciu a dohľad nad politikami prístupnosti v konkrétnej organizácii (napríklad súkromná spoločnosť, ktorá zabezpečuje audiovizuálnu prístupnosť, resp. kultúrna inštitúcia ako napríklad kino, divadlo). Úlohou na tejto pozícii je vypracovať a následne monitorovať postupy v prístupnosti, zabezpečiť súlad s relevantnými právnymi predpismi a normami, rozvrhnúť rozpočet a alokáciu zdrojov na projekty prístupnosti, viesť tím odborníkov na prístupnosť a spracovávať povinné informovanie o aktivitách v oblasti prístupnosti, obzvlášť platí v prípade čerpania verejných zdrojov či dotácií.

Koordinátor prístupnosti má skôr operatívnu rolu a zameriava sa na každodennú implementáciu a koordináciu aktivít súvisiacich s prístupnosťou. V zásade zabezpečuje, aby plány a stratégie z úrovne manažmentu prístupnosti fungovali v praxi. Spo-

lupracuje pritom s relevantnými špecialistami, partnermi či oddeleniami (napríklad marketing, IT, dizajn webu), kontroluje a testuje prístupnosť produktov a služieb, organizuje ďalšie vzdelávanie a rozvíjanie zručností členov tímu v oblasti prístupnosti a sleduje súlad s právnymi predpismi a normami. Ide teda o výkonnú a realizačnú pozíciu.

Sú tieto pozície relevantné pre úvahy nášho študentstva? Podľa nášho názoru áno. Obzvlášť pre tých, ktorých láka podnikateľské prostredie a marketing a ktorí disponujú potrebnými interpersonálnymi zručnosťami a v oblasti prístupnosti sa dobre orientujú. Prirodzene, komplexnejšie porozumenie audiovizuálnej prístupnosti si vyžaduje nesmierne zodpovedný prístup, bohaté praktické skúsenosti, schopnosť pracovať s rôznymi stratégiami a technológiami či formátmi mediálneho obsahu, a najmä, porozumenie potrebám rôznorodých potrieb recipientov. Z toho vyplýva, že spravidla nejde o pozície relevantné pre čerstvých absolventov. Pre tých, ktorí však majú záujem o dlhodobú špecializáciu v oblasti prístupnosti a sú ochotní investovať čas do odbornej prípravy a získavania skúseností, môžu tieto pozície predstavovať atraktívnu kariérnu cestu. Takíto profesionáli si môžu vybudovať cenné a nenahraditeľné kompetencie v oblasti koordinácie a manažmentu prístupnosti, čo im otvorí možnosti pôsobenia v súkromných či verejných inštitúciách, kultúrnych inštitúciách, médiách, vzdelávacích organizáciách či v komerčnom sektore zameranom na inklúziu.

Pre tých, ktorým je skôr blízky svet informačných technológií, sú tu aj ďalšie možné trajektórie. S rastúcim dopytom po prekladateľoch sa stretávame aj v prostredí univerzálneho dizajnu, digitálnej prístupnosti a prístupnosti webu, a to v rôznych oblastiach vo verejnom aj súkromnom sektore. Prekladatelia tu zohrávajú kľúčovú úlohu pri zabezpečovaní, aby obsah webových stránok, digitálnych aplikácií, online vzdelávacích kurzov či multimedialných materiálov bol dostupný a zrozumiteľný pre rôzne jazykové a kultúrne skupiny alebo pre recipientov s rôznymi sensorickými či kognitívnymi potrebami prístupu. Ich práca zahŕňa nielen preklad a editáciu textov, ale aj tvorbu a adaptáciu titulkov a audiopopisov v tomto prostredí, či úpravu digitálneho obsahu podľa princípov prístupnosti, ako sú WCAG štandardy alebo štandardy univerzálneho dizajnu. V prostredí webu a digitálnych platforiem však musia prekladatelia dobre rozumieť špecifikám interaktívneho obsahu, používateľských rozhraní a rôznych technológií. Opäť tak ide o úlohu, ktorá vyžaduje ďalšie rozširovanie základných prekladateľských zručností, nadobudnutých počas štúdia smerom ku komplexnému a aktualizovanému profilu, aj v smere technologických zručností (pozri Secarã et al. 2025).

Ukazuje sa, že v oblasti prístupnosti sa pre prekladateľov otvára viacero perspektívnych kariérnych ciest. Ich jazykové, translačné, kultúrne a technické kompetencie sú stále viac žiadané pri tvorbe

prístupného obsahu – od tvorby titulkov a audiopopisov až po adaptáciu digitálnych materiálov a webových stránok podľa princípov univerzálneho dizajnu. Okrem priamych prekladateľských úloh môžu absolventi prekladateľsky orientovaných študijných programov po adekvátnej príprave pôsobiť aj ako kontrolóri kvality, supervízori a koordinátori jednotlivých procesov, podieľať sa na testovaní obsahu či tvorbe metodík pre inkluzívne projekty. S rastúcim dôrazom na inklúziu, dostupnosť kultúry a digitálnych služieb sa tak ponúka prístupnosť ako atraktívna a dynamická oblasť, ktorá umožňuje dlhodobý kariérny rozvoj. To pokladáme za vynikajúcu správu.

Zhrnutie

Audiovizuálna prístupnosť predstavuje súbor stratégií, postupov a podporných prvkov, ktoré kompenzujú obmedzený prístup k významom audiovizuálneho diela sprostredkovaným cez obraz alebo zvuk. Medzi základné riešenia audiovizuálnej prístupnosti patria postupy, ktoré tvoria jadro odstraňovania bariér a umožňujú priamy prenos či sprostredkovanie informácií. Ide najmä o interlingválne titulkovanie a titulkovanie (nielen) pre osoby s poruchou sluchu, tlmočenie do posunkového jazyka, audiopopis pre osoby s poruchou zraku, audiotitulky či prevod textu do hovorenej reči, úvodný audiopopis, prepis textu

do Braillovho písma, internetovú prístupnosť a ľahko čitateľný text. Z pohľadu jazykovej prístupnosti tu taktiež možno zaradiť dabing a dabingový preklad či simultánne tlmočenie filmov a audiovizuálneho obsahu. Ďalšie postupy v riešení prístupnosti kategorizujeme ako priestorové a organizačné. Ide o doplnkové riešenia, ktoré podporujú základné transferové stratégie a sú spojené s vybavením, dizajnom, plánovaním a dôslednou organizáciou, kam patrí sluchová indukčná slučka, vibračné sedadlá, úprava zvukovej stopy, dotykové prehliadky, dostupnosť prístupných materiálov či prístupná a inkluzívna reklama.

Mnohé z týchto stratégií rozvíjajú viacerí poskytovatelia služieb a tvorcovia obsahu z vlastnej iniciatívy, avšak treba zdôrazniť, že audiovizuálna prístupnosť dnes predstavuje nielen dobrú prax, ale aj legislatívnu povinnosť, ktorá má zabezpečiť rovnocenný prístup k obsahu, informáciám a službám pre všetkých občanov. Kľúčové podnety priniesli smernice EÚ, najmä *Smernica o audiovizuálnych mediálnych službách* z roku 2010 a jej úprava z roku 2018, ktorá stanovuje jednotné pravidlá pre vysielateľov a poskytovateľov digitálnych služieb vrátane vysielacích a streamingových platforiem. *Európsky akt o prístupnosti* (2019) ďalej harmonizuje požiadavky a rozširuje ich aj na nové typy služieb a výrobkov, pričom sa zameriava na optimálne zabezpečenie prístupu pre všetkých recipientov. Na Slovensku legislatíva, najmä *Zákon o mediálnych službách* 264/2022 a *Zákon o audiovizii* 40/2015,

definuje konkrétne požiadavky na multimodálny prístup, vrátane titulkov, tlmočenia do posunkového jazyka a audiopopisu. V prostredí televízneho vysielania stanovuje povinné podiely prístupného obsahu pre verejnoprávnych aj komerčných vysielateľov. Doplnkové vyhlášky a regulačné opatrenia zabezpečujú štandardizáciu kvalitu prístupného obsahu a kontrolu jeho dodržiavania prostredníctvom Rady pre mediálne služby. Napriek tomu legislatíva u nás stále reflektuje výlučne jazykový a sensorický prístup a niektoré skupiny recipientov so špecifickými potrebami nie sú explicitne zahrnuté.

Už i v tejto podobe však aktuálny trend v rozmachu audiovizuálnej prístupnosti naznačuje širšie pole možností uplatnenia pre profesionálov v danej oblasti, vrátane tých z radov prekladateľov. Ukazuje sa, že prekladatelia majú v oblasti prístupnosti viaceré príležitosti. Môžu sa podieľať na tvorbe titulkov a audiopopisov či na tvorbe a testovaní prístupnosti digitálneho obsahu. Okrem priamych jazykovo-translačných úloh sa tiež môžu uplatniť ako manažéri, koordinátori či kontrolóri kvality v oblasti prístupnosti. Táto dynamicky rastúca oblasť im tak umožňuje kombinovať jazykové a translačné zručnosti s ďalšími kompetenciami, uplatniteľnými v oblasti audiovizuálnej prístupnosti, či prístupnosti vo všeobecnosti.

Otázky a úlohy

1. Ktoré prekladateľské kompetencie a zručnosti by ste podľa vás mohli využiť v povolani manažéra prístupnosti a koordinátora prístupnosti? Menujte podľa kompetenčného rámca EMT (2022), ktorý nájdete na odkaze nižšie. Aké ďalšie zručnosti by ste si museli pre tieto povolania rozšíriť alebo ich získať?
2. Ktoré prekladateľské kompetencie a zručnosti by ste podľa vás mohli využiť v práci v oblasti digitálnej prístupnosti a prístupnosti webu? Menujte podľa kompetenčného rámca EMT (2022), ktorý nájdete na odkaze nižšie. Aké ďalšie zručnosti by ste si museli pre tieto povolania rozšíriť alebo ich získať?

Kompetenčný rámec EMT (2022):

Užitočné zdroje

- ACT – Accessible Culture and Training. 2015. *IO2 Manager profile definition*. Dostupné na internete: <https://webs.uab.cat/act/io2-manager-profile-definition/>
- Bernabé Caro, R. – Orero, P. 2019. Easy to Read as Multimode Accessibility Service. In *Hermēneus Revista de traducción e interpretación*. Roč. 2019, č. 1, s. 53-74.
- Cabrera Blázquez, F. J. – Cappello, M. – Lacourt, A. – Munch, E. – Radel-Cormann, J. – Valais, S. 2023. *Accessibility of audiovisual content for persons with disabilities*. Strassbourg: European Audiovisual Observatory. Dostupné na internete: <https://rm.coe.int/iris-plus-2023-01en-accessibility-of-audiovisual-content-for-persons-w/1680ab1bdc>
- EASIT – Easy Access for Social Inclusion Training. 2018. *Media Accessibility*. Dostupné na internete: <https://transmediacatalonia.uab.cat/easit/unit-1/>
- Fascioli-Álvarez, F. 2022. Accessible Filmmakers: Towards a Professional Profile. In *Journal of Audiovisual Translation*. Roč. 5, č. 2, s. 76–92.
- Foxwell, A. 2025. What the European Accessibility Act Means for e-Learning. In *ReadSpeaker*. Dostupné na internete: <https://www.read->

speaker.com/blog/european-accessibility-act-e-learning/?utm_source=chatgpt.com

Friedel, E. 2022. Impact of the European Accessibility Act on e-commerce. In *Taylor Wessing*. Dostupné na internete: https://www.taylorwessing.com/en/interface/2022/the-european-accessibility-act/impact-of-the-european-accessibility-act-on-e-commerce?utm_source=chatgpt.com

Maszerowska, A. – Matamala, A. – Orero, P. 2014. From source text to target text: The art of audio description. In *Audiodescription: New perspectives Illustrated*. Amsterdam: John Benjamins, s. 1-10.

Moorkens, J. 2020. Comparative satisfaction among freelance and directly-employed Irish-language translators. In *Translation & Interpreting*. Roč. 2, č. 1, s. 55–73. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.12807/t&i.v12i1.801>

Sakamoto, A. et al. 2024. *Measuring translators' quality of working life and their career motivation: Conceptual and methodological aspects*. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1075/ts.23026.sak>

Secară, A. – Rivas Ginel, I., - Toral, A. – Guerberof, A. – Ciobanu, D. I. – Brockmann, J. – Plieseis, C. – Chereji, R.-M. – Rossi, C. 2025. LT-LiDER Language Technology Map – Technologies in Translation Practice and their Impact on the

- Skills Needed. In *u:scholar*. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.25365/phaidra.641>
- Villanueva-Jordán, I. – Moura, W. 2025. Subjectivity and materiality in audiovisual translation and media accessibility. In *Cadernos De Tradução*. Roč. 45, špeciálne číslo 2, s. 1–18. <https://doi.org/10.5007/2175-7968.2025.e107671>

Legislatívne dokumenty:

- EU 2016/2102 Smernica Európskeho parlamentu a Rady EÚ o prístupnosti webových sídiel a mobilných aplikácií subjektov verejného sektora. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L2102>
- EU 2018/1808 úprava Smernice o audiovizuálnych mediálnych službách. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018L1808>
- EU 2019/882 Smernica Európskeho parlamentu a Rady EÚ o požiadavkách na prístupnosť výrobkov a služieb (Európsky akt o prístupnosti). Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0882>
- EU 2022/2065 Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady EÚ o jednotnom trhu s digitálnymi službami (Akt o digitálnych službách).

Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022R2065>

Vyhláška č. 318/2023 Z. z. o titulkoch pre osoby so sluchovým postihnutím. Dostupné na internete: <https://www.epi.sk/zz/2023-318>

Zákon č. 40/2015 Z. z. o audiovízii. Dostupné na internete: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2015-40#cl1>

Ďalšie štandardy a odporúčania:

Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.2. 2024. W3C Recommendation. Dostupné na internete: <https://www.w3.org/TR/WCAG22/>

W3C. 2025. *Web Accessibility Initiative - Strategies, standards, resources to make the Web accessible to people with disabilities.* Dostupné na internete: <https://www.w3.org/WAI/fundamentals/accessibility-intro/>

Ako áno, ako nie – záverečné praktické cvičenia

Na nasledovných stránkach nájdete záverečné praktické cvičenia, ktorých cieľom je otestovať poznatky, ktoré ste nadobudli štúdiom tejto učebnice. Zameriavajú sa na sledovanie príkladov dobrej a zlej praxe či lepšie porozumenie rozdielom v uplatňovaných spôsoboch riešenia prístupnosti (tradičný, integrovaný, participatívny, kolaboratívny).

Pokiaľ vás prístupnosť zaujíma a chcete rozvíjať svoje poznanie, odporúčame, aby ste ich absolvovali so zvedavosťou, otvorenosťou a snahou hľadať súvislosti medzi teóriou a realitou. Takýmto spôsobom si dokážete prehĺbiť nielen odborné vedomosti, ale aj praktické zručnosti, ktoré môžu byť cenným základom pre vašu budúcu kariéru. Niektoré cvičenia taktiež môžu byť dobrým nástrojom pre budovanie vašich profesijných kontaktov.

Ak vás niektoré z vašich zistení prekvapia, nebudete im rozumieť, alebo sa o ne budete chcieť podeliť, môžete tak pokojne spraviť na: eperez@ukf.sk. Do predmetu správy uveďte názov tejto kapitoly a konkrétneho cvičenia, ktorého sa vaša správa týka.

Smelo do toho!

CVIČENIE: MÔJ DEŇ (BEZ) AUDIOVIZUÁLNEJ PRÍSTUPNOSTI

Zvoľte si jeden deň, v ktorom budete mať dostatočný priestor sústrediť sa na uvedomenie si, s akým množstvom audiovizuálneho mediálneho obsahu, v akých situáciách a s akým efektom sa počas dňa stretávate.

- Ide o audiovizuálny mediálny obsah, ktorý využívate pre zábavu? Získavanie informácií? Komunikáciu? Organizáciu vášho dňa?
- Je pre vás v konkrétnych situáciách zásadný? Ako veľmi?

Čas, ktorý trávite jeho recepciou, vašu motiváciu a jeho dôležitosť pre vás si počas dňa dôsledne zaznamenávajújte.

- ✎ Keď svoje záznamy po celom dni zosumariujete, vžite sa do situácie, v ktorej by ste nemali prístup, napríklad, k obrazovej zložke. Predstavte si, že by ste počas dňa pri týchto činnostiach, pri danej motivácii a rozmere, v akom ste obsah využívali, mali vizuálnu bariéru. Ak chcete, rovnako môžete uvažovať o nedostatočnom prístupe k významom z roviny zvuku. Aký veľký dopad by to na tieto činnosti malo? Aké konkrétne nástroje a riešenia by tento dopad dokázali zmierniť?

CVIČENIE: KONTROLA KVALITY

Zvoľte si v televízii váš obľúbený seriál, resp. obľúbenú sériu filmov a uistite sa, že budú vysielané s titulkami pre divákov s poruchou sluchu. Táto informácia by mala byť riadne indikovaná v programe vysielania.

- Vopred si naštudujte znenie *Vyhlášky o titulkoch pre osoby so sluchovým postihnutím 318/2023* – ľahko ho nájdete na internete.
- Zamyslite sa, či sa vo vyhláške nachádzajú nejasnosti, resp. nepresné definície niektorých javov.

- ✎ Pri sledovaní celej série zaznamenávajúte dodržiavanie požiadaviek na kvalitu definované vo vyhláške. Boli požiadavky plnené dostatočne? Bolo v niektorých aspektoch náročné posúdiť plnenie? Ak áno, prečo? Zaznamenali ste taktiež nedostatky v kvalite v aspektoch, ktoré vyhláška nedefinuje? Ak áno, v ktorých?
- ✎ Aké aspekty by ste do vyhlášky doplnili, resp. ktoré by podľa vás potrebovali presnejšie definície?

CVIČENIE: KOORDINÁTOR AUDIOVIZUÁLNEJ PRÍSTUPNOSTI

Zavítajte na premietanie vami zvoleného filmu. Skúsenosť však skúste prežiť nielen ako divák, ale aj ako konkurenčný koordinátor audiovizuálnej prístupnosti z inej inštitúcie.

- Dôsledne sledujte inšpiratívne momenty, ale aj nedostatky v zabezpečení z pohľadu jazykovej či senzorickej prístupnosti, resp. z pohľadu prístupnosti celkovo.
- Sústreďte sa na všetky okolnosti – od momentu vyhľadávania informácií o filme a jeho premietaní, kúpy lístka, návštevy kina, či premietania samotného – skrátka všetkého, čo pre návštevníka kina kreuje jeho skúsenosť.
- ✎ Aké momenty hodnotíte kladne? Aké nedostatky ste zaregistrovali? Z čoho podľa vás pramenia? Ako by bolo možné odstrániť ich – možno nielen jednorazovo, ale udržateľne?
- ✎ Môžu podľa vás zistené pozitíva alebo nedostatky prameniť z uplatneného spôsobu riešenia prístupu? V akom smere?

CVIČENIE: MOJA OBLÚBENÁ KULTÚRNA INŠTITÚCIA

Navštívte vašu obľúbenú kultúrnu inštitúciu – napríklad vo vašom meste. Pri návšteve sa zamerajte na riešenia týkajúce sa prístupnosti, resp. možné riešenia, ktoré by bolo dobre v inštitúcii implementovať.

- Používa vami navštívená inštitúcia audiovizuálny mediálny obsah a je tento obsah prístupný pre potreby rôznorodého publika?
- Používa vami navštívená inštitúcia stratégie a postupy audiovizuálnej prístupnosti aj pri iných ako mediálnych obsahoch (napríklad uplatnenie audiokomentára pri prehliadke výstavy či múzea, využitie doplnkových priestorových a organizačných metód v riešení prístupnosti a pod.)?
- ✎ Ak po vašom pozorovaní môžete na položené otázky odpovedať kladne, pokúste sa zistiť, kto je v danej inštitúcii manažérom alebo koordinátorom prístupnosti, resp. osobou zodpovednou za prístupnosť. Pokúste sa o rozhovor o tom, ako boli jednotlivé riešenia implementované a v akých oblastiach inštitúcia čelila v zabezpečení prístupnosti ťažkostiam. Možno sa vám podarí iniciovať zaujímavú spoluprácu.

- ✎ Ak je po vašom pozorovaní odpoveď na položené otázky záporná, pokúste sa o rozhovor s predstaviteľmi inštitúcie na tému prístupnosti a skúste zistiť, prečo sa inštitúcia tejto oblasti nevenuje. Hovorte otvorene o možnostiach zabezpečenia prístupu, ich podstate a prínose a staňte sa tak šíriteľom povedomia o prístupnosti. Aj tu sa vám možno podarí iniciovať zaujímavú spoluprácu.

CVIČENIE: MOJA UNIVERZITA

Zamyslite sa, akým spôsobom a v akých konkrétnych situáciách by audiovizuálna prístupnosť mohla priniesť benefity študentstvu na našej univerzite. Majte otvorenú myseľ a nad rôznorodosťou potrieb uvažujte širokospektrálne.

- Je aktuálne audiovizuálna prístupnosť uplatňovaná dostatočne?
- Je jej uplatnenie vlastne potrebné? Ak áno, v akých aspektoch, ak nie, prečo?
- ✎ Pokúste sa navrhnúť riešenia na zlepšenie, pričom uplatnite východiská participatívnej a kolaboratívnej prístupnosti. Kto by do takejto spolupráce mal byť zapojený?
- ✎ Vypracujte protokol s odporúčaniami, pričom ku každému odporúčaniu navrhните

konkrétnu odporúčanú stratégiu, postup, opíšte proces riešenia po jednotlivých krokoch a pripravte si zoznam relevantných kontaktov.

Záver

Audiovizuálna prístupnosť je v súčasnosti nielen odbornou, ale aj spoločenskou témou, ktorá má priamy dosah na každodenný život mnohých ľudí. V čase, keď sme obklopení obrazom, zvukom a multimediálnym obsahom v takej miere, že je ťažké si predstaviť jediný deň bez kontaktu s audiovizíou, nadobúda otázka rovnocenného prístupu k audiovizuálnemu mediálnemu obsahu ešte väčšiu váhu. To, čo sa kedysi javilo ako doplnková služba určená len úzkym skupinám recipientov, sa totiž dnes stáva štandardom, ktorý sa od tvorcov, poskytovateľov i inštitúcií vyžaduje čoraz viac. Európsky legislatívny rámec, rastúce spoločenské očakávania i technologické inovácie pritom tento trend len posilňujú. Zavádzanie prístupnosti do praxe bezpochyby vedie k reálnym dopadom v každodennom živote v čoraz širšom meradle – od prístupu k umeniu a kultúre, k jednoduchšiemu prístupu k verejným službám a informáciám, cez zvýšenie samostatnosti a nezávislosti osôb so znevýhodnením, až po širšie zapojenie a inklúziu do spoločenského diania. Prístupnosť dnes zvyšuje komfort a používateľskú skúsenosť pre všetkých.

Popri tom, že sme si vedomý hodnoty, akú prístupnosť pre spoločnosť prináša, nazdávame sa taktiež, že predstavuje obrovskú príležitosť pre nových profesionálov v tejto oblasti. K nim sa pri dostatočnom rozšírení znalostí a zručností môžu radiť aj profesionáli z radov prekladateľov. Dôležité je však uvedomiť si, že prístupnosť si vyžaduje komplexné porozumenie základným spôsobom jej riešenia, hlbšie porozumenie recipientom, poznanie ich potrieb a schopnosť adaptovať

obsah tak, aby bol nielen formálne dostupný, ale aj zmysluplný, čitateľný a používateľsky efektívny.

Učebnica *Základy audiovizuálnej prístupnosti v prekladateľskej teórii a praxi* má ambíciu predstaviť tieto fundamentálne princípy práve pre tých, ktorí sa pripravujú na profesionálnu dráhu v oblasti prekladu, tlmočenia a komunikácie. Svojou štruktúrou, teoretickými východiskami i praktickými úlohami pritom chce poskytnúť nielen základný prehľad, ale aj impulz k ďalšiemu premýšľaniu, k diskusii a k tvorivej práci. Prístupnosť koncipuje ako predpoklad efektívnej a inkluzívnej komunikácie a interpretuje ju z translatologickej perspektívy. Teoretické východiská následne prenáša do praxe a predstavuje konkrétne aspekty implementácie prístupnosti v audiovizuálnych médiách či v prostredí kultúrnych inštitúcií. Čitateľstvo povzbudzuje k ďalšiemu vzdelávaniu sa v oblasti a prináša informácie o možných nových profesijných trajektóriách. Praktickými cvičeniami zároveň motivuje k rozvíjaniu nových profesijných kontaktov a sietí.

Nádejame sa, že učebnica bude inšpirovať nielen študentov a začínajúcich odborníkov, ale aj širšiu komunitu prekladateľov, tlmočníkov, pedagógov a (nielen) kultúrnych pracovníkov k premýšľaniu o prístupnosti ako o neoddeliteľnej súčasťi profesionálnej praxe. V konečnom dôsledku má totiž publikácia ambíciu podporiť budovanie spoločnosti, v ktorej je jazyková, kultúrna a mediálna rôznorodosť prirodzenou hodnotou a kde je komunikácia dostupná pre všetkých, bez bariér.

Použitá literatúra

- ACT – Accessible Culture and Training. 2015. *IO2 Manager profile definition*. Dostupné na internete: <https://webs.uab.cat/act/io2-manager-profile-definition/>
- Bernabé Caro, R. – Orero, P. 20219. Easy to Read as Multimode Accessibility Service. In *Hermēneus Revista de traducción e interpretación*. Roč. 2019, č. 1, s. 53-74.
- Black, Sharon. 2020. Could Integrated Subtitles Benefit Young Viewers? Children’s Reception of Standard and Integrated Subtitles: A Mixed Methods Approach Using Eye Tracking. In *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice 30*. Roč. 30, č. 3, s.503-19.
- Cabrera Blázquez, F. J. – Cappello, M. – Lacourt, A. – Munch, E. – Radel-Cormann, J. – Valais, S. 2023. *Accessibility of audiovisual content for persons with disabilities*. Strassbourg: European Audiovisual Observatory. Dostupné na internete: <https://rm.coe.int/iris-plus-2023-01en-accessibility-of-audiovisual-content-for-persons-w/1680ab1bdc>
- Cillé, P. F. 1960. Cinéma et Traduction: Le Traducteur devant l’Ecran. In *Babel*.Roč. 6, č. 3, s. 103-109.
- Cerezo Merchán, B. 2019. Audiovisual translator training. In *The Roudledge handbook of audiovisual translation*. New York: Routledge, s. 468-482.
- Clark, J. 2002. *Building Accessible Websites (VOICES)*. Indianapolis: New Riders Pres.
- Čuláková, R. Ch. 2025. Accessibility of Theatre Performances for Blind and Partially Sighted Audiences: Slovak

- Legislation and Practice. In *Tradition and Innovation in Translation Studies Research XIII: Expanding Horizons in Translation Studies: Cross-Disciplinary Perspectives*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, s. 58-67.
- Dawson, H. 2020. Research-Informed Training Course for Interlingual Respeaking. In *Journal of Audiovisual Translation*. Roč. 3, č. 2, 2020, s. 204-225.
- Delabastita, D. 1989. Translation and mass-communication: film and TV translation as evidence of cultural dynamics. In *Babel*. Roč. 35, č. 4, s. 193-218.
- Díaz Cintas, J. 2005. Back to the Future in Subtitling. In *MuTra: Challenges of Multidimensional Translation*. Saarbrücken: MuTra, 2005, s. 1 – 17.
- Díaz Cintas, J. – Orero, P. – Remail, A. 2007. Media for all: a global challenge. In *Media for All: Subtitling for the Deaf, Audio Description and Sign Language*. Amsterdam - New York: Rodopi, s. 11-20.
- Díaz Cintas, J. – Neves, J. 2015. Taking stock of audiovisual translation. In *Audiovisual Translation: Taking Stock*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, s. 1-7.
- Díaz Cintas, J. – Nikolić, K. 2017. *Fast-forwarding with Audiovisual Translation*. Bristol: Multilingual Matters..
- Di Giovanni, E. 2018. Participatory accessibility: Creating audio description with blind and non-blind children. In *Journal of Audiovisual Translation*. Roč. 1, č. 1, s. 155–169.
- Di Giovanni, E. 2021. Audiovisual translation, audiences and reception. In *The Routledge Handbook of Translation and Media*. Londýn: Routledge.

- Di Giovanni, E. 2022. Inclusive theatre-making: Participation, empowerment and well-being. In *inTRAlinea*, špeciálne číslo (2022).
- Di Giovanni, E. –Raffi, F. 2022. Inclusive Theatres as Boosters of Well-being: Concepts and Practices. In *Journal of Audiovisual Translation*. Roč. 5, č. 1, s. 166–185.
- Di Giovanni, E., Fryer, L. and Raffi, F. 2023. Collaborative Media Accessibility: Actors on the Collaborative Stage. In *I-LanDJournal - Identity, Language and Diversity*. Roč. 7, č. 1, s. 3-11.
- Djovčoš, M. – Šveda, P. 2023. *Premeny prekladu a tlmočenia*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Djovčoš, M. 2025. Towards a sociocentric approach in translator and interpreter education. In *Confronting Digital Dilemmas in Translator and Interpreter Training*. Londýn: Routledge.
- EASIT – Easy Access for Social Inclusion Training. 2018. *Media Accessibility*. Dostupné na internete: <https://transmediacatalonia.uab.cat/easit/unit-1/>
- Eardley, A. F. – Jones, V. E. 2025. *The Museum Accessibility Spectrum: Re-imagining Access and Inclusion*. Taylor & Francis.
- ELIA et al. 2022. *2022 European Language Industry Survey. Trends, expectations and concerns of the European language industry*. Dostupné na internete: https://fit-europe-rc.org/wp-content/uploads/2022/03/ELIS-2022_survey_results_final_report.pdf?x77803
- ELIA et al. 2025. *European Language Industry Survey 2025. Trends, expectations and concerns of the European language industry*. Dostupné na internete: <https://>

elis-survey.org/wp-content/uploads/2025/03/ELIS-2025_Report.pdf

Eugeni, C. 2024. Democracy for all: Strategies for a more inclusive future. In *Tiro 2*. Dostupné na internete: <https://tiro.intersteno.org/2024/12/democracy-for-all-strategies-for-a-more-inclusive-future/>

Európska komisia. 2022. *European Master's in Translation competence framework 2022*. Dostupné na internete: https://commission.europa.eu/system/files/2022-11/emt_competence_fwk_2022_en.pdf

Fascioli-Álvarez, F. 2022. Accessible Filmmakers: Towards a Professional Profile. In *Journal of Audiovisual Translation*. Roč. 5, č. 2, s. 76–92.

Foxwell, A. 2025. What the European Accessibility Act Means for e-Learning. In *ReadSpeaker*. Dostupné na internete: https://www.readspeaker.com/blog/european-accessibility-act-e-learning/?utm_source=chatgpt.com

Fresno, N. – Greco, G. M. 2024. Media accessibility: in search for alliances. In *Universal Access Information Society*. Roč. 23, č. 1. s. 505-510.

Friedel, E. 2022. Impact of the European Accessibility Act on e-commerce. In *Taylor Wessing*. Dostupné na internete: https://www.taylorwessing.com/en/interface/2022/the-european-accessibility-act/impact-of-the-european-accessibility-act-on-e-commerce?utm_source=chatgpt.com

Fryer, L. – Cavallo, A. 2021. *Integrated Access in Live Performance*. Londýn: Routledge.

Gambier, Y. 2006. Multimodality and Audiovisual Translation. In *MuTra 2006 – Audiovisual Translation Scenarios*:

- Conference Proceedings*. 2006, s. 1-8. Dostupné na internete: https://www.euroconferences.info/proceedings/2006_Proceedings/2006_proceedings.html.
- Greco, G. M. 2018. The nature of accessibility studies. In *Journal of Audiovisual Translation*. Roč. 1, č. 1, s. 205-232.
- Greco, G. M. 2019. Accessibility studies: Abuses, misuses and the method of poietic design. In *HCI International 2019 – Late Breaking Papers: 21st HCI International Conference, HCII 2019, Orlando, FL, USA, July 26–31, 2019, Proceedings*. Cham: Springer, s. 15-27.
- Greco, G. M. – Jankowska, A. 2019. Framing Media Accessibility Quality. In *Journal of Audiovisual Translation*. Roč. 2, č. 2, s. 1–10.
- Greco, G. M. 2022. *The Emergence of Accessibility Studies in Translation Studies and beyond: From Methodology to Pedagogy*. Londýn: University of Roehampton. [dizertačná práca].
- Gromová, E. – Müglová, D. 2018. Východiská a tradície výučby prekladu a tlmočenia na Slovensku. In *Didaktika prekladu a tlmočenia na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, s. 11-46.
- Hefty, M. – Hefty, A. 2022. *Divadelné tlmočenie do slovenského posunkového jazyka*. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity.
- Hochel, B. 1990. *Preklad ako komunikácia*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- Caume, F. V. 2013. The turn of audiovisual translation: New audiences and new technologies. In *Translation Spaces*. Roč. 2013, č. 2, s. 105-123.

- Chaume, F. V. 2018. An overview of audiovisual translation: Four methodological turns in a mature discipline. In *Journal of Audiovisual Translation*. Roč. 1, č. 1, 2018, s. 40-63.
- Ivarsson, J. 1992. *Subtitling for the Media: A Handbook of an Art*. Stockholm: Transedit.
- Ivarsson, J. – Carrol, M. 1998. *Subtitling*. Simrishamn: TransEdit.
- Jakobson, R. 1959. On Linguistic Aspects of Translation. In *On Translation*. Cambridge: Harvard University Press, s. 232-239.
- Kabát, M. 2019. Pán poznámok k špecifikám lokalizácie. In *Prekladateľské listy*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 21-34.
- Karamitroglou, F. 1998. A Proposed Set of Subtitling Standards in Europe. In *Translation Journal*. Roč. 2, č. 2, s. 1-15.
- Koželová, A. I. – Kul'bak, G. 2019. Vybrané problémy prekladu: prekladateľské kompetencie a audiovizuálny preklad. Prešov: Prešovská univerzita.
- Koželová, A. I – Jenčíková, B. – Dregubiak, J. 2024. The evolution of the translation profession – from typewriter to AI. In *Journal socioterapie*. Roč. 10, č. 3, s. 6-12.
- Kozáková [Paulínyová], L. 2014. Kam až siaha práca audiovizuálneho prekladateľa? Formy sprístupnenia audiovizuálnych diel nepočujúcim a nevidiacim. In *Prekladateľské listy 3*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 53-65.
- Kress, G. – Van Leeuwen, T. 2001. *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*. Londýn: Arnold.

- Laks, S. 1957. *Le sous-titrage des films. Sa technique. Son esthétique*. Paríž. [nepublikovaný rukopis].
- Leibiger, J. 2024. *VAUNET-Mediennutzungsanalyse: Medien-nutzung in Deutschland 2022*. Berlín: VAUNET-Publikationen. Dostupné na internete: <https://vau.net/pressemeldungen/media-consumption-in-2023-average-daily-use-of-audio-and-audiovisual-media-in-germany-approaches-10-hours/>
- Lopes da Costa, E. et al. 2022. The impact of digital transformation on media industry. In *International Journal of Economics and Business Research*. Roč. 24, č. 4, s. 471-489.
- Maszerowska, A. – Matamala, A. – Orero, P. 2014. From source text to target text: The art of audio description. In *Audiodescription: New perspectives Illustrated*. Amsterdam: John Benjamins, s. 1-10.
- Mayoral Asenio, E. – Kelly, D. – Gallardo, N. 1988. Concept of constrained translation. Non-linguistic perspectives of translation. In *Meta*. Roč. 33, č. 3, s. 356-367.
- Mazur, I. – Vercauteren, G. 2020. Media accessibility training. In *Linguistica Antverpiensia, New Series – Themes in Translation Studies*. Roč. 18, č. 1, s. 1-22.
- Mével, P. A. 2020. Accessible Paratext: Actively Engaging (With) D/Deaf Audiences. In *Punctum – International Journal of Semiotics*. Roč. 6, č. 1, s. 203–219.
- Moorkens, J. 2020. Comparative satisfaction among freelance and directly-employed Irish-language translators. In *Translation & Interpreting*. Roč. 2, č. 1, s. 55–73. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.12807/t&i.v12i1.801>

- Neves, J. 2007. A world of change in a changing world. In *Media for All: Subtitling for the Deaf, Audio Description and Sign Language*. Amsterdam - New York: Rodopi, s. 89-98.
- Nikolić, K. – Bywood, L. 2021. Audiovisual Translation: The Road Ahead. In *Journal of Audiovisual Translation*. Roč. 4, č. 1, s. 50–70.
- Oncins, E. – Orero, P. 2020. No Audience Left behind, One App Fits All: An Integrated Approach to Accessibility Services. In *The Journal of Specialised Translation 34*. Roč. 34, č. 1, s. 192–211.
- Paulínyová, L. 2017. *Proces tvorby audiovizuálneho prekladu. Z papiera na obraz*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Pedersen, I. – Aspevig, K. 2014. Swept to the sidelines and forgotten: Cultural Exclusion, Blind Persons' Participation, and International Film Festivals. In *Canadian Journal of Disability Studies*. Roč. 3, č. 3, s. 29-52.
- Perez, E. – Gromová, E. – Hodáková, S. – Zahorák, A. 2016. Audiovizuálny preklad a nepočujúci divák: Problematika titulkovania pre nepočujúcich. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.
- Perez, E. – Brezovská, M. – Jánošíková, Z. 2021. *Slovenský dabing a titulkovanie v premenách času*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
- Perez, E. 2015. Nie sú titulky ako titulky. Špecifiká titulkov pre nepočujúcich. In *Letná škola prekladu 14: minulosť a budúcnosť prekladu – od Ľudovíta Štúra po strojový preklad. Zborník z podujatia 37. ročníka usporiadaného v Piešťanoch 6.-8. novembra 2015*. Bratislava: SSPUL, s. 125-135.

- Perez, E. – Zahorák, A. 2016. Chaos alebo poriadok? Na margo titulkových štandardov v slovenských televíziách. In *Preklad a tlmočenie 12. Hybridita a kreolizácia v preklade a translatológii*. Banská Bystrica: Belianum, s. 254-264.
- Perez, E. – Klimková, S. – Zahorák, A. 2018. The visual versus the aural in subtitling for the deaf and hard of hearing. In *Current Trends in Translation Teaching and Learning E*. Roč. 5, č. 1, s. 315-347.
- Perez, E. 2021. *Dostupnosť obsahu a mediálnych služieb. Transferové modalita pre senzoricky znevýhodnené publikum*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. [habilitačná práca].
- Perez, E. – Secarä, A. – Zahorák, A. 2022. *Designing training for audiovisual translation – good practice and innovation in Austria and Slovakia*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Dostupné na internete: https://haitrans.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/p_haitrans/Designing_training_for_audiovisual_translation2022.pdf
- Perez, E. 2023. A Participatory Approach in Enhancing Accessibility at a Film Festival: A Case Study. In *I-LanD Journal – Identity, Language and Diversity*. Roč. 7, č. 1, s. 71-86.
- Perez, E. 2025. Ako (ne)rozmyšľať o inkluzívnych titulkoch. In: *Zimná škola prekladu 2025*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela.
- Perez, E. – Secarä, A. 2025. Media Accessibility Educators in the Era of Digital Transformation – finding a home within translation studies. In *Confronting Digital Di-*

- lemmas in Translator and Interpreter Training*. Londýn: Routledge.
- Reichwalderová, E. 2020. When time and space inspire. Audiovisual translation in contact with interpreting. In *Translatologia*. Roč. 2018, č. 1, s. 79-94.
- Remael, A. – Orero, P. – Carrol, M. 2012. *Audiovisual Translation and Media Accessibility at the Crossroads*. Amsterdam: Rodopi.
- Richardson, M. 2020. To Be or Not to Be? Towards a Performance Model of Interpreting. In *Solving the Riddle of Interpreting Quality: Dimensions and Challenges*, Granada: Comare, s. 59–86.
- Remael, A. – Orero, P. – Carrol, M. 2012. *Audiovisual Translation and Media Accessibility at the Crossroads*. Amsterdam: Rodopi.
- Richardson, M. 2020. To Be or Not to Be? Towards a Performance Model of Interpreting. In *Solving the Riddle of Interpreting Quality: Dimensions and Challenges*. Granada: Comare, s. 59–86.
- Richart-Marset, M. – Calamita, F. 2020. The great challenge of translation and audiovisual accessibility in the media. In *Revistas – MonTI: Translation and Media Accessibility: from Theory to Practice*. Roč. 2020, č. 12, s.7-28.
- Romero-Fresco, P. 2012. Respeaking in translator training curricula: Present and future prospects. In *The Interpreter and Translator Trainer*. Roč. 6, č. 1, s. 91–112.
- Romero-Fresco, P. 2018. In Support of a Wide Notion of Media Accessibility: Access to Content and Access to Creation. In *Journal of Audiovisual Translation*. Roč. 1, č. 1, s. 187–204.

- Romero-Fresco, P. – Keeble, D. 2018. *Canadian NER Evaluation Guidelines – Canada: Canadian Radio-television and Telecommunications Commission*. Dostupné na internete: <http://galmaobservatory.webs.uvigo.es/areas/live-subtitling-respeaking/>
- Romero Fresco, P. 2019. *Accessible Filmmaking: Integrating translation and accessibility into the filmmaking process*. Londýn & New York: Routledge.
- Romero-Fresco, P. 2019. *The Accessible Filmmaking Guide*. Archer's Mark. Dostupné na internete: <http://galmaobservatory.webs.uvigo.es/projects/accessible-filmmaking-guide/>
- Roy, C. 2016. *Documentary Film Festivals. Transformative Learning, Community Building and Solidarity*. Leiden: Brill – Sense Publishers.
- Sakamoto, A. et al. 2024. *Measuring translators' quality of working life and their career motivation: Conceptual and methodological aspects*. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1075/ts.23026.sak>
- Secară, A. – Rivas Ginel, I., - Toral, A. – Guerberof, A. – Ciobanu, D. I. – Brockmann, J. – Plieseis, C. – Chereji, R.-M. – Rossi, C. 2025. LT-LiDER Language Technology Map – Technologies in Translation Practice and their Impact on the Skills Needed. In *u:scholar*. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.25365/phaidra.641>
- Secară, A. – Perez, E. 2022. Addressing Content, Technical and Collaboration Concerns in Providing Access to the D/Deaf and Hard of Hearing Audience: Integrated Theatre Captioning and Theatre Sign Language In-

terpreting. In *inTRAlinea*, špeciálne číslo, nečíslované.
Dostupné na internete:

https://www.intralinea.org/specials/article/addressing_content_technical_and_collaboration_concerns_in_providing_access_to_the_d_deaf_and_hard_of_hearing_audience

Szarkowska, A. and Wasylczyk, P. 2018. Five things you wanted to know about audiovisual translation research but were afraid to ask. In *Journal of Audiovisual Translation*. Roč. 1, č. 1, s. 8-25.

Tarcsiová, D. 2004. Titulkované programy a nepočujúci. In *3. medzinárodný festival kultúry nepočujúcich svätého Františka Saleského*. Nitra: Effeta, s. 111-114.

Tarcsiová, D. – Domancová, E. 2007. Titulky a titulkované programy ako prostriedok rozvíjania čítania u nepočujúcich. In *Výchova, škola, spoločnosť – minulosť a súčasnosť*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 544-551.

Titford, Ch. 1982. Sub-titling: constrained translation. In *Lebende Sprachen*. Roč. 27, č. 3, 1982, s. 113-116.

Torchin, L. 2012. Networked for Advocacy: Film Festivals and Activism. In *Film Festival Yearbook 4: Film Festivals and Activism*. St Andrews: St Andrews Film Studies, s. 1-12.

Uzzo, G. 2020. Accessible film festivals: a pilot study. In *Bridge: Trends and Traditions in Translation and Interpreting Studies*. Roč. 1, č. 2, s. 68-85.

Valdez, S. et al. 2023. Audiovisual Translation and Media Accessibility Training in the EMT Network. In *Journal of Audiovisual Translation*. Roč. 6, č. 1, s. 19-44.

Verebová, E. – Perez, E. 2024. Theater performances and their accessibility in Slovakia: Insights from the Deaf com-

- munity. In *World Literature Studies*. Roč. 16, č. 3, s. 126-134. <https://doi.org/10.31577/WLS.2024.16.3.9>
- Villanueva-Jordán, I. – Moura, W. 2025. Subjectivity and materiality in audiovisual translation and media accessibility. In *Cadernos De Tradução*. Roč. 45, špeciálne číslo 2, s. 1–18. <https://doi.org/10.5007/2175-7968.2025.e107671>
- Vojtechovský, R. 2011. *Úvod do kultúry a sveta Nepočujúcich*. Bratislava: Myslím – centrum kultúry Nepočujúcich.
- Zabalbescoa, P. 2025. *Audiovisual Translation*. Londýn: Routledge.
- Zahorák, A. 2024. *Dabingový preklad a preklad titulkov: metodická príručka*. Nitra Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.
- Zahorák, A. – Ukušová, J. 2021. A model of subtitling training in university education. In *Journal of Language and Cultural Education*. Roč. 9, č. 2, s. 44-57.
- Zahorák, A. – Perez, E. 2024. Teoretické, praxeologické a didaktické aspekty dabingového prekladu a úpravy dialógov. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
- Želonka, J. 2015. Multimodálny prístup k programovým štruktúram slovenských televíznych vysielateľov: právne normy verzus prax. In *Audiovizuálny preklad 2: Za hranicami prekladu*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, s. 11-34.

Legislatívne dokumenty:

DE01/48Všeobecná deklarácia ľudských práv. Dostupné na internete: <https://www.narodnostnemensiny.vlada.gov>.

- [sk/site/assets/files/3577/vseobecna_deklaracia_ludskych_prav_1948.pdf?csrt=1959618261381494](https://www.zakony.sk/site/assets/files/3577/vseobecna_deklaracia_ludskych_prav_1948.pdf?csrt=1959618261381494)
- EU 2018/1808 úprava Smernice o audiovizuálnych mediálnych službách. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018L1808>
- EU 2019/882 Smernica Európskeho parlamentu a Rady EÚ o požiadavkách na prístupnosť výrobkov a služieb (Európsky akt o prístupnosti). Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0882>
- EU 2022/2065 Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady EÚ o jednotnom trhu s digitálnymi službami (Akt o digitálnych službách). Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022R2065>
- ISO/IEC 20071-23:2018 *Information technology — User interface component accessibility*. Dostupné na internete: <https://www.iso.org/standard/70722.html>
- Stratégia OSN pre inklúziu osôb so zdravotným postihnutím. [United Nations Disability Inclusion Strategy]. Dostupné na internete: <https://www.un.org/en/content/disabilitystrategy/>
- Vyhľadávka č. 318/2023 Z. z. o titulkoch pre osoby so sluchovým postihnutím. Dostupné na internete: <https://www.epi.sk/zz/2023-318>
- Zákon č. 40/2015 Z. z. o audiovizii. Dostupné na internete: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2015-40#cl1>
- 317/2010 Z.z. Dohovor OSN Žo právach osôb so zdravotným postihnutím. Dostupné na internete: <https://>

www.aspi.sk/products/lawText/1/71376/1/2/oznamenie-c-317-2010-zz-o-uzavreti-dohovoru-o-pravach-osob-so-zdravotnym-postihnutim/oznamenie-c-317-2010-zz-o-uzavreti-dohovoru-o-pravach-osob-so-zdravotnym-postihnutim

Ďalšie štandardy a odporúčania:

Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.2. 2024. W3C Recommendation. Dostupné na internete: <https://www.w3.org/TR/WCAG22/>

W3C. 2025.*Web Accessibility Initiative - Strategies, standards, resources to make the Web accessible to people with disabilities.* Dostupné na internete: <https://www.w3.org/WAI/fundamentals/accessibility-intro/>

O autorke

Doc. Mgr. Emília Perez, PhD. pôsobí ako docentka na Katedre translológie, na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Tu sa vo svojej výskumnej aj vzdelávacej činnosti zameriava na oblasť audiovizuálneho prekladu, prístupnosti obsahu a informácií pre recipientov so špecifickými potrebami a trhovou kompetenciu prekladateľov a tlmočníkov. Vo svojej akademickej činnosti pritom prepája vedecké bádanie so svojimi praktickými zručnosťami a profesijnými skúsenosťami z oblasti prekladu umeleckej literatúry, dabingového prekladu a prekladu titulok, inkluzívneho titulkovania a koordinácie prístupnosti kultúrnych podujatí.

Od roku 2019 je členkou Výkonnej rady európskej siete magisterských študijných prekladateľských programov European Master's in Translation (EMT), kde bola pre obdobia 2019 – 2024 a 2024 – 2029 zvolená ako zástupkyňa za oblasť audiovizuálneho prekladu, inklúzie a mediálnej prístupnosti. V roku 2020 založila špecializovanú EMT pracovnú skupinu pre vzdelávanie v oblasti audiovizuálneho prekladu a audiovizuálnej mediálnej prístupnosti v Európe, ktorú vedie dodnes. Pod hlavičkou EMT a s podporou Generálneho riaditeľstva pre preklad Európskej komisie je iniciátorkou a hlavnou organizátorkou medzinárodnej série vzdelávacích podujatí pre učiteľov a lektorov v oblasti audiovizie a audiovizuálnej prístupnosti *From Translation to Accessibility: EMT Train the Trainer Summer School*, ktorá v doterajších piatich ročníkoch (Nitra, Viedeň, Rím, Porto, Kaunas) ponúkla zatiaľ

takmer 30 prednášok a workshopov, ktorých sa zúčastnili stovky účastníkov z celého sveta.

Od roku 2021 je členkou Výkonnej rady výskumnej asociácie European Association for Studies in Screen Translation (ESIST). Je spoluzakladateľkou a súčasťou šéfredaktorkou časopisu *Bridge: Trends and Traditions in Translation and Interpreting Studies*, členkou vedeckej rady prestížneho medzinárodného časopisu *Journal of Audiovisual Translation*; *Hieronymus: Journal of Translation Studies and Terminology*, členkou redakčnej rady časopisu *Ars Aeterna* a redakčnej rady časopisu *Kritika prekladu*. Je iniciátorkou a spoluorganizátorkou série kultúrno-vedeckých podujatí *Tvorivé prekladateľské reflexie* (14. ročníkov), iniciátorkou a organizátorkou nitrianskych *Škôl audiovizuálneho prekladu* (4 ročníky) a spoluorganizátorkou najväčšej translatologickej konferencie v našom regióne *Translation, Interpreting and Culture* (4 ročníky).

Ako lektorka v oblasti audiovizuálneho prekladu, koordinátorka prístupnosti a prizvaná expertka na inkluzívny dizajn podujatí participuje na viacerých medzinárodných projektoch, podujatiach a iniciatívach, napríklad v spolupráci s filmovým festivalom *Jeden svet 2020 – 2025*; Generálnym riaditeľstvom pre preklad Európskeho parlamentu, Luxemburg 2020 – 2025; AMAC – Master's in Accessibility to Media, Arts and Culture, Macerata 2023 – 2025. Ako supervízorka a titulárka zároveň spolupracuje s viacerými domácimi a zahraničnými dabingovými štúdiami, lokalizačnými spoločnosťami a kultúrnymi inštitúciami, pričom v súčasnosti sa špecializuje najmä na sprístupňovanie obsahu divákovi so špecifickými potrebami. Úzko spolupracuje so slovenskou komunitou Nepočujúcich, pričom sa kontinuálne vzdeláva

v oblasti kultúry Nepočujúcich a v slovenskom posunkovom jazyku.

Získané poznatky, nadobudnuté vedomosti a zručnosti či vlastné skúsenosti už vyše 15 rokov so zánietením odovzdáva študentstvu translatologických programov na Slovensku i v zahraničí.

Emília Perez

**Základy audiovizuálnej prístupnosti
v prekladateľskej teórii a praxi**

Vydavateľ:	Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre Filozofická fakulta
Návrh obálky:	PhDr. Ľuboslav Horvát
Technická redakcia:	PhDr. Ľuboslav Horvát
Vydanie:	prvé
Rozsah:	145 strán
Náklad:	online / 100 kusov
ISBN	978-80-558-2299-0
EAN	9788055822990